

SATA PISTOA
PERINTTEISEEN

SUOMALAISTA PERINNEKULTTUURIA
SADAN VUODEN AJALTA

ALKUSANAT

Sata vuotta sitten elämä Suomessa oli kovin erilaista kuin nyt. Iso osa kansasta asui maaseudulla, ja monessa asiassa oltiin omavaraisia. Ihmiset eivät juuri matkustelleet, ja vaikutteiden tulo muualta kesti aikansa. Elämän rytmi oli kaikin puolin verkkaista.

Silti yllättävän moni asia on pysynyt mukana matkassa vuosien vieressä. Edelleen syömmme ruisleipää ja juomme kahvia. Joulu, juhannus ja pääsiäinen rytmittävät vuottamme. Vietämme nimipäiviä ja laulamme tuutulauluja lapselle. Perinteet myös uudistuvat. Syntyy uusia tapoja ja perinteen muotoja, ja kansainväliset trendit saapuvat luoksemme nopeasti.

Sata pistoa perinteeseen -hankkeessa poimimme muutaman neulanpiston verran säikeitä suomalaisen kulttuurin viimeisen sadan vuoden ajalta. Poimimme sata erilaista asiaa, joilla on ollut vaikutusta meihin suomalaisiin. Valinta oli vaikea, sillä ammennettavaa olisi ollut enempäänkin. Neulamme sai aikaan vain pienen pintaraapaisun perinnekulttuurimme isoon tilkkutäkkiin. Suomalainen kulttuuri on rikasta ja antaa aihetta perinnehetkeen jos toiseenkin. Toivomme, että tästä oppaasta on hyötyä lasten ja nuorten kanssa toimiville ja kaikille, joille suomalainen perinnekulttuuri on rakasta.

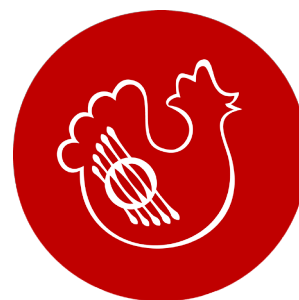
Sivustomme www.100pisto.fi sai tukea Kordelinin Säätiöltä. Sisältöihin saimme toimitusapua Helkanuorten liitolta.

Tähän julkaisuun saimme tukea Karjalain Säätiöltä. Lämmin kiitos kaikille.

JULKAISIJA: Karjalainen Nuorisoliitto 2018
TOIMITUSKUNTA: Karjalainen Nuorisoliitto ja Helkanuorten liitto
TAITTO: Magdalena Kosová
PIIRROKSET: Jess Kelley
NUOTINNOKSET: Vilma Jääskeläinen
VALOKUVAT: Finna.fi ja Karjalaisen Nuorisoliiton kuvakokoelmat
PAINOPAikka: Helsinki

ISBN: 978-951-98025-5-8

© Karjalainen Nuorisoliitto

KARJALAINEN
NUORISOLIITTO

UUDEKIERTO 4

Uusivuosi	4
Sokeritinat	4
Nuutinpäivä	4
Jäälyhty	5
Runebergin päivä	5
Runebergin tortut	5
Laskiainen	6
Laskiaisleikkejä	7
Pääsiäinen	8
Virpominen	8
Pääsiäismunat	9
Pashakakku	9
Vappu	10
Sima	10
Helatorstai	11
Helajuhlat ja Ukon vakat	11
Helluntai	11
Helluntaileikit	12
Juhannus	13
Juhannustaikoja	14
Juhannussepele	14
Juhannuskokko	15
Raparperisima	15
Saunavihta	15
Kaarnalaiva	16
Käpylehmä	16
Pajupilli	17
Saippuakuplat	18
Keppihevonen	18
Unikeonpäivä	19
Heinänteko	19
Kekri	20
Ruotsalaisuuden päivä	21
Ahvenanmaan pannukakku	21
Lucian päivä	21
Kynttilä	22
Usko, toivo ja rakkaus	22
Karjalan käki	23
Rapapalli	23
Tonttu	24
Joulupukki	25

Himmeli	26
Olkikoristeet	27
Soodataikina	28
Neulepallo	29

PERINNELEIKKEJÄ 30

10 tikkua laudalla	30
Kirkonrotta	30
Tervapata	30
Körötyslorut	31
Susi luolassa	31
Mämmikoura	32
Kyykkä	32
Hirvisillä	32
Piirileikit	33
Puiro	33
Kävi pukki tietä myöten	35
Sokkoleikit	35
Viimeinen pari uunista ulos	36
Suutarin sohiminen	36
Ukko nurkasta nurkkaan	37
Sik sikanen	37
Hyppelyt	38
Fortuna-peli	38
Lautapelit	38
Oli ennen onnimanni	39
Leikin aloituslorut	39
Porttileikit	40
Taputusleikit	41
Parimarssit	41
Hevosenvaihto	41

TANSSIT 43

Tervapatakatrilli	43
Lantsi	44
Hullun polska	45
Röntyskät	46
Siisikka	46
Aalistullaa	47
Letkajenkka	48
Tikkuristi	48
Jagujalga	49

Hulivili	50
Seni	51
Hilu, hilu	52
Karjalani rahvas	53

LAULUT 55

Kehtolaulut	55
Runolaulu	56

KÄSITYÖT 56

Isoäidinneliö	57
Pirtanauhat	57
Pivo eli tasku	59
Muinaispuvut	60
Käsiliina eli nästyyki	61
Kankaan valmistaminen	61
Junasukat	62
Kansallispuku	63
Ryijy	64
Ristipistot	64

RUOKAPERINNE 65

Karjalanpiirakka	65
Pappilan hätävara	65
Marjamämmi	66
Ruisleipä	67
Ohrapuuro	68
Graavikala	68
Porkkala	69
Tikkupulla	69

TAVAT 70

Kahvinjuonti	70
Nimipäivät	71
Muistikirjat	72
Rotinat	73
Iltasatu	73

LÄHTEET 75

VUODEN KOKO

❖ UUSIVUOSI ❖

Vuoden alku on ajankohta, jolloin halutaan tietää, mitä tuleva vuosi tuo tullessaan. Tulevaisuuteen katsotaan tekemällä erilaisia taikoja ja ennustuksia. Haluamme tietää, osuuko kohdallemme isoja mullistuksia: löytyykö puoliso, vieraileeko kuolema lähipiirissä, tuleeko matkoja, rikastumisia tai uusi työpaikka.

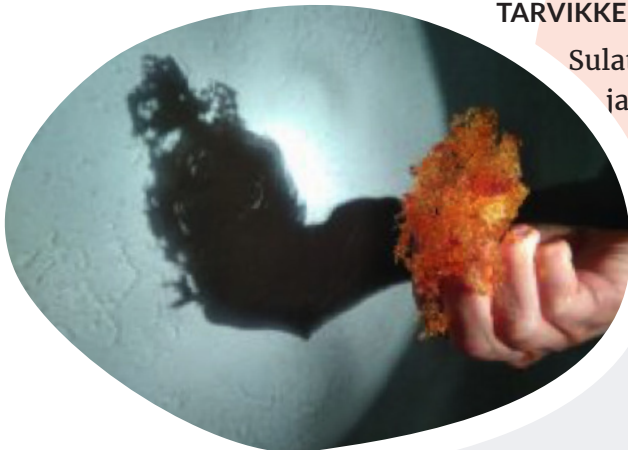
Suosituin tapa tehdä uudenvuoden taikoja on valaa tinaa. Kappale tinaa sulatetaan ensin kauhasa hiilloksella ja kaadetaan sen jälkeen vettä tai lunta sisältävään ämpäriin. Jähmettynyttä tinaa tutkitaan ja tulkitaan, ja sen muodoista ennustetaan tulevaa. Röpelöinen pinta tarkoittaa rikkauksia, mustat täplät surua, avain yhteiskunnallisen aseman nousua, hevonen ja rattaat matkaa. Jos muodosta ei pysty päättelemään mitään, yritetään tulkita esineen varjoa.

Koska tina on sisältämänsä lyijyn takia myrkyllistä, terveellisempi ja ekologisempi vaihtoehto on sokerin tai mehiläisvahnan sulattaminen. Tässä ohje sokeritinoihin.

Sokeritinat

TARVIKKEET: paistinpannu ja puinen lasta, 1 dl sokeria, ämpäri, kylmää vettä

Sulata sokeria pannulla lastalla sekoittaen kunnes sokeri sulaa ja saa meripihkamaisen sävyn. Kaada sulanut seos nopeasti vesiämpäriin ja anna jäähtyä. Tarkastele valua ja sen luomaa varjoa, mitä se ennustaa

❖ NUUTINPÄIVÄ ❖

”Hyvä Tuomas joulun tuopi, paha Nuutti poijes viepi”

Tammikuun 13. päivänä vietetään Nuutinpäivää, johon katsotaan joulukauden virallisesti päättyvän. Aikaisemmin, vuoteen 1708 saakka, Nuutinpäivä oli kalenterissa loppiaisen jälkeisenä päivänä tammikuun seitsemäntenä. Nimi Nuutinpäivä juontaa juurensa vuonna 1131 surmatusta tanskalaisesta Knut-pyhimyksestä.

Nuutinpäivänä on tavattu syödä viimeiset jouluruoat ja kiertää joukolla kylillä tyhjentämässä oluttynnyreitä. Hassunkurisesti ”nuuttipukeiksi”, ”morsiamiksi” tai ”muoreiksi” naamioituneet nuoret ja aikuiset kiertelivät talosta taloon pyytämässä oluenloppuja. Miehet saattoivat pukeutua naisiksi ja naiset miehiksi. Ulkoasuun kuuluivat esimerkiksi olkilyhde, nurinpäin käännetty turkki, liina silmillä ja noetut tai naamioidut kasvot. Nahkaiset tai tuohiset naamarit sekä erilaiset sarvet olivat myös käytössä. Jalat voitiin ympäröidä nahalla, ja toisena jalkana saattoi olla hevosen kavio. Tarkoituksena oli naamioitua tuntemattomaksi, jotta talon väki sai yrittää henkilöiden tunnistamista.

Kiertävä joukkio halusi tyhjentää kylän loput oluttynnyrit. Talon ovella kysyttiin ”Saako Nuutti tulla?” Jos saatiin olutta, siitä kiitettiin laulamalla kauniisti. Jos tarjoilua ei herunut, laulettiin pilkkalauluja, nuuttipukki vei oluttynnyristä tapin tai tehtiin muita kepposia. Kiertueen saalis kuljetettiin lopuksi kylän suurimpaan tupaan, jossa leikittiin ja tanssittiin joulukauden päättymisen kunniaksi. Juhlinnan taustalla oli vanha pohjoismainen uskomus, jonka mukaan suvun vainajat tulevat

jouluksi kotiinsa. Juhlakauden päätteeksi heidät haluttiin ajaa pois nurkista kummittelemasta.

Naamariin ja nurinpäin käännettyyn turkkiin pukeutunut nuuttipukki oli ulkoasultaan esikuva-
na myöhemmin tutuksi tulleelle joulupukille.

Nuutinpäivän jälkeen alkoi härkäviikot tai selkäviikot, aina laskiaiseen kestävä työntäyteinen arki. ”Knuutin kuppi, joulun loppu, sontarikko käteen, kaalikuppi eteen.”

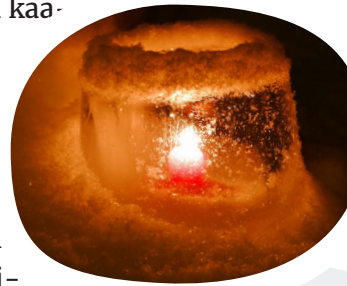
Jäälyhty

Kun ulkona on kipakka pakkanen, voi valmistaa kauniin jäälyhdyn. Mitä purevampi pakkanen, sitä nopeammin lyhty valmistuu. Lyhdyn valmistamiseen tarvitset ämpärin tai muun sopivan astian sekä kynttilän. Täytä ämpäri kylmällä vedellä ja vie se ulos jäätymään vähintään yön yli. Lyhty on valmis sitten, kun reunoilla on jäätä parin sentin verran. Ota lyhty pois ämpäristä ja kaada loppu vesi pois. Jos lyhty ei irtoa, ota ämpäri hetkeksi sisälle.

Laita valmiin lyhdyn keskelle kynttilä, sytytä se ja nauti tunnelmasta.

Erilaisia lyhtyjä saa käyttämällä erilaisia jäädytysastioita. Pisaranmuotoisen lyhdyn saa täyttämällä ison ilmapallon vedellä ja jäädyttämällä sen ulkona pakkasessa. Maishopurkkeja käyttämällä voit valmistaa jääharkkoja.

VINKKI: Jäälyhdyn voi värjätä lisäämällä veteen vesiväriä tai tilkan punajuuritölkin lientä.

❄️ RUNEBERGIN PÄIVÄ ❄️

“Puhuu kuin Ruuneperi”, saatetaan sanoa kovin puheliaasta ihmisestä. Mikä ihmeen Ruuneperi? Johan Ludvig Runeberg (s. 1804 Pietarsaassa, k. 1877 Porvoossa) on Suomen kansallisrunoilija, jonka kynästä ovat lähtöisin mm. Maamme-laulu, Porilaisten marssi ja Vänrikki Stoolin tarinat.

Runoilijan vaimo Fredrika oli lahjakas kirjailija. Tunnemme Fredrikan kuitenkin parhaiten hänen kehittämästään leivonnaisesta, runebergintortusta. Tarkkana talousihmisenä Fredrika sujautti kakkutaikinaan kaikki leivän- ja keksinmuruset, joita kotona sattui olemaan. Nykyäänkin monella on tapana murustella joululta jääneet piparit runebergintorttujen taikinaan.

Runebergin päivää vietetään vuosittain helmikuun viidentenä päivänä. Päivää juhliitaan kuinkas muuten kuin syömällä torttuja. Tortusta on olemassa erilaisia ohjeita, mutta yhteistä kaikille ovat vadelmahillo ja sokerikuorrute. Jokaisella on oma tapansa nauttia torttuja. Runoilija itse nautti torttunsa aamiaiseksi punssin kera.

Runebergin tortut

14–16 KPL: 3 dl vehnäjauhoja, 2 tl leivinjauhetta, 2 tl kardemummaa, 200 g voita, 2 dl sokeria, 2 kananmunaa, 100 g hienoksi hakattua mantelia, 2 dl korppujauhoja tai piparimuruja, 2 dl kuohukermaa

KOSTUTUKSEEN: punssia tai karvasmanteliaromia ja sokerivettä

KORISTEEKSI: vadelmahilloa, tomusokeria, vettä tai sitruunamehua

Sekoita keskenään vehnäjauhot, leivinjauhe ja kardemumma. Vatkaa voi ja sokeri vaahdoksi. Lisää voi-sokeriseokseen munat yksitellen vatkatun. Lisää mantelirouhe, korppujauhot ja jauhoseos vuorotellen kerman kanssa ja sekoita.

Jaa taikina torttuvuokiin tai paperivuokiin. Paista 225 asteisessa uunissa 12–15 minuuttia. Anna torttujen jäähtyä. Kostuta tortut halutessasi punssilla, sokerivedellä tai karvasmantelilla maustetulla sokerivedellä.

Sekoita tomusokerista ja pienestä tilkasta vettä tai sitruunamehua melko jäykkä kuorrutus. Aseta nokare vadelmahilloa tortun päälle ja pursota hillon ympärille kuorrutusta.

❖ LASKIAINEN ❖

Laskiaista on vietetty yhtenä vuoden taitekohdista. Ortodoksit laskeutuivat silloin pääsiäistä edeltävään paastoon, ja luterilaisillekin laskiainen oli tärkeä työvuoden etappi ja kevään alku. Naisväen oli pitänyt saada kehruutyöt valmiiksi laskiaiseen mennessä, sillä päivän pidentyessä alkoi kankaiden kutominen, joka vaati enemmän valoa.

Pohjoismainen laskiaisperinne juontaa juurensa sekä katolisten maiden karnevaalista (latinan carne vale eli jäähyväiset lihalle -juhlasta) että muinaiseurooppalaisesta vuodenvaihteen juhlinnasta. Laskiaisen ohjelmaan on perinteisesti kuulunut mäenlasku, rekiajelut, kelkkailu ja säätyläisten naamiohuvit.

Paaston aikaan tuli elää seitsemän viikkoa vaatimattomasti ja hiljaisesti, mutta laskiaisena juhittiin vielä kerran syöden yltäkylläisesti. Perinteisiä laskiaisruokia olivat rasvainen hernerokka, keitinpiiraat ja letut, Länsi-Suomessa syötiin laskiaispullia. Laskiaisena ruoassa tuli olla paljon rasvaa: mitä enemmän rasva kiilsi sormissa ja suupielissä, sitä paremmin siat lihoivat seuraavana kesänä ja lehmät lypsivät maitoa. Notkuvan pöydän runsauden uskottiin näin jatkuvan koko vuodeksi. Perunaa ei kuitenkaan saanut syödä laskiaisena, sillä sen uskottiin aiheuttavan paiseita.

Hernekeiton alkuperä on keskiajan Pohjois-Saksassa. Hernekeittopäiväksi vakiintui jo tuolloin torstai. Torstaina syöty tuhti keitto auttoi katolisia selviämään perjantain paastopäivän yli. Hernerokka kuului myös laskiaisperinteeseen. Myös laskiaispulla on kotoisin Saksasta, jossa sitä syötiin jo 1600-luvulla. Silloin siinä ei tosin vielä ollut kermavaahtoa. Suomeen laskiaispullaperinne on tullut Ruotsin kautta. Tarina kertoo, että täytetyn laskiaispullan olisi keksinyt ruotsalainen leipurrioppilas, jonka leipurimestari lupasi säästää raipparangaistukselta, mikäli tämä kehittäisi uuden ja entistä paremman pullan. Oppilas keksi laittaa pullan väliin mantelimassaa ja kermavaahtoa ja säästy rangaistukselta.

Vanhan perinteen mukaan uskottiin laskiaispäivänä tehtyjen töiden ennakoivan tulevan kesän tapahtumia. Kotiaskareet lopetettiin laskiaisena varhain iltapäivällä, jotta työt olisivat sujuneet joutuisasti loppuvuoden. Saunaan mentiin jo iltapäivästä: jos miehet ehtivät ensin saunaan, saatiin sonnivasikoita. Jos naiset ennättivät ensin, saatiin lehmiä.

Kaiken toiminnan tuli laskiaisena tapahtua hiljaisesti, jotta välttyttiin kesän äänekkäiltä vit-sauksilta hyttysiltä, parmoilta ja käärmeiltä, ja jotta nuorten elämä sujuisi rauhallisesti. Samalla kun varmisti oman onnen, saattoi naapurille aiheuttaa hiukan epäonnea ja ikävyyksiä: esimerkiksi muolaalainen uskomus neuvoo, miten karpäset saa toiseen taloon: laskiaisena pitää ottaa kourallinen herneitä ja heittää ne naapurin ovesta sisään.

Uudempaa laskiaisperinnettä edustaa mäenlasku, jonka uskottiin takaavan hyvän ja runsaan pellavasadon. Mäessä piti huutaa ”pitkiä pellavia, hienoja hamppuja, nauriita kuin lautasia, räätiköitä kuin nurkanpäitä”; siten varmistettiin hyvät, vaaleat pellavat ja runsas naurissato. Mitä pidemmälle kelkka liukui, sitä pidemmäksi pellavat kasvoivat. Naisten piti käyttää laskiaisena vaaleita vaatteita ja pitää hiukset auki pellavasadon takaamiseksi. Laskiaistiistain jälkeinen päivä on tuhkakeski- viikko: Jos silloin meni mäkeen, saattoi pilata pellavan kasvun.

Jyrkkä mäki

Mäki jyrkkä, mäki jyrkkä.

Lennä laskiainen.

Lunta tulee, lunta tulee.

Lennä laskiainen.

Meidät äiti kotiin kutsuu.

Lennä laskiainen.

Kotiin emme malta mennä.

Lennä laskiainen.

Haluamme lasketella.

Lennä laskiainen.

Mäestä puun latvaan saakka.

Lennä laskiainen.

Laskiaisleikkejä

VILU - RÄKKI (KYLMIÄ - POLTTAA)

Tätä leikkiä leikitään talvella sisällä. Yksi leikkijöistä menee ulos huoneesta, ja sillä aikaa muut piilottavat jonkin esineen. Sitten etsijä palaa ja rupeaa etsimään, ja muut auttavat häntä sanoilla ”vilu” (kylmää) tai ”räkki” (polttaa).

VALKOINEN KIVI

Leikkijät seisovat ympyrässä ja etsijä, joka on valittu lorulla, on keskellä. Yhdellä leikkijöistä on kämmenten välissä pieni kivi. Leikkijät pujottavat yhteen painettuja kämmeniä toisten leikkijöiden kämmenten välistä, ja kivi jää jonkun leikkijän käsiin. Leikkijät lausuvat lorun:

Missä polskii Ivanuška,

luona kiven valkoisen.

Kivi on nyt minulla,

osoita mua sormella.

Kuva: Helsingin kaupunginmuseo

Etsijän pitää arvata, kenellä kivi on. Jos hän arvaa oikein, hän vaihtaa paikkaa sen leikkijän kanssa, jolla kivi oli, mutta jos hän arvaa väärin, hän joutuu jatkamaan etsintää. Jos hän ei löydä kiveä pitkään aikaan, valitaan uusi etsijä.

✧ PÄÄSIÄINEN ✧

Virpominen

Mie se virvon viisahasti, taputtelen taitavasti!

Palmusunnuntaihin kuuluva virpominen on saanut alkunsa kristillisestä perinteestä, ja se on säilynyt erityisesti ortodokseilla kauniina tapana siunata läheisiä ja kummeja. Ennen toista maailmansotaa perinne tunnettiin lähinnä Karjalassa, mutta se on sittemmin levinnyt myös muualle maahan. Virpomavitsoihin sidottiin kauniita ruusuja, jotka valmistettiin kreppipaperista, karkkipapereista tai muista saatavilla olevista papereista. Vitsoista tehtiin mahdollisimman kauniita. Vitsojen ruusumaiset kukat oli Neitsyt Marian symboli. Virpomavitsat siunattiin kirkossa.

Luterilaisen väestön omiessa perinnettä siihen sekoittui huumoria ja läntisiä noitaperinteitä. Pahojen voimien ajateltiin olevan valloilla pääsiäislauantaina, ja Pohjanmaalla virpojat kulkevatkin vasta tuona päivänä. Noitia karkotettiin erilaisin keinoin ja poltettiin kokkoja, ja tämä perinne jatkuu nykyisinkin. Nykyinen perinne on siis sekoitus kahdesta perinteestä. Palkkaa toivotaan saatavaksi heti palmusunnuntaina, toisilla paikkakunnilla se haetaan vasta pääsiäisenä. Alun perin ajatus on ollut herätellä talonväki virpomalla mahdollisimman aikaisin, mutta pieniä virpoja näkyy nykyisin liikkeellä myös myöhään iltapäivään.

VIRPOMISLORUT

”Virvon varvon, tuoreeks terveeks, tulevaks vuueks. Vitsa sulle, palkka mulle!”

Virpoluvuissa toivotettiin usein onnea tai terveyttä. Loruissa saattoi esiintyä myös leikillisiä, jopa pelottaviakin uhkailuja. Jos sanat ”Luppaan, luppaan, luppaan!” viipyivät, virpoja alkoi leikillisesti uhkailla huonolla onnella ja muilla vastoinkäymisillä.

”Jos et luppaa munnaa, ni haukka syöp siu kannais!”

Lukuja käytettiin muihinkin onnentoivotuksiin. Kun niitto pellolla saatiin loppuun, huudettiin pelonpäästä talonväelle: Hoi hoi, pelto loppu! Isännäl iso maha, emännäl paksu perä, talol paljo tavaraa!

Vaikka virpomiseen liitetään myös palkan pyytäminen, kaikissa loruissa ei palkkaa pyydetä, vaan onnen ja vaurauden toivottaminen on niissä pääosassa.

*Virpoi varpoi vitsani uus
niin kuin keväällä kukkiva kuus.
Elämän onnea toivotan sulle,
olethan aina sä ystävä mulle.*

*Virvon varvon vitsasella
tuoreeks terveeks,
tulevaks vuueks!
Isännälle ikää pitkää,
emännälle perää leveää!*

*Voilusikka lehmästäis, muna kanastais,
pannukaakku taikinastais, markka kukkarostais!
Luppaatkos munan, luppaatkos munan, luppaatkos munan!*

Pääsiäismunat

Pääsiäismunien värjääminen onnistuu myös yhdessä lasten kanssa. Anna lasten tutustua raaka-aineisiin: haistelkaa, maistelkaa ja tunnustelkaa väriaineita yhdessä. Anna myös lastesi pohtia, mikä väriseksi mikäkin ruoka-aine värjää munankuoren.

Kun käytät luonnonmukaisia väriaineita, voit värjätä myös syötäviä kananmunia. Koristeeksi jätettävät värjättyt kananmunat kannattaa ensin puhaltaa tyhjiksi: tee jollain terävällä kärjellä varovasti pienet reiät raa'an kananmunan molempiin päihin ja puhalla sitten varovasti sisus pois.

LUONNONVÄRIT

vadelma - vaaleanpunainen
mustikka - tumma sinivioletti
punakaali - sininen
kurkuma - keltainen
paprikajauhe - oranssi
vihreä tee - vihreänruskea
pikakahvijauhe - suklaanruskea
punasipulin kuori - punaruskea
keltasipulin kuori - kellanruskea
curry - keltainen
punajuuri - punertava
pinaatti - vihreä

VINKKI: Etikka auttaa väriä tarttumaan kuoren pintaan. Jos haluat pinnasta kiiltävän, käsittele kuivatut munat öljyllä. Öljy myös hieman syventää väriä.

KUVIOLLISET MUNAT

Jos haluat tehdä kuvioita, kokeile esimerkiksi jotain näistä tavoista:

- ✦ Piirrä munan pintaan valkoisella vahaliidulla – kuvio erottuu vasta värjäämisen jälkeen. Voit toki myös piirtää värillisillä liiduilla, jolloin värjäämäsi väri tulee kuvion taustaväriksi.
- ✦ Kierrä munan ympärille narua. Se antaa munalle modernin ilmeen.
- ✦ Kiedo munan ympärille pätkä pitsiä ja kierrä sitten pitsin ympärille narua, jotta pitsi pysyy paikallaan. Pitsi luo romanttisen vintage-vaikutelman.
- ✦ Leikkaa maalarinteipistä kuvioita, esimerkiksi kirjaimia, geometrisiä kuvioita, sydämiä tai perhosia. Kiinnitä kuvio munaan ja laita muna väriseokseen.

Pashakakku

Pasha on rahkasta valmistettava ruokalaji, joka liittyy erityisesti ortodoksien pääsiäisperinteeseen. Pasha tulee venäjän pääsiäistä tarkoittavasta sanasta, joka puolestaan on peräisin heprean sanasta pesah. Moderni versio pashasta on tehdä siitä kakku.

POHJA: 100 g voita, 1/2 dl sokeria, 1 muna, 2 dl vehnä jauhoja, 1 tl leivinjauhetta

TÄYTE: 3 rkl sitruunanmehua, (1 dl rusinoita), 3 kananmunaa, 1 dl sokeria, 2 tlk (à 250 g) maitorahkaa (joista toinen sitruunarahka), 1 tlk (150 g) ranskankermaa, 3 rkl maissitärkkelysjauhoja, 2 tl vaniljasokeria, 1/2 dl mantelirouhetta

Vaahdota pehmeä rasva ja sokeri. Sekoita joukkoon muna ja lopuksi vehnäjauhot, joihin on lisätty leivinjauhe. Kiinnitä irtopohjavuoa (noin 24 cm) pohjan ja reunan väliin leivinpaperi. Painele taikina vuoaan pohjalle ja reunoille. Pane vuoka jääkaappiin täytteen valmistuksen ajaksi.

Purista sitruunanpuolikkaasta mehu. Hienonna rusinat terävällä veitsellä.

Vatkaa munat ja sokeri kuohkeaksi vaahdoksi. Sekoita rahkan joukkoon muut täytteen ainekset ja lopuksi muna-sokerivaahdo. Kaada täyte taikinapohjalle. Levitä päälle mangosose kevyesti marmoroiden. Toisen rahkan voi myös korvata valmiilla pashalla, jolloin kakusta tulee täyteläisempi.

Kypsennä kakkua 175-asteisen uunin alatasolla noin 45 minuuttia. Anna jäähtyä vuoaassa ennen irrottamista. Tarjoa kakku täysin jäähtyneenä kahvin ja hedelmien kanssa.

❖ VAPPU ❖

Suomessa juhlintaan useita juhlapäiviä jo niitä edeltävänä päivänä, aattona. Myös vapun vietto aloitetaan jo vappuaattona. Monissa kaupungeissa patsas saa ylioppilaslakin: Helsingissä Havis Amanda, Turussa Lilja ja Tampereella Suomen neito. Patsaan lakittavat haalaripukuiset opiskelijat, ja juhlintaa sävyttää usein alkoholin käyttö. Patsaan lakituksen alkuperästä ei ole varmuutta. Helsingissä ja Turussa lakitusta on tehty jo 1900-luvun alussa.

Vapusta alkoi aikanaan kausi, jolloin alettiin kantaa päässä valkoista ylioppilaslakkaa tumman talvilakin sijaan. Nykyisinkin ylioppilaat ja myös muut kouluistaan valmistuneet muistelevat opintosaavutuksiaan kantamalla vapunpäivänä oman alansa lakkaa.

Vapun päivä on kalenterissa suomalaisen työn päivä. Keväisen juhlapäivän juuria voidaan taivoittaa Yhdysvaltain työläisten mielenosoituspäivästä saakka. Ammattiliitot järjestävät yhä vappumarsseja. Ensimmäinen marssi tunnetaan vuodelta 1898, jolloin marssittiin raittiusaatteen vuoksi. Hiljalleen alettiin marssia työväenaatteen ja parempien työolojen puolesta. Kirkollisiakin juuria vapulla on: sitä vietettiin keskiajalla abbedissa Walburgisin, Pyhän Valpurin mukaan.

Vappua vietetään kevään kynnyksellä, tosin Suomessa vapun säätila voi olla hyvin ailahtelevainen. Aiemmin kevätjuhlaa vietettiin touko-kesäkuun vaihteessa tai Floran päivänä toukokuun puolivälissä, mutta sittemmin vakiintui juhlapäiväksi toukokuun ensimmäinen. Kevään juhlinta näkyy karnevaalitunnelmana: pillejä soitetaan, serpentiinit liehuvat ja vappuhuiskia heilutellaan. Ilmapalloja myytiin ensimmäisen kerran Helsingissä vappuna 1903. Silloin kaikki pallot olivat pieniä ja yksivärisiä. Pallot tulivat Pietarista Viipurin kautta ja olivat huippumuodikkaita. Lasten lisäksi myös aikuiset saattavat pukeutua naamiaisasuihin.

Vapunpäivänä lähdetään piknikille puistoon. Vapun herkkuja ovat sima, munkit ja tippaleivät.

Sima

4 l vettä, 250 g fariinisokeria, 250 g sokeria. 1-2 luomusitruunan mehu, 1/5 tl tuorehiivaa (herneen kokoinen pala)

Pullotukseen sokeria, rusinoita

Kiehauta puolet vedestä ja kaada sokerien päälle. Lisää loput vedestä sekä sitruunamehu joukkoon, anna jäähtyä kädenlämpöiseksi. Liuota hiiva nestetilkkään ja sekoita nesteeseen. Anna käydä huoneenlämmössä noin 1 vrk.

Pullota sima. Lisää jokaiseen pulloon 1 tl sokeria ja muutama rusina. Sima on valmista, kun rusinat nousevat pintaan. Viileässä valmistumisaika on noin viikko, huoneenlämmössä noin 3 päivää. Paine pullossa kasvaa käymisen jatkuessa, joten älä käytä liian tiukkaa korkkia.

Säilytä valmis sima viileässä ja käytä viikon kuluessa.

❖ HELATORSTAI ❖

Helatorstai on kristillinen juhla, jota vietetään 40 päivää pääsiäisen jälkeen Jeesuksen taivaaseen-astumisen muistoksi. Vanhan kansan mielestä se oli vuoden pyhin kirkkojuhla. Juhlan nimi tulee ruotsin sanasta helig (=pyhä), ja vanhan nivalalaisen sanonnan mukaan silloin ”ei kasva ruoho maassa, ei lehti puussa eivätkä kuninkaan myllyt pyöri”. Peräpohjolassa päivä oli aikoinaan niin pyhä, ettei aamulla saanut lähteä ampumaan teeriä tai metsoja, vaikka parhaillaan oli menossa niiden soidinaika. Lintuonni olisi pilaantunut.

Helatorstailla on ollut maaseutu-Suomessa aiempina vuosina vanhoja perinteitä, jolloin on rukoiltu hyvää vuodentuloa. Rukoussunnuntain ja helatorstain välisenä viikkona kuljettiin kulkueina pelloilla rukoilemassa hyvää satoa. Tästä perinteestä juontaa juurensa nykyäänkin monella maaseutupaikkakunnalla pellon äärellä suoritettava kylvojen siunaus.

Helatorstain juhla-aikaan liittyvät myös Etelä- ja Lounais-Suomen helavalkeat sekä helkajuhlat ja kesäleikkien aloitukset. Helatorstaina varsinkin nuoriso oli liikkeellä. Ilma oli jo lämmin ajanviettoon piholla, ja kesä kuitenkin niin alussa, että työt eivät vielä haitanneet ilonpitoa. Valkeitten ääressä väki ”huvitteleiksen hyvällä oluella, soittaen ja hypellen”. Kokoontumispaikat olivat yleensä mäellä, ja niille kokoonnuttiin useana iltana perätysten: leikittiin piirileikkejä, istuskeltiin ja juteltiin.

❖ HELAJUHLAT JA UKON VAKAT ❖

Helajuhlan eli toukojuhlan aikana läntisessä Suomessa sytytettiin pelloille ja muille avoimille paikoille kokkoja eli helavalkeita tai toukovalkeita. Samaan aikaan karja laskettiin ensi kertaa laitumelle, minne se ajettiin tulien läpi sairauksien ehkäisemiseksi.

Toukokuun lopulla vietettiin myös vakkajuhlia eli Ukon vakkoja. Vakkajuhlat olivat itämeren-suomalaisissa yhteisöissä pitäjän tai yhden tai useamman kyläyhteisön järjestämät uskonnolliset pidot. Vakkajuhlat pidettiin joissain tapauksissa pyhissä lehdoissa. Vakkajuhlissa ilmeisesti alun perin uhrattiin vakallinen hyödykkeitä, ainakin ruokaa, ja juotiin pitoja varten valmistettua pyhitettyä olutta. Tätä kutsuttiin Ukon maljaksi tai vakan juomiseksi. Vakkajuhlia kutsuttiin myös Ukon vakoiksi, sillä niissä palvottiin Ukko ylijumalaa, jotta hän tekisi suotuisia ilmoja. Ukon vakat -nimistä juhlaa on voitu viettää arvioiden mukaan 25.5. Ukon vakkoja vietettiin ainakin kevätkylvön yhteydessä sään parantamiseksi. Ensimmäisen suomenkielinen kirjallinen maininta Ukon vakoista on Mikael Agricolalta vuodelta 1548.

❖ HELLUNTAI ❖

Suomessa helluntaihin on perinteisesti liitetty paljon enteitä ja toivomuksia. Helluntain säästä nähtiin enteitä koko kesän säähän, esimerkiksi ”jos helluntaina sataa, niin sataa joka pyhä juhan-nukseen saakka”. Yleisesti helluntain sää ennustaa vastakohtaa kesän säälle. ”Jos on helle helluntaina, on paha ilma Juhanina,” Karjalassa sanottiin. Varhaisin helluntain sääennustus löytyy jo keskiajalta. Siinä mainitaan, ettei sade helluntaina ole hyväksi.

Tärkeä tapahtuma oli helluntaisauna. Jos koivu oli jo lehdessä, helluntaina kylvettiin ensimmäisen kerran uusilla vihdoilla tai vastoilla. Tämä kesän ensimmäinen saunavihta heitettiin saunan katolle, ja sen asennosta ennustettiin elämän tärkeitä tapahtumia, esimerkiksi tulevan puolison asuinpaikka tai omaan kuolemaan liittyviä asioita. Saunominen oli myös naimaonnon nostattamis-sauna, puhutaan lemmensaunasta eli neidiskylvyistä. Neito kylvetään ja lemmennostosanat kuuluivat: ”Nouse lempi liehumahan, kunnia kapuamahan.”

Tunnetuin helluntaihin liittyvä sanonta on varmasti ”jos ei heilaa helluntaina, niin ei koko kesänä”. Helluntai olikin ennen kaikkea leikin ja lemmen aikaa. Nuoret tanssivat, lauloivat ja pu-keutuivat parhaimpiinsa. Juuri helluntaina pojat katselivat itselleen aviopuolisoa. Tytöt toivoivat pojilta tunnustuksia, kuten ”heilani on kuin helluntai”. Pohjoisessa naimattomat tytöt saattoivat sanoa: ”En joutunut joululle, enkä päässyt pääsiäiselle, vaan kyllä hellun helluntauille.” Helluntai oli entisajan nuorisolle iloinen juhla, jolloin pidettiin pyhää ja tytösteltiin ja pojasteltiin. Kesäaikaan heilastelusta tuli helpompaa, kun nuoret muuttivat aittoihin asumaan. Myös vanhemmat ihmiset ovat odottaneet helluntaita – aikahan on vuoden kauneinta ja valoisinta: ”Kun ois kesä ja helluntai eikä milloinkaan talvi ja maanantai.”

Myös Karjalassa helluntaina, Troitsana, tehtiin erilaisia taikoja, että säästyttäisiin pahoilta hengiltä ja saataisiin karja- ja sulhasonnea. Karjalassa helluntaita on vietetty myös vainajien muis-topäivänä, jolloin tarjottiin vainajille aterioita ja hyvitetiin jumalia. Vienan Karjalassa keitettiin helluntailauantaina maitopuuroa ja pantiin siihen voisilmä. Puuro vietiin haudoille vainajien ruoaksi, mutta itse siitä ei syöty. Inkerissä oli vuorostaan tapana asetella helluntaina koivun oksia nurkkiin, ettei ukkonen tekisi vahinkoa. Aunuksen Karjalassa koivut asetettiin talon ulkopuolelle ovien ja ikkunoiden pieliin samaan tapaan kuin juhannuksena.

Nykyään kristityt viettävät helluntaita Pyhän Hengen vuodattamisen päivänä. Helluntai-sanan taustalla on muinaisruotsin pyhää merkitsevä sana *hælgho dagher* ’pyhät päivät’.

Helluntaileikit

Helluntaihin liittyy erilaista tyttöjen ja poikien kisailua ja seurustelua sekä kauniita tyttöjen helluntaitansseja. Helluntaina oli lupa leikkiä, ja niin nuoriso sitten leikki. Leikit olivat sekä riehakasta ajanviettoa että mahdollisuus tyttöjen ja poikien tutustua, koskettaa toista – ehkä leikin varjolla hieman pussatakin.

PURONEN

Kaikki osallistujat asettuvat pariin. Pojat pitävät oikealla kädellä tyttöjä vasemmasta kädestä. Yhteen liitetyt kädet nostetaan ylös niin, että muodostuu porttikäytävä. Leikin johtajiksi ryhtyvät menevät portista sisään, valitsevat juostessaan käytävän varrelta itselleen parin nappaamalla hänet kädestä mukaansa, menevät jonon toiseen päähän ja jäävät sinne viimeiseksi pariksi. Se, jonka pari ryöstetään, menee jonon ensimmäiseksi ja hänestä tulee uusi leikin johtaja. Johtajat vaihtuvat nopeasti ja leikkiä voi leikkiä niin kauan kuin musiikki soi tai intoa riittää. Lopussa kaikilla on uusi pari.

PALA, PALA KIRKKAASTI

Parijonossa lausutaan seuraava runo:

*Pala, pala kirkkaasti,
älä sammu koskaan.
Katso taivaalle,
lintuset lentävät,
kellot soivat.*

Viimeinen pari lähtee juoksemaan, toinen oikealta, toinen vasemmalta, yrittäen ehtiä jonon ympäri eteen ja ottaa toisiaan taas kädestä kiinni. Ensimmäinen pari yrittää käsi kädessä saada heidät kiinni ennen kuin he ehtivät ottaa toisiaan kädestä. Jos he onnistuvat, kiinni jääneistä tulee uusi kiinniottajapari, joka menee seisomaan jonon ensimmäiseksi. Jos juoksevaa paria ei saada kiinni vaan he ehtivät ottaa toisiaan kädestä, ensimmäinen pari jää kiinniottajaksi ja toisensa löytäneet menevät seisomaan jonoon heidän taakseen, ja näin leikki jatkuu.

KYS

Maahan piirretään kaksi samansuuntaista viivaa kauas toisistaan. Leikkijät muodostavat kaksi ryhmää, jotka asettuvat seisomaan vastatusten viivojen taakse. Yksi leikkijöistä on polttaja, joka seisoo viivojen väliin jäävällä alueella pallo käsissään. Kun hän huutaa ”Kys!”, kaikki leikkijät juoksevat alueen läpi toisen viivan taakse polttajan yrittäessä osua heihin pallolla eli polttaa heitä. Jos polttaja osuu johonkin leikkijöistä, tämä joutuu pelistä pois. Näin jatketaan, kunnes kaikki leikkijät ovat palaneet.

PIILOSILLA

Leikkijät valitsevat leikkilorun avulla joukostaan etsijän. Tämä odottaa sen aikaa, että muut käyvät kukin vuorollaan lyömässä maahan työnnettyä keppiä syvemmälle. Sillä välin kun etsijä irrottaa keppiä maasta, muut juoksevat piiloon. Etsijä heittää kepin maahan ja alkaa etsiä piiloon menneitä leikkijöitä. Löydettyään jonkun etsijä huutaa hänen nimensä ja löydetty leikkijä joutuu pelistä pois. Kuka tahansa voi etsijän huomaamatta tulla ulos piilostaan ja lyödä kepin uudestaan maahan, jolloin kaikki voivat piiloutua uudestaan. Jos etsijä taas huomaa piilosta tulleen leikkijän ennen kuin hän ehtii lyödä kepin maahan, hän joutuu pelistä pois. Leikin vaikeus piilee siinä, että on yhtä aikaa pystyttävä etsimään piiloutuneita ja tarkkailemaan keppiä. Samaa leikkiä voidaan leikkiä myöskin niin, että keppiä ei lyödä maahan vaan heitetään johonkin suuntaan, jolloin etsijän hakiessa keppiä on aikaa piiloutua.

❖ JUHANNUS ❖

Keskikesän juhlaa on keskiajalta asti vietetty Johannes Kastajan syntymäjuhlanä, josta juhlan nimeksi on yleistynyt juhannus. Ruotsinkielisillä alueilla juhlaa kutsuttiin keskikesään viittaavalla midsommar-sanalla. Juhannuksena kaupunkilaistuneetkin suomalaiset suuntaavat sankoin joukoin maaseudulle, mökille, ulkoilmajuhliin ja vesien ääreen polttamaan kokkoa, saunomaan ja seurustelemaan. Juhannus on perinteisesti aika, jolloin tarkkaillaan enteitä menestymisestä ja tehdään taikoja. Vuodesta 1955 juhannuspäivää on vietetty kesäkuun 19. päivää seuraavana lauantaina.

Juhannus, myös jussina ja mittumaarina tunnettu keskikesän juhla, on saavuttanut maineen

mystisenä ja symbolisena juhla-aikana. Juhannuksen ylikuonnollinen voima valjastetaan muun muassa lemmentaiioilla, joiden avulla pyritään selvittämään tulevaisuuden puoliso.

Juhannustaikoja

- * Jos kerää yhdeksän kukkaa, jokainen eri lajia ja eri vainiolta, sekä puhumatta sitoo ne kimpuksi ja asettaa nukkumaan mennessä tyynyn alle, niin unessa näkee tulevan puolisonsa.
- * Jos kolmen tien risteyksessä heittää kolikon vasemman olkapään ylitse ja poistuu taakseen vilkaisematta, saattaa tavata juhannusyönä tulevan rakastettunsa.
- * Kun kiertää keskiyöllä saunan kolme kertaa ympäri ja katsoo sisään saunan luukusta, näkee heilansa.
- * Jos alastomana kurkkaa kaivoon tai lähteeseen, näkee aviopuolisonsa kuvajaisen.
- * Sika kertoo vastauksen kysyjälle, josko tänä vuonna joutaa naimisiin: jos sika vastaukseksi röhkäisee, tulee naimakauppa. Jos taas sika on hiljaa, ei tule häitä.
- * Joka sitoo kukkaseppeleen ja laskee sen puroon, tietää menevänsä naimisiin, jos virta kuljettaa seppeleen pois. Jos seppelä tarttuu pientareeseen, kuolee.
- * Juhannussaunan jälkeen viskataan vasta saunan katolle. Sieltä minne kädensija osoittaa, löytyy puoliso. Jos se osoittaa kirkolle, seuraa kuolema.

Monella juhannustaiialla on siis pimeätkin puolensa. Liikkuivathan henkiolennot, niin hyvät kuin pahat, juhannuksen valoisina vuorokausina maan päällä. Lisäksi ennustettiin muun muassa hyvää satoa:

- * Kun avaimenreiästä kuunnellessa kuulee samanlaista ääntä kuin jyviä laskettaessa, tulee hyvä vuosi.
- * Tuulinen juhannusyö vie puolukat. Ja jos juhannuksena tuulee, saadaan vähän mansikoita.
- * Jos juhannuksena sataa rankasti, sataa myös seuraavina kesän pyhinä.
- * Rukiin korteen sidotaan punainen lanka. Onnea seuraa, jos tämä korsi kasvaa muita pidemmäksi.

Juhannusseppelä

Kerää suuri kimppu vahvavartisia kukkia. Esimerkiksi voikukat sopivat hyvin.

Valitse aloitukseen kaksi pitkävartista kukkaa. Aseta niiden varret ristiin, kukat lähelle toisiaan. Kiepsauta päällimmäisen kukan varsi alemman kukan varren ympäri, niin että varsi tulee kukkien välistä takaisin. Paina sitten molemmat varret yhteen.

Jatka ottamalla uusi kukka, jonka asetat seppeleen jatkeeksi, niin että varret menevät taas ristiin.

Kiepsauta uuden kukan varsi nyt kahden edellisen varren ympäri, niin että varsi tulee taas kahden viimeisimmän kukan välistä takaisin. Paina kukan varsi kahden edellisen kanssa yhteen.

Jatka samalla tavalla lisäämällä uusia kukkia. Huolehdi, että sepeleen varret riittävät koko matkan ajan.

Kun sinulla on tarpeeksi pitkä kukkaköynnös, voit taivuttaa sen ympyräksi ja sitoa kiinni puuvillalangalla tai vahvalla heinällä parista kohdasta.

Juhannuskokko

2000-luvun Suomessa lähes kaikkialla poltetaan juhannuskokkoa kunhan vain sää sen sallii. Tapa on lähtöisin Itä-Suomesta, lännessä poltettiin pääsiäiskokkoja. Perinteisesti kokkoja on sytytetty rannoille ja korkeille maamerkeille, ja kokolle on kokoontunut koko kylän väki.

Juhannustulten polttamiseen on muitakin syitä kuin yhteisen juhlan vietto. Kokkotulen on uskottu edistävän ihmisten, kotieläinten ja viljelysten hedelmällisyyttä ja pitäneen keskikesällä liikuneet pahat henget aisoissa – joidenkin uskomusten mukaan näin on myös annettu auringolle voimaa.

Juhannuskokko on ollut myös osa juhannusyön taikoja ja ennustuksia:

- ✦ Juhannuskokon keskelle asetetaan riuku. Kun kokon palaessa riuku kaatuu, se osoittaa niitä, jotka jäävät vanhoiksi piioiksi.
- ✦ Lempeä nostattaakseen voi hyppiä sammuneen kokon savun yli.

Myös juhannuksena kovaääninen juhliminen ja juopotteleminen ovat olleet tapoja karkottaa pahaa.

Raparperisima

Raparperisima on raikas kesäjuoma alkukesän juhliin. Raparperisimaan voi myös upottaa pakastimen kätköistä löytyneet raparperinpalaset.

NOIN 1 LITRA MEHUA: 2 l kuorimattomia raparpereita paloina, 1 luomusitruuna, 4 dl sokeria, 2 l kiehuvaa vettä

Laita raparperinpalat kattilaan. Pese ja viipaloi luomusitruuna. Kaada sokeri ja sitruunanviipaleet kattilaan raparperin kanssa. Kaada kaiken päälle 2 litraa kiehuvaa vettä ja sekoita. Anna seisoa yön yli, sekoittele välillä. Kaada mehu siivilän läpi suureen kulhoon tai kattilaan. Kaada mehu puhtaisiin pulloihin.

Raparperijuoma säilyy jääkaapissa noin viikon. Juomaan tulee punainen sävy, kun käytetään raparperin varsia, joissa on punaiset kuoret.

❖ SAUNAVIHTA ❖

Perinteinen juhannusvihta tehdään yleensä rauduskoivun nuorista oksista. Oksia kerätessä tulee ottaa huomioon, että oksien katkominen ei kuulu jokamiehenoikeuksiin – siihen tarvitaan maanomistajan lupa.

TARVIKKEET: n. 40 kpl 50 cm pituisia oksia, sidosvitsa, puukko

Ensin valmistetaan sidosvitsa. Tämä yksittäinen vitsa voi olla esimerkiksi hieskoivua tai pajua, jotka ovat taipuisia lajeja. Ensin puukon avulla kuoritaan vitsasta kuoret ja lehdet pois aloittaen ty-

vipäästä ja jatkaen kohti vitsan latvusta. Tämän jälkeen latvaa pyöritetään niin, että vitsa kiertyy itsensä ympäri ja notkistuu – samalla tulee pitää koko ajan kiinni vitsan tyvestä. Tyvestä jätetään noin 7 cm kiertämättä. Tämä kiertämättä jätetty osuus teroitetaan, jotta vitsan sitominen sujuu jouhevammin.

Kuva: Museovirasto

Seuraavaksi ladotaan vihdan oksat. Oksat ladotaan viuhkamaiseen muotoon siten, että oksat asetetaan aina vihdan päällimmäisiksi. Asettele oksat niin, että niiden nurja puoli osoittaa ylöspäin. Puolivälissä vihta käännetään ympäri ja ladotaan jälleen vihdan päälle lehtien nurja puoli ylöspäin osoittaen.

Sidonta suoritetaan, kun vihdan haluttu koko on saavutettu. Sidosvitsan teroitettu tyvi pujotetaan kädensijan läpi ja kierretään sitä edelleen kierteille. Latvus taipuu osaksi kädensijaa. Sideoksa kierretään muutama kerta kädensijan ympärille ja pujotetaan sidoskierrosten alta, kiristetään ja kierretään solmuksi. Tukeva kädensija muodostuu, kun samalla oksalla tehdään uudet kierrokset, kiristys ja solmu noin 15–20 cm kohti tyveä.

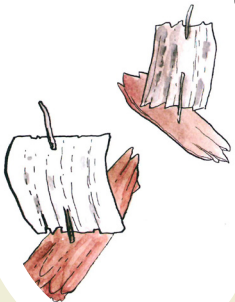
Vihdan oksat tasoitetaan puukolla tämän toisen sidoksen vierestä. Sidosvitsan teroitettu kärki työnnetään toisen sidoksen alta kohti ensimmäistä sidosta niin, että se muodostaa lenkin vihdan tyveen.

Vihdan säilyvyyden takaamiseksi tulee sitä saunassa lepuuttaa kylmässä vedessä silloin, kun sillä ei vihdota.

❖ KAARNALAIVA ❖

Perinteinen kaarnalaiva on helppo valmistaa. Siihen käytetään ainoastaan luonnosta löytyviä materiaaleja: männyn kaarnaa, puukeppiä ja puun tai kasvin lehteä. Kaarnanpaloja kannattaa etsiä rannoilta, hakkuuaukioilta ja metsästä. Elävästä puusta ei saa repiä kaarnaa.

TARVIKKEET: iso ja paksu pala männyn kaarnaa, suuri lehti (tai pala tuohta) purjeeksi, puutikki mastoksi (liimaa), työkaluina puukko ja pora

Vuole kaarnanpala puukolla veneen muotoiseksi. Tee kaarnanpalaan reikä ja kiinnitä puutikki sen keskelle mastoksi. Jos kaarna on kovaa, voit käyttää poraa apuna. Tikun päätä voi hieman vuolla puukolla, jotta se sopii reikään. Paina masto varovasti reikään. Tarvittaessa voit laittaa maston päähän tipan liimaa.

Valitse tarpeeksi suuri kasvin lehti purjeeksi. Myös tuohesta voi muotoilla purjeen. Leikkaa purjeen molempiin päihin reiät mastoa varten. Pujota purje mastoon. Laske laiva vesille. Hyviä purjehduksia!

❖ KÄPYLEHMÄ ❖

Kun isovanhempamme olivat pieniä, lelut valmistettiin usein materiaaleista, joita löytyi luonnosta. Hyvä esimerkki on käpylehmä, perinteinen leikkikalua, jonka tarvikkeet eivät maksa mitään.

Tarvitaan ainoastaan erikokoisia käpyjä lehmän vartaloksi ja

oksanpätkiä, jotka työnnetään kävyn suomujen väliin jaloiksi. Eri lehmärotuja saa käyttämällä eri puulajien käpyjä. Jalat voi tehdä myös tulitikuista tai coctailtikuista. Lyhyemmistä tikuista voi tehdä sarvet. Lisäksi tarvitaan vain ripaus mielikuvitusta, ja leikki voi alkaa. Unohda muoviset barbiet ja askartele itsellesi ekologinen käpylehmä!

✧ PAJUPILLI ✧

Tein minä pillin pajupuusta,

toki vain pajupuusta.

Hei, soreasti koreasti pillini soipi,

toki vain pajupuusta.

Hei, soreasti koreasti pillini soipi,

toki vain pajupuusta.

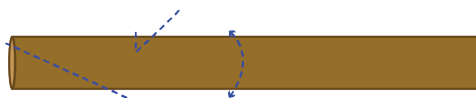
Pajupilli on pajusta valmistettu pieni huilu. Paras aika pajupillin valmistamiselle on touko-kesäkuussa, jolloin paju on pehmeää ja siitä saa kuoren irti kokonaisena. Pajunoksaa ei voi katkoa mistä tahansa vaan siihen tarvitaan maanomistajan lupa. Kannattaa valita mieluummin vanha kuin nuori paju, koska vanhassa puussa on vahvempi kuori ja näin pillistä tulee kestävämpi.

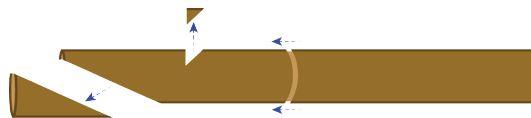
TARVITSET: sormenpaksuisen ja suoran n. 15 cm pitkän pajunoksan, jossa on kuori paikoillaan (myös pihlaja ja harmaaleppä käyvät), puukon

Kuva: Museovirasto, Teuvo Kanerva

Leikkaa kepin toinen pää viistoksi. Jätä kärki tasaiseksi. Tästä tulee suokappale. Tee noin 2-3 cm päähän vinosta päästä pieni lovi, joka ulottuu puuainekseen. Tee puukolla kuoren paksuinen viilto oksan ympäri 5-10 cm päähän lovesta.

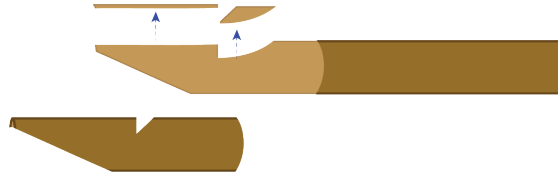

Irrota kuori varovasti viillon ja soittopään välistä. Koputtele ja kierrä kuorta edestakaisin, jotta se löystyy. Kuori täytyy saada ehjänä irti.

Kun kuori on irti, veistä soittopään ja loven välistä pieni palanen pois pinnasta.

Suurena lovea hieman. Loven syvyys vaikuttaa pillin ääneen. Jos lovi ei ole tarpeeksi syvä, pilli ei soi lainkaan. Pujota kuori takaisin paikoilleen. Pajupilli on valmis.

Valmis pilli kannattaa säilyttää veteen upotettuna, jotta se ei pääse kuivumaan. Kuivuttuaan pilli ei enää soi.

✧ SAIPPUAKUPLAT ✧

Saippuakuplien puhaltelu on hauskaa puuhaa, varsinkin kesällä. Nykyisin saippuakuplia puhalletaan paljon myös häissä. Riisin heittelyn sijaan on lystikkäämpää tervehtiä hääparia kunnon saippuakuplamerellä.

Saippuakupla-ainetta saa kaupasta. Pullollinen kuitenkin loppuu nopeasti, ja siksi saippuakuplaneste kannattaa valmistaa itse. Se on sitä paitsi halvempaa ja ekologisempaa. Saippuakuplaseos valmistetaan vedestä, astianpesuaineesta ja siirapista. Kestävämmät kuplat saa kun lisää nesteseen hieman glyserolia, jota myydään apteekissa.

1 dl astianpesuainetta, ½-1 dl glyserolia, 4-10 dl vettä, 2 tl siirappia, sokeria tai tomusokeria

Kuva: Museovirasto

Sekoita kaikki aineet varovasti yhteen. Sitten puhaltamaan kuplia! Neste kannattaa käyttää samana päivänä loppuun, sillä se ei kestä säilyttämistä. Sotkun välttämiseksi saippuakuplat kannattaa puhaltaa ulkona.

Saippuakuplat puhalletaan silmukan läpi. Silmukan voi valmistaa itse rautalangasta taivuttelemalla. Myös piipunrassia voi käyttää tai kahden kepin väliin viritettyä villalankaa.

✧ KEPPIHEVONEN ✧

Keppihevosharrastus on lyönyt itsensä läpi 2000-luvulla. Harrastuksessa yhdistyvät liikunnan riemu, kädentaidot ja yhteisöllisyys. Keppihevosharrastajia on tuhansia, ja heillä on oma yhdistys, Suomen Keppihevosharrastajat ry. Keppihevosille järjestetään omia näyttelyitä ja kilpailuja koulu- ja esteratsastuksessa.

Keppihevokset sopivat kaikille. Harrastus sopii allergisille, sen kanssa ei satu onnettomuuksia, eikä harrastus vaadi paljoa rahaa. Keppihevonon tarvitsee kuitenkin hellää huolenpitoa, säännöllistä harjausta, silittämistä, rapsutuksia ja paljon liikuntaa. Aivan kuten oikea hevonenkin.

Oman keppihevosen valmistamiseen voi käyttää määrättömästi aikaa ja vaivaa, mutta yhtä hyvin sen voi valmistaa myös yksinkertaisesti kierrätysmateriaaleista. Kaikkein helpoimmalla keppihevosen saa askarrelltua vanhasta villasukasta. Tässä ohje villasukka-keppihevosen valmistamiseen.

TARVIKKEET: vanhat villasukat, vanua, narua ja nauhaa, keppi (esim. harjanvarsi), kaksi nappia, sakset, iso tylppäpäinen neula ja villalankaa.

Täytä vanha villasukka vanulla. Ei haittaa, vaikka sukassa olisi reikiä. Työnnä keppi syväälle sukan sisään ja solmi varsi tiukasti kiinni narulla. Leikkaa toisesta sukasta reilut palaset ja muotoile niistä hepalle kaksi korvaa. Ompele korvat paikoilleen. Tee hepoiselle villalangasta harja, ja ompele kaksi nappia silmiksi. Tee leveästä nauhasta suitset.

❖ UNIKEONPÄIVÄ ❖

Unikeonpäivä perustuu legendaan seitsemästä marttyyrusta, jotka uinuivat lähes kaksisataa vuotta. Unikeonpäivää on vietetty Suomessa jo 1600-luvulla, mutta 1700-luvulla päiväksi vakiintui 27. heinäkuuta. Ruotsiksi päivää kutsutaan nimellä *sjusovardagen* tai *sju sovares dag*, saksaksi *Siebenschläfertag* ja englanniksi *Seven sleepers day*. Perinteen mukaan perheen pisimpään nukkunutta kutsutaan unikeonpäivän kunniaksi unikeoksi.

Unikeonpäivään liittyy myös uskomuksia:

- * Jos unikekona nukkuu päivällä esim. heinänteossa, niin nukkuu seitsemän vuotta.”
- * Kun unikeonpäivänä makaa kauan, nukuttaa koko vuoden.”

Nykyään Naantalissa unikeonpäivänä Valtakunnan Virallinen Unikeko viskataan herätyskulkuessa aamuseitsemältä mereen.

❖ HEINÄNTEKO ❖

Heinäseipäät edustavat katoavaa kansanperinnettä. Enää ei syyskesän peltomaisemaa korista heinäseipäiden rivistöt. Heinätyöt olivat yhteisöllistä kesänviettoa 1900-luvun alusta 1980-luvulle saakka. Nimen heinäkuu uskotaan tulevan heinätöistä. Kaupungista matkustettiin heinänteon aikaan maalle auttamaan sukulaisia. Kuivaa heinää tarvittiin, jotta hevosilla ja lehmillä riitti syötävää läpi vuoden. 1980-luvulta lähtien heinät alettiin säilöä suuriin muovipaaleihin, joita myös jättiläisen muniksi kutsutaan.

Palataan kuitenkin heinäntekoon, joka sanonnasta (”helppoa kuin heinänteko”) huolimatta oli raskasta työtä, jolloin aurinko porotti, hiki virtasi ja paarmat kiusasivat. Heinät oli ensin katkottu viikatteella (myöhemmin puimakoneella). Jo hieman kuivahtaneet heinät haravoitiin kasaan puisella haravalla ja nosteltiin heinähangolla seipäille kuivumaan. Tähän tarvittiin paljon työvoimaa. Yleensä naiset haravoivat heinät maasta ja miehet nostivat heinät seipäille.

Heinäseiväs on kuusesta valmistettu noin 2,5 metrin korkuinen seiväs, jossa on noin puolen metrin välein reiät tappeja varten. Tappien tehtävänä on kannatella heiniä, jotta ne kuivuisivat ilmavammin. Auringossa kuivuneet heinät siirrettiin myöhemmin latoon talvea varten.

Tärkeä osa heinätöitä oli evästauko. Eväinä oli yleensä voileipiä, Savossa kehitettiin evääksi kalakukko. Ruokajuomana oli villasukkan sisässä oleva maitopullo, jota pidettiin ojassa tai muussa varjoisassa paikassa, sekä sahtia. Jos heinäpelto sijaitti lähellä taloa, talosta saatettiin käydä tuomassa kahvia pellolle.

❖ KEKRI ❖

Kekri on loka-marraskuuhun ajoittuva suomalainen vuotuisjuhla, jonka juuret ulottuvat vuosituhansien taakse eurooppalaiseen maatalouskulttuuriin.

Muinaissuomalaisen ajanlaskun mukaan uusi kalenterivuosi alkoi loka-marraskuun vaihteessa sadonkorjuun ja maataloustöiden päättymisen aikaan. Tällöin palvelusväellä oli edessään vuoden ainoa vapaaviikko, ”römppäviikko”, ja mahdollisuus etsiä uutta työpaikkaa tai käydä vierailulla kotiväen luona. Kun sato oli saatu korjattua ja lopetettavaksi aiottu karja teurastettua, oli aika viettää sadonkorjuujuhla eli kekriä.

Juhlalla ei ollut tarkasti määriteltyä päivämäärää, vaan kukin talo juhli sitä mukaa kun syystyöt valmistuivat. Samassa kylässä kekriä saatettiin siis viettää eri päivinä. Kekri oli vuoden suurin juhlapäivä, ja silloin kokoonnuttiin suurin joukoin syömään ja juomaan kunnolla.

Kekriviikko ei kuulunut vanhaan eikä uuteen vuoteen. Se oli ajanlaskun ulkopuolella oleva jalko- ja siksi vaarallista ja pyhää. Koska kekri oli vuoden päätös, siihen liittyi paljon uskomuksia ja taikoja. Esimerkiksi tinaa valamalla voitiin ennustaa tulevaisuutta. Jos uuniin pannut halot vähenivät yöllä, talosta kuoli joku seuraavana vuonna tai talo köyhtyi. Jos taas halkojen määrä kasvoi, talo vaurastui. Kun paistettiin rieskaa, jokaiselle pantiin oma tähkäpää pystyyn. Se, jonka tähkä sattui palamaan paistamisen aikana, kuoli seuraavana vuonna. Karjaonnea saatiin juoksuttamalla uuniluutaa kolme kertaa navetan ympäri.

Syöminen ja juominen olivat keskeinen osa kekriä, ja ruokaa piti olla pöydässä koko päivän. Mitä enemmän syötiin, sitä paremmin seuraavana vuonna menestyi. Kekriateriaalla nautittiin usein lammasta, joka syötiin viimeistä murua myöten. Lopuksi lampaan luut haudattiin lampolaan, jotta lampaat menestyisivät seuraavana vuonna. Jos lammasta ei ollut saatavana, syötiin muuta tuoretta lihaa. Ruokapöydässä oli tarjolla myös omatekoisia makkaroita ja talossa pantua olutta. Mitä tukevammassa humalassa miesväki, ja erityisesti talon isäntä oli, sitä parempi sato oli luvassa seuraavana vuonna.

Nykyisen joulupukkimme edeltäjä on talosta taloon kiertänyt kekripukki, joka lahjojen antamisen sijaan vaati itselleen kestitystä. Kekripukit olivat naimattomia nuoria, jotka kekri- ja kekriviikolla pukeutuivat nurinpäin puettuihin turkkeihin ja tuohinaamareihin. Miehiä nimitettiin kekripukeiksi tai köyripukeiksi ja naisia kekrittäriksi tai köyrittäriksi. Jos talo ei ollut lämmitetty, pukki suuttui ja ryhtyi rikkomaan uunia. Näin saattoi tapahtua myös, jos hänelle ei heti tarjottu ruokaa ja viinaa. Kekripukilta ei voinut kieltää mitään, ja emännänkin oli istuttava pukin syliin jos pukki niin tahtoi. Tämä varmisti tulevan vuoden hyvän onnen. Saatuaan riittävästi kestitystä pukki jatkoi matkaansa seuraavaan taloon. Kekripukki aloitti talojen kiertämisen jo aamulla, joten emännän piti nousta varhain lämmittämään uunia ja valmistamaan ruokaa.

Kekriä kuitenkin juhlitaan myös tämän vuosituhannen puolella. Muutamat perinnejärjestöt – muun muassa Karjalainen Nuorisoliitto – järjestävät kekrijuhlia, joissa nautitaan sadonkorjuun antimista.

❖ RUOTSALAISUUDEN PÄIVÄ ❖

Kun Ruotsissa juhlitaan Kustaa Adolfin päivää 6. marraskuuta, suomenruotsalaiset viettävät ruotsalaisuuden päivää. Ruotsalaisuuden päivää on vietetty vuodesta 1908 alkaen ruotsalaisen kansanpuolueen aloitteesta. Tavoitteena oli perustaa ruotsinkielisen väestön yhteinen kansallispäivä, joka vahvistaa suomenruotsalaisten identiteettiä ja yhteenkuuluvuutta. Ruotsalaisuuden päivä onkin tärkeä juhlapäivä suomenruotsalaisessa kulttuurissa, jota vietetään laulamalla muun muassa Johan Fridolf Hagforsin säveltämää ja sanoittamaa *Äidinkielen laulua (Modersmålets sång)*.

Ahvenanmaan pannukakku

1 l maitoa, 1 dl riisinjyviä tai 1,5 dl mannasuurimoita, 1 dl vehnä jauhoja, 3 kananmunaa, ½–1 dl sokeria, ½ tl suolaa, 2 tl kardemummaa tai hippusellinen sairamia, 50 g voita

Keitä maidosta ja riisistä (tai mannasuurimoista) notkea puuro, ja anna jäähtyä hetki. Vatkaa munat ja sokeri, sekoita puuroon. Jauhot, suola ja kardemumma lisätään myös puuroon (jos taikina on liian paksua, voit lisätä maitoa). Voitele uunivuoka ja kaada taikina vuokaan. Lisää voi nokareina taikinan pinnalle. Paista 200 asteessa noin 40–60 minuuttia. Tarjoile luumuhillon ja kermavaahdon kera.

❖ LUCIAN PÄIVÄ ❖

Kuva: Museovirasto,
Kari Kankainen

Vanhan kalenterin mukaan joulukuun 13. päivä oli vuoden pimein päivä. Kaivattua valoa tuo Lucia-kulkue, joka kynttilöineen ja lauluineen tuo ripauksen lämpöä talven kylmyyteen ja pimeyteen. Lucia-neito on pukeutunut valkoisiin vaatteisiin, punaiseen vyöhön ja kynttiläkruunuun ja pitää kädessään kynttilää. Tapa viettää Lucian päivää saapui meille 1800-luvun lopulla Ruotsista, ja se levisi erityisesti ruotsinkielisille paikkakunnille. Nykyisin Lucia-perinne elää erityisen vahvana suomenruotsalaisessa kulttuurissa, mutta Lucia-kulkue lauluineen on odotettu ohjelmanumero myös suomenkielisissä kouluissa, päiväkodeissa ja työpaikoilla.

Pyhä Lucia oli Sisilian saarella Italiassa 200-luvulla elänyt kristitty, joka kärsi marttyyrikuoleman. Nimi Lucia tulee latinan kielen sanasta lux eli valo.

Alkujaan Lucian päivä on ollut uskonnollinen juhla. Nykyään vain ihastelemme kaunista kulkuetta ja nautimme heleästä laulusta. Juhlapäivän kunniaksi saatamme jopa syödä kiemuraisen rusinapullan.

Suomen virallisen Lucian äänestyksen järjestävät Folkhälsan ja Hufvudstadsbladet. Äänestyksen yhteydessä kerätään varoja hyväntekeväisyyteen.

Perinteeseen kuuluu Napolista peräisin oleva laulu Santa Lucia.

*Metsiin jo Pohjolan vaipan luo hanki,
ja maa on valkean verhonsa vanki.
Taivaisen hohteen tuo, Lucia valon suo,
Pyhä Lucia, Pyhä Lucia.*

❖ KYNTTILÄ ❖

Kaksi kynttilää ikkunalla itsenäisyyspäivänä, hautausmaan kynttilämeri, kynttilät synttäririkakussa, joulukuusen kynttilät. Kynttilät liittyvät meillä iloon ja suruun, ne tuovat valoa pimeään ja hieman lämpöä kylmyyteen. Kynttilänvalossa luettiin ja tehtiin askareita aikana, jolloin sähkövaloa ei vielä ollut. Nykyään sytytämme kynttilän, kun vietämme juhlia tai muistelemme edesmenneitä. Sähkökatkon sattuessa kynttilät ovat tarpeellisia.

Suomen ensimmäinen teollinen kynttilätehdas, Havi, perustettiin vuonna 1829 Viipurissa Havin kaupunginosassa. Talvisodan puhjettua tehdas evakuoitiin Riihimäelle, jossa se toimii yhä.

Kynttilät valmistetaan steariinista tai öljyperäisestä parafiinista. Myös mehiläisvahasta tehdään kynttilöitä. Kynttilöitä voi tehdä myös itse, joko kastamalla tai muottiin valamalla.

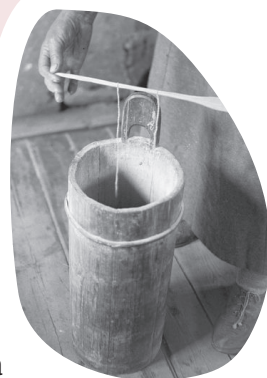

Kuvat: Museovirasto,
Pekka Kyytinen,
Terho Mählberg

KYNTTILÖIDEN VALMISTUS KASTAMALLA

TARVIKKEET: kattila ja kansi, steariinia, sydänlankaa, puukko tai veitsi, tikku

Laita kattilaan vettä ja steariinia veteen kellumaan. Lämmitä varovasti, kunnes steariini on sulanut. Solmi sydänlangat tikkuun roikkumaan. Kasta langat varovasti steariinin pinnalle, jotta niihin imeytyy steariinia. Suorista langat ja anna kuivua. Kasta langat kattilaan ja nosta pois. Odota, kunnes steariini on jähmettynyt. Toista niin monta kertaa, että kynttilä on sopiva. Anna kynttilöiden kuivua. Irrota ne tikusta ja leikkaa pohjat tasaisiksi.

❖ USKO, TOIVO JA RAKKAUS ❖

Jo yli sadan vuoden ajan jättikokoiset usko, toivo ja rakkaus -lyhdyt ovat roikkuneet Pietarsaaren pääkadun, Isokadun, yllä Lucian-päivästä loppiaiseen. Alussa lyhdyt oli valmistettu pellavaöljyllä käsitellystä silkkipaperista, ja sisällä paloi elävä tuli. Paloturvallisuussyistä siirryttiin sähkövalaistukseen heti kun se oli mahdollista. Materiaalikin on ajan myötä vaihtunut paperista muoviin. Sen sijaan kotien ikkunoissa loistavat pienoiskokoiset joulusymbolit valmistetaan edelleen perinteisesti silkkipaperista samalla tavalla kuin 1930-luvulla. Niiden sisällä on pieni sähkölamppu. Koristeet löytyvät miltei jokaisen pietarsaarelaiskodin ikkunasta. Ne ovat levinneet kaupungista pois muuttaneiden mukana eri puolille maata ja ulkomaillekin.

Usko, toivo ja rakkaus mainitaan jo Raamatussa. Ajan myötä niistä muodostui merimiesten yleisesti käyttämiä symboleita, joita löytyy niin tatuoinneista kuin kaiverrettuina huonekaluista ja merimiesarkuista. Symbolien siirtyminen joulukoristeisiin on niin ikään merimiesten luoma tapa.

Risti, ankkuri ja sydän ripustetaan nimensä mukaiseen järjestykseen niin, että risti (usko) on lähimpänä kirkkoa, ankkuri (toivo) keskimmäisenä ja sydän (rakkaus) viimeisenä.

❖ KARJALAN KÄKI ❖

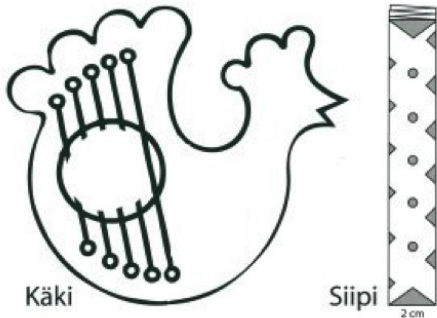
Karjalan käki on askartelun perinneaatelia. Koristelinnun voi ripustaa esimerkiksi ikkunalle tai joulukuusen oksaan.

TARVIKKEET: punaista kartonkia, silkkipaperia, sakset, paperinrei'itin, lankaa, kyniä, leivinpaperia tai ohutta kopiopaperia

Linnun kaava jäljennetään leivinpaperille ja leikataan kaava irti. Kaavan avulla piirretään kartongille käki ja leikataan irti. Rei'itetään linnun pyrstö ja leikataan aukko siipiä varten.

Silkkipaperista leikataan n. 24-30 cm x 24-30 cm pala siiviksi. Taitellaan silkkipaperi haitariksi n. 2 cm taitteilla.

Taitetaan paperihaitari kahtia. Koristellaan siivet leikkaamalla ja rei'ittämällä. Pujotetaan valmis siipi aukosta ja levitetään viuhkaksi. Käki voidaan koristella piirtämällä. Pujotetaan lanka käkeen ja laitetaan roikkumaan.

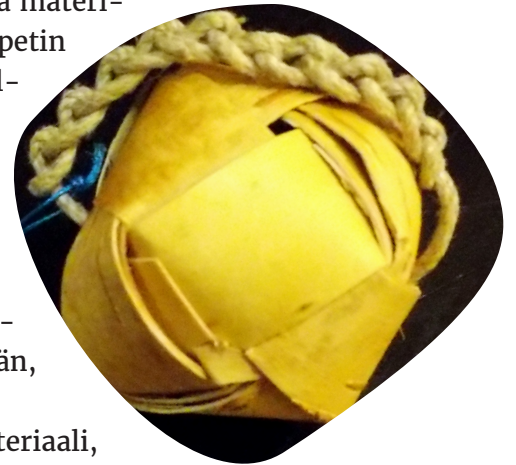

❖ RAPAPALLI ❖

Tuohi on monikäyttöinen materiaali, josta on valmistettu monenlaisia puhdetöitä: koreja, kontteja, tuohisormuksia ja jopa jalkineita (tuohivirsut). Koska tuohta ei saa repiä elävästä puusta, sitä on nykyisin melko vaikeaa saada. Siksi tuohti kannattaa korvata muilla materiaaleilla. Esimerkiksi tyhjästä maitopurkeista, kahvipaketeista ja tapetin palasista saa leikattua suikaleita, joita voi työstää tuohitöiden ohjeilla. Tässä ohjeessa valmistetaan perinteinen tuohitähti modernisti kahvipaketista.

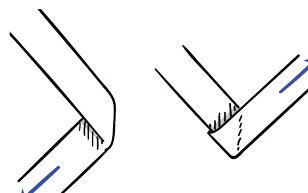
Rapapalli on tuohesta punottu pallo, jolla on hauska nimi. Se tunnetaan myös nimillä tuohipallo, tuohikoppi ja ropo. Rapapallin voi täyttää herneillä, helmillä, kivillä tai kulkusella, ja sitä käytetään esimerkiksi helistimenä, rytmisoittimena, jalkapallona ja kalaverkkojen painona. Siitä voi tehdä myös vaikkapa avaimenperän, koruja tai käyttää joulukuusenkoristeena.

Materiaaliksi sopii tuohen lisäksi mikä tahansa jämäkkä materiaali, esimerkiksi tapetti, kartonki, nahka tai kahvipaketista leikatut suikaleet.

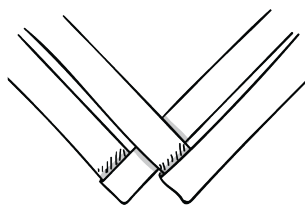

TARVIKKEET: kaksi suikaletta tuohta tai muuta taipuisaa materiaalia, pituus 30 x leveys (esim. leveys 2cm, pituus 60 cm - mitä isomman pallon haluat, sitä leveämmät suikaleet), viivoitin, sakset, kuivia herneitä, papuja tms.

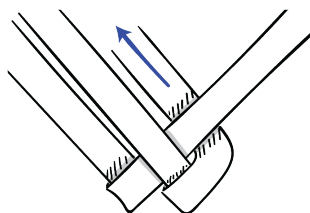
1. Taita molemmat suikaleet keskeltä 90 asteen kulmaan ensin itsensä ali ja sitten itsensä yli.

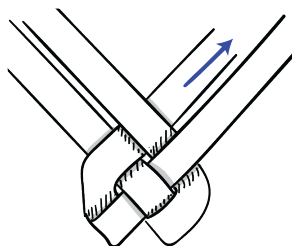
2. Aseta suikaleet päällekkäin W:n muotoon, vasemmanpuoleinen alle ja oikeanpuoleinen päälle.

3. Pujota reunimmaisena oikealla oleva suikale viereisen suikaleen alta vasemmalle.

4. Pujota reunimmaisena vasemmalla oleva suikale viereisen suikaleen yli ja edellisessä vaiheessa pujotetun suikaleen ali.

5. Toista kohdat 3 ja 4 vielä kaksi kertaa. Täytä herneillä.

6. Pujota reunimmaisena oikealla oleva suikale oikean aloituskulman läpi.

7. Vie toinen oikealla oleva suikale saman kulman yli ja pujota seuraavan suikaleen alta.

8. Pujota toinen suikale vasemmalta vasemman aloituskulman läpi.

9. Vie reunimmaisena vasemmalla oleva suikale saman kulman yli ja seuraavan suikaleen alta.

10. Kiristä pallon muotoiseksi.

11. Pujota suikaleiden päät uudelleen ensimmäisten kerrosten mukaisesti niin, että pallosta tulee kauttaaltaan kaksinkertainen.

12. Katkaise suikaleiden päät.

Suomalaisissa metsissä ovat jo vuosisatojen hallinneet metsän kansaa Tapio ja Mielikki. Järviä hallitsevat Ahti ja hänen puolisonsa Vellamo. Kaikkien tärkein haltija on Ukko, joka hallitsee sateita, salamoita ja ilmoja. Peikkojen, hiisien, näkkien, maahisten ja menninkäisten lisäksi haltijoita löytyy myös kodeista.

Tontut ovat kuuluneet suomalaiseen pihapiiriin kauan. Jo Mikael Agricola mainitsi tontut vuonna 1551, ja tonttu-sana onkin yksi kirjakielemme vanhimmista sanoista. Joulutonttuihin näitä ko-

tien ja rakennusten haltijoita ei pidä kuitenkaan sekoittaa. Heidän kanssaan yhteistä on koko ja pukeutuminen, mutta muutoin kansanomaiset tontut ovat vanhempaa perua.

Tontut ovat hyvin pieniä miehiä tai naisia, ja he pukeutuvat harmaisiin tai muuten tummiin vaatteisiin. Yleisimmin tontut pitävät piippo- tai hiippalakkia, toisilla on hattu. Miespuolisilla tontuilla on pitkä parta. Tontulla saattaa olla myös vain yksi suuri silmä keskellä otsaa. Tontut eivät mielellään näyttäydy ihmisille, mutta usein niistä nähdään vilauksia tai niiden toimia huomataan. Tonttu saattaa näyttäytyä myös ennusmerkkinä. Talonväki kyllä tuntee tonttunsa ja tietää sen luonteen.

Tonttujen tehtävänä on talon hyvinvoinnin edistäminen. Ne hoitavat ja suojelevat karjaa ja omaisuutta. Riihitontun tehtävänä on huoltaa riihtä, navettatonttu pitää huolta eläimistä. Kotitonttu saattaa yöllä herättää talonväen, jos jokin vaara uhkaa taloa. Onpa näin vältetty monelta tulipalolta tai estetty karjaa karkaamasta tai estetty muu onnettomuus tapahtumasta.

Tontuille viedään vaivojen palkaksi ja kiitokseksi ruokaa. Tontut pitävät puurosta, lämpimästä leivästä ja juustosta. Saunatontulle jätetään löylyt. Juhlapyhinä tonttuja muistetaan erityisin herkuin.

❖ JOULUPUKKI ❖

Joulupukki lienee tunnetuin suomalainen maailmalla – hänet tunnetaan jopa rallikuskeja, kapellimestareita ja muumeja paremmin. Matkailumainoksissa ja tavarataloissa partansa takaa hohotteleva punatakkainen setä on kuitenkin aika kaukana alkuperäisestä, oikeasta joulupukista. Punainen takki on Amerikan tuliainen 1950-luvulta. Perinteisesti Suomessa joulupukki on pukeutunut harmaaseen turkkiin. Joulupukki oli itse asiassa ennen aika pelottavan näköinen ilmestys.

Suomalaisessa pukkiperinteessä tunnetaan mm. joulupukki, kekripukki, nuuttipukki sekä joulukoristeena käytettävä olkipukki.

Kekripukki oli pelottavan näköinen olento, jonka sisällä oli karhuntaljan alla kaksi miestä kauhat sarvina, kirves kuonona ja luuta häntänä. Kekripukki kierteli kekri eli sadonkorjuujuhlan aikaan loppusyksyllä talosta taloon vaatien kestitystä. Jos tarjoilua ei ollut, pukki saattoi suuttua ja uhata rikkovansa talon uunin.

Sarvipäiset *nuuttipukit* olivat nuoria miehiä, jotka kulkivat nuutinpäivänä, 13.1. talosta taloon kerjäämässä joulusta jääneitä herkuja ja olutta. Asuna oli nurinpäin käännetty turkki ja tuohinaamari. Pukki saattoi joskus jakaa lahjoja kilteille lapsille ja risuja tuhmille.

Kekri- ja nuuttipukit ovat vuosien saatossa päässeet unohtumaan.

Joulupukki sen sijaan voi hyvin, ja nykyisin tuntemassamme joulupukissa on jäänteitä nuutti- ja kekripukista yhdistettynä eurooppalaiseen myyttiin Pyhästä Nikolauksesta, joka jakoi lapsille lahjoja.

Joulupukki asuu puolisonsa joulumuorin ja apulaistensa, joulutonttujen, kanssa Lapissa Korvatunturilla Savukosken kunnassa. Heidän seuranaan asuu poroja. Korvatunturilta lähdetään matkaan porojen vetämällä reellä jouluaaton aattona.

Joulupukin vierailu on odotettu ohjelma numero monissa perheissä jouluaattona. Joulupukin vakiokysymys on: ”Onko täällä kilttejä lapsia?”. Pukki ilahtuu, jos hänelle lauletaan joululauluja. Ihan joka kodissa hän ei ehdi vierailemaan jouluaaton aikana. Silloin joulupaketit ilmestyvät salaperäisesti kuusen alle tai eteiseen.

Kuva: Museovirasto, Pekka Kyytinen

❖ HIMMELI ❖

Suomalaisen talonpoikaisjouluun näyttävimpiä koristeita on ollut rukiin oljista tai järviruo'osta valmistettu, katosta riippuva himmeli. Himmeliä on käytetty koristeina erityisesti Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Hämeessä ja Uudellamaalla, mutta ne levisivät myös Karjalaan, erityisesti kannakselle. Himmeli saatettiin koristella rukiintähkillä, peilinpalasilla, paperisuikaleilla, lastuilla tai jopa kynttilöillä. Karjalassa himmeli koristeltiin paperikukin.

Kuva: Helsingin kaupunginmuseo, Väinö Kannisto

Keski-Euroopasta lähtöisin olevat himmelit saapuivat Suomeen Ruotsin kautta. Himmelin esikuvana pidetään kirkkojen kynttiläkruunuja. Germaaninen sana *himmel* tarkoittaa taivasta, ja nimi himmeli tulee todennäköisesti keskiajan kristillisten kulkueiden taivaskatoksista. Himmeliä on nimetty myös olkikruunuksi.

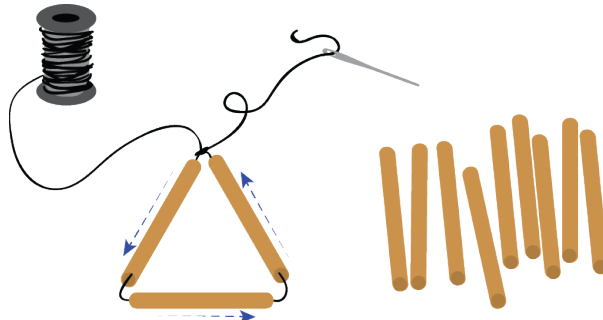
Olkien uskottiin ennustavan tulevan vuoden viljasatoa. Suuren sadon toivossa himmeliä pidettiin tuvan katossa juhannukseen tai loppukesään saakka. Sen jälkeen tehtiin uusi himmeli. Himmeli on ollut paikoin myös häätuvan koriste. Vähitellen, kun suomalaisen kekriperinteen elementit alkoivat siirtyä jouluun, himmelistä tuli joulukoriste. Himmeliä on valmistettu nuorison, lähinnä tyttöjen, joulunalustehtäviin. Himmelin tekoon liittyykin nuorison seurustelutapoja.

Joulukuusen yleistyessä 1800-luvun lopulla himmelit harvinaistuivat. Himmelin uusi tuleminen alkoi 1930-luvulla, kun Marttaliitto kiinnostui kansallisista joulukoristeista. 1950-luvulla oli modikasta valmistaa himmeleitä mehupilleistä

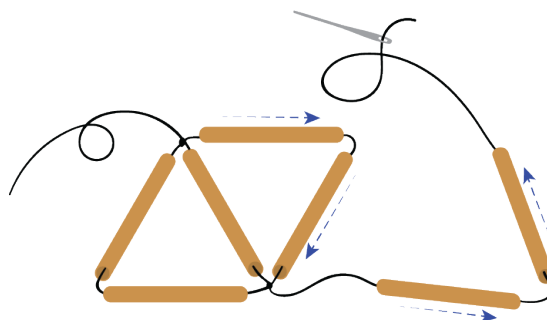
PILLIHIMMELIN OHJE

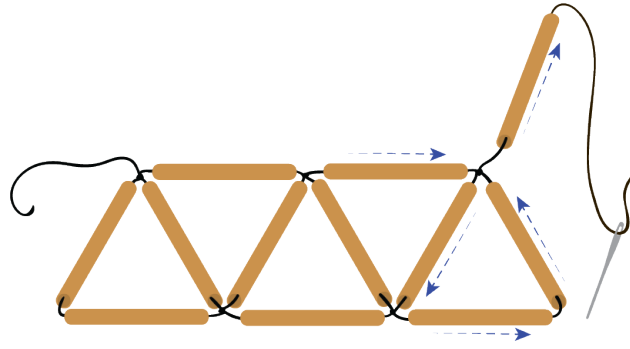
TARVIKKEET: 38 mehupilliä, lankaa, tylppäpäinen neula, sakset

Tarvitaan 12 samanmittaista pillinpalaa. Pujota lanka kolmen pillin läpi ja solmi kolmioksi. Käytä reilusti lankaa.

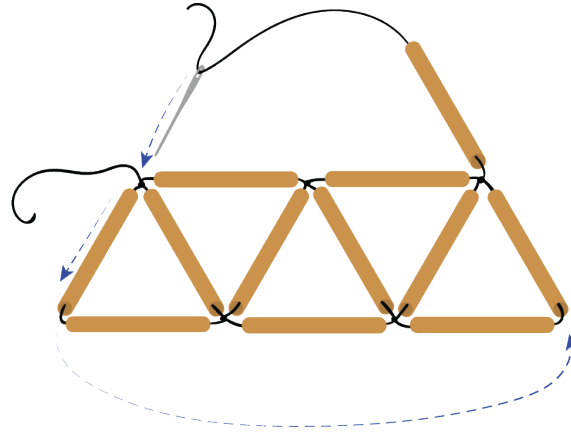

Pujota kaksi seuraavaan pilliä lankaan ja solmi ne kolmioksi edellisten jatkoksi.

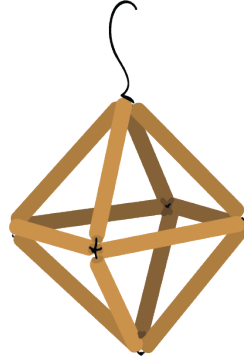

Jatka pujottamalla aina kaksi uutta pilliä lankaan niin kauan, kunnes jäljellä on enää yksi pilli. Pujota sen läpi lanka, mutta älä solmi.

Pujota viimeisen pillin lanka ensimmäisen pillin läpi ja solmi uloimmat nurkat yhteen.

Himmeliä varten valmistetaan 7 tahokasta: 1 iso, 1 keskikoinen ja 5 pientä. Tee ensin iso tahokas kokoamalla se 12 pillistä perusohjeen mukaan. Keskikoinen tahokas tehdään puolittamalla 6 pilliä. 5 pientä tahokasta tehdään 20 pillistä, jotka leikataan 3 osaan (=60 palaa). Leikkaa 1 pilli 6 osaan, jotta saat välikappaleet.

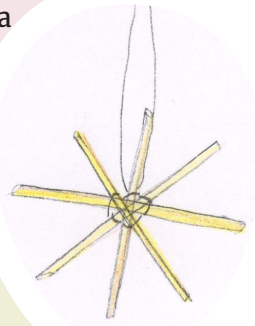
Solmi keskikoinen tahokas ison tahokkaan sisään niin, että niiden välissä on 1 välikappale. Solmi pienet tahokkaat ison tahokkaan kulmiin ja pohjaan laittamalla väliin 1 välikappale.

✧ OLKIKORISTEET ✧

Oljet liittyvät joulun viettoon. Linnut ovat perinteisesti saaneet jouluna kaura- tai ohralyhteen. Jo keskiajalta lähtien on olkia levitetty maton korvikkeeksi lattialle, jolloin ne toivat viihtyisyyttä ja samalla lämpöeristystä kylmille lattioille. *Olkipukkien* esikuvana on nuuttipukki, Nuutinpäivänä kiertänyt olkilyhteeseen pukeutunut mies tai nainen.

Oljet symboloivat toisaalta seuraavan kesän satoa, toisaalta ne olivat Jeesus-lapsen seimiolkien jäännös. Lattialle levitettyjä olkia ei saanut sotkea tai survoa, sillä silloin vilja olisi lakoontunut seuraavana kesänä. Olkia myös viskottiin kattoon ja ennustettiin orsiin takertuvista oljista tulevan vuoden satoa.

Lattiaoljet olivat erittäin palovaarallisia, ja Turussa ne kiellettiin sakon uhalla 1700-luvun lopulla. Kirkkojen lattiat peitettiin oljin aina 1830-luvulle saakka muistuttamaan Jeesuksen synnyinseimestä. Jouluolkien jälkikäyttöönkin liittyi maagisia uskomuksia. Joulun jälkeen oljet sidottiin hedelmäpuiden ympärille tai levitettiin karjapihaan, jotta karja tervehtyisi. Kourallinen jouluolkia kasvatti hyvän viljan, ja jos jouluoljet poltettiin kaalimaalla, sinne ei kesällä tullut matoja.

OLKITÄHTI

TARVIKKEET: askarteluolkia, pumpulilankaa tai koristelankaa sekä vesiastian olkien liottamiseen

Liota olkia hetki lämpimässä vedessä ja leikkaa ne noin kuuden sentin mittaisiksi yhtä pitkiksi pätkiksi. Ota neljä olkea näppeihisi ja asettele ne tähden muotoon, niin että puristat oljet keskeltä päällekkäin.

Ota noin 30 sentin pätkä lankaa ja kierrä se ensin päällimmäisen oljen päältä, sitten alimmaisen oljen alta jne. Päästyäsi kerran ympäri langan juureen kierrä langat toistensa ympäri, kiristä ja palaa päällimmäisen alta alimmaisen päältä takaisin, niin että lanka on kulkenut olkien molemmin puolin muodostaen pitävän sidoksen. Solmi kiinni tukevasti.

❖ SOODATAIKINA ❖

Valkoisesta soodataikinasta on helppo muotoilla kauniita koristeita. Soodataikinasta voi tehdä joulukuusenkoristeita tai pääsiäispupuja. Siitä voi tehdä myös pakettikortteja joululahjoihin. Taikina on helppo valmistaa, ja sen ainekset ovat edullisia. Koristeet kuivuvat ja kovettuvat huoneenlämmössä.

SOODATAIKINA (n. 20 koristetta): 1 dl maissitärkkelystä (esim. Maizena), 2 dl ruokasoodaa, 1,25 dl vettä

Laita maissitärkkelys, sooda ja vesi kattilaan. Sekoita ainekset ja lämmitä miedolla lämmöllä, kunnes taikina kiinteytyy. Siirrä taikina kulhoon ja peitä kostealla liinalla. Jäähdytä. Voit antaa taikinan levätä seuraavaan päivään, jolloin sitä on helpompi muotoilla. Kauli taikina n. 0,5 cm paksuiseksi levyksi. Levyn voi kuvioida painelemalla pitsiliinalla tai kuvioidulla lautasella/kynttilätuikulla (esim. Iittalan Kastehelmi). Tee piparimuotilla koristeita, tee niihin ripustusreikä ja anna koristeiden kuivua yön yli huoneenlämmössä.

❖ NEULEPALLO ❖

Neulotuista joulupalloista tuli hitti vuonna 2011. Villitys sai alkunsa, kun norjalais-ruotsalainen muotisuunnittelija-pariskunta Arne & Carlos julkaisi neulottujen joulupallojen ohjeita sisältävän kirjan. Villalangasta neulottujen pallojen kuviot ammentavat skandinaavisesta neulomisperinteestä; pallo on kuin norjalainen villapaita pienoiskoossa!

Neulepallot sopivat kuusenkoristeiksi, joulupöydän koristeluun ja joulupakettien viimeistelyyn. Niiden valmistaminen käy nopeasti ja onnistuu pienen harjoittelun jälkeen aloittelijaltakin.

Tässä ohjeessa neulepalloa koristaa Karjalan käki.

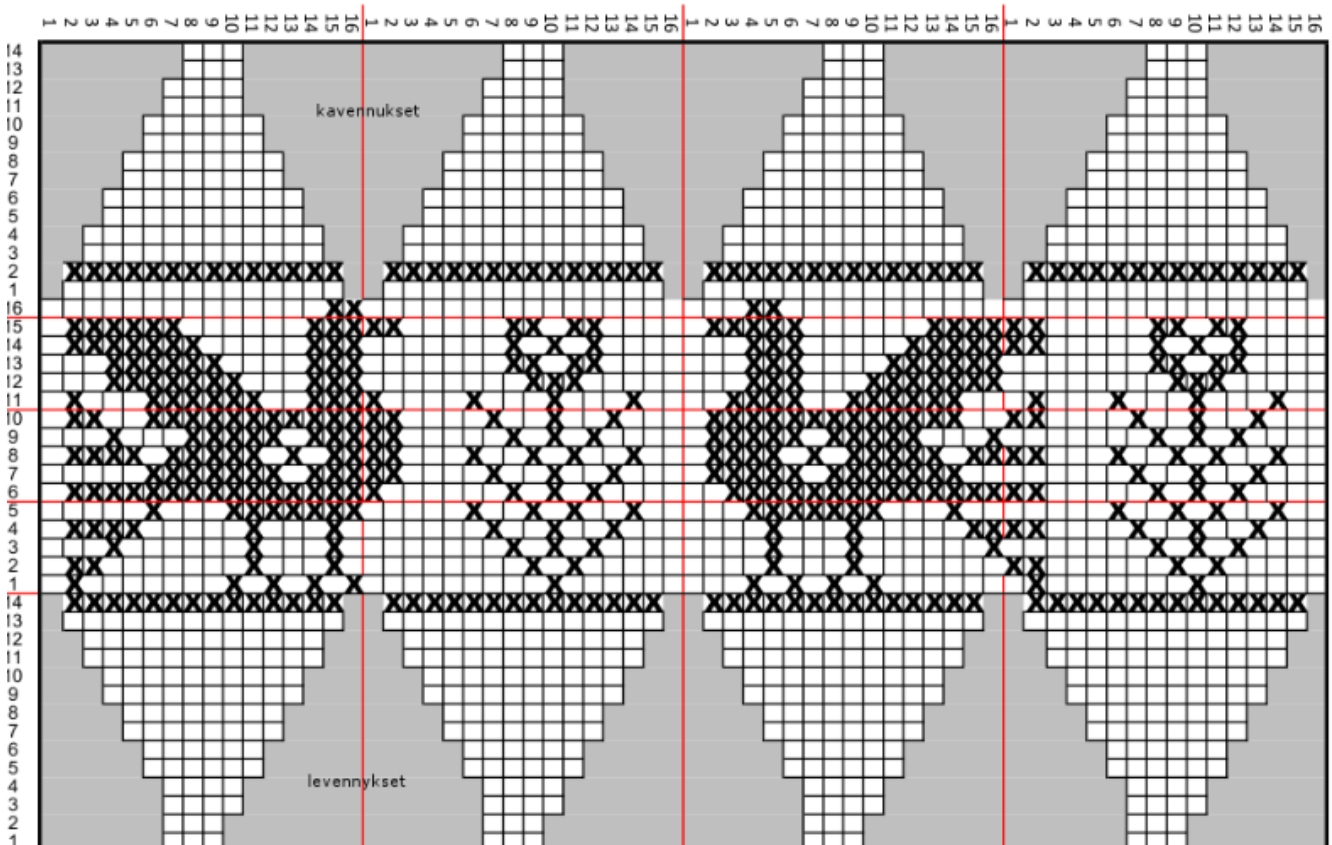
KARJALAN KÄKI -PALLONEULE

TARVIKKEET: punaista ja mustaa villa- tai sekoitelankaa, sukka- tai pyöröpuikot, täytteeksi vanua, vanhan tyydyn sisältöä tai vanhat sukkahousut

Luo 12 silmukkaa, jaa puikoille ja liitä renkaaksi. Neulo oikeaa neuletta kaavion mukaan aloittaen alhaalta. Lisäykset ja kavennukset siis puikkojen päissä.

Viimeistely: Sulje aloitusaukko, täytä pallo yläpäästä ja sulje aukko. Voit tehdä nyörin langasta kiertämällä tai ommella palloon silkkinauhan.

Ohje: Hilu Toivonen-Alastalo

PERINTEELLISIÄ

❖ 10 TIKKUA LAUDALLA ❖

LEIKKIJÖIDEN MÄÄRÄ: vähintään 4–6

TARVITTAVAT VÄLINEET: 10 tikkua, lauta, kalikka laudan alle

Asetetaan 10 tikkua laudalle, valitaan yksi tikuttajaksi eli etsijäksi. Joku polkaisee lautaa niin, että tikut lentävät mahdollisimman pitkälle ja hajalleen. Tikuttaja käy keräämään tikkuja, muut menevät piiloon. Kerättyään tikut laudalle etsijä huutaa: “10 tikkua laudalla!” ja rupeaa etsimään.

Löydetyt huudetaan pois laudan luona olevaan “pesään”. Joku leikkijöistä yrittää huomaamattomasti pelastaa nähdyt “pesässä” olevat. Pelastus tulee, jos leikkijä ehtii polkaista laudalta tikut ja huutaa: “10 tikkua laudalta!” Kaikki menevät taas piiloon ja etsijä kerää tikut ja leikki jatkuu kuten alussa.

Kun kaikki on löydetty “pesään”, joutuu ensimmäiseksi löydetty tikuttajaksi eli uudeksi etsijäksi. Tikkuja voi lisätä, jos piilopaikat ovat etäällä tai leikkijät jo vähän isompia.

❖ KIRKONROTTA ❖

Leikkijät valitsevat keskuudestaan lorulla rotan. Rotta kääntyy kasvot seinään päin, muut leikkijät asettuvat piiriksi hänen ympärilleen. Joku pistää rottaa sormella selkään. Nyt rotta kääntyy, silmäilee leikkijöitä, joista yksi kysyy: “Kuka?” Rotta koittaa arvata, kuka pisti häntä selkään ja arvaa esim. Juha.

Juha: “Onko totta?”

Rotta: “Niin totta kuin kirkonrotta!”

Juha: “Määrää matka.”

Rotta: “Kaksi kertaa talon ympäri juosten.”

Juha ei ollut pistänyt sormella rottaa, joten hän vastasi: “Ala mennä.” Jos pistäjä olisi ollut Juha, Juha olisi lähtenyt kiertämään taloa.

Rotan kiertäessä muut menevät piiloon. Kierrokset tehtyään rotta huutaa: “Rotta on kotona!” Sitten hän aloittaa piiloutuneiden etsimisen. Nähdessään jonkun rotta juoksee aloituspaikalla, lyö seinään ja huutaa: “Pekka rotta!” Jos Pekka kuitenkin ehtii ensin, hän saa huutaa: “Oma rotta!” Se, jonka nimen rotta saa huudetuksi ensin, jää seuraavalla kerralla.

❖ TERVAPATA ❖

Tehdään piiri, jossa on yksi paikka vähemmän kuin leikkijöitä.

Yksi leikkijöistä alkaa kiertää piiriä ympäri kädessään esim. puukapula tms. Muut leikkijät ovat paikoillaan. Jääjä pudottaa esineen jonkun leikkijän taakse.

Jos piirissä olija ei ole huomannut esinettä, joutuu hän piirin keskelle eli tervapataan.

Jos piirissä olija huomaa esineen takanaan, hän lähtee juoksemaan vastakkaiseen suuntaan esine kädessään yrittäen ehtiä paikalleen ennen jääjää. Jos hän ehtii ennen jääjää, jääjä joutuu tervapataan, jos ei, hän jatkaa jääjänä kiertäen piiriä. Jääjän ollessa takana ei saa katsoa taakseen.

❖ KÖRÖTYSLORUT ❖

Körötysloruja käytetään kun lasta hyppytetään eli ”körötetään” sylissä polven päällä. Pieni lapsi nostetaan polven päälle, sitten lähdetään köröttelemaan kirkkoon ruskealla ruunalla ja valkealla varsalla. Lopussa lapsi kellahtaa jalkojen väliin. Tunnetuin körötysloru on Körö körö kirkkoon, jossa hyödynnetään säkeiden alkusointuja. Körötysloruja on mukava hokea myös ihan muuten vaan.

*Körö körö kirkkoon,
papin muorin penkkiin.*

*Ruskealla ruunalla,
valkealla varsalla,
kolipäällä koiralla,
kirjavalla kissalla,*

*aittojen alitse,
peltojen peritse,*

*tätilästä tätilään,
mummolasta mummolaan.*

*Mummo keitti puuroo,
pikkulinnut lusikat pesi.*

*Sinä olet litu,
minä olen Aatu,
järven rannalla
kivikossa kiinni
saa-aa-aa-aa-tu!*

Hieman nykyaikaisempi versio körötyslorusta on Hannele Huovin runo *Metrolla mummolaan*:

*Limpsin, lampsin jalkapatikalla, patikalla juu.
Köröttelen, köröttelen kympin ratikalla, ratikalla juu.
Soitan kelloa. Painan nappia. Tällä pysäkillä pois.
Liukuportaita meteroon ja metrolla mummolaan.*

❖ SUSI LUOLASSA ❖

LEIKKIJÖIDEN MÄÄRÄ: vähintään 6

TARVITTAVAT VÄLINEET: vihellyspilli, narua

Yksi leikkijöistä on susiemo, muut pentuja. Sudelle määrätään maastossa n. 10 × 10 metrin suuruinen alue luolaksi. Luojan rajat merkitään selvästi esimerkiksi narulla.

Pennut piiloutuvat sillä aikaa, kun susiemo istuu määrääjän luolassaan. Sitten hän viheltää, jolloin pentujen on yritettävä hiipiä luolaan emon huomaamatta.

Jos susiemo huomaa jonkun, hän huutaa hiipijää nimeltä, jolloin tämä tulee emon luo ja joutuu pois leikistä. Susiemo ei saa poistua luolastaan.

Se, joka onnistuu ensinnä pääsemään luolaan, voittaa.

Leikki saadaan hauskemaksi, jos hiipijät vaihtavat vaatteita tai pitävät suojanaan oksia tai koettavat muulla tavoin tehdä tuntemisen susiemolle vaikeammaksi.

Maaston valinnalla voidaan vaikuttaa paljon siihen, onko leikki hiipijöille helppo vai vaikea.

❖ MÄMMIKOURA ❖

LEIKKIJÖIDEN MÄÄRÄ: vähintään 6

TARVITTAVAT VÄLINEET: pallo

Leikkijät seisovat isossa piirissä ja heittelevät palloa järjestyksessä toinen toiselle.

Mämmikoura – se leikkijä, joka pudottaa pallon – saa ensimmäisellä kerralla rangaistukseksi käydä istualleen, seuraavalla polvilleen, kolmannella selälleen ja neljännestä virheestä hän joutuu pois leikistä. Viimeisenä seisaalleen jäänyt tai määräajassa pystyyn jääneet voittavat leikin.

Leikki tulee tasaisemmaksi, jos johtaja käsiään taputtaen antaa tahtia heitoille.

❖ KYKKÄ ❖

Kyykkä on vuosisatoja vanha karjalainen perinnepele. Raja-Karjalassa sitä nimitettiin kuriksi ja Kannaksella linnapeliksi. Nimi kyykkä viittaa puihin lieriön muotoisiin pelivälineisiin eli kyykkiin. Kyykässä käytetään puihin lyöntimailoja eli karttuja, joilla kyykät yritetään lyödä pelineliön ulkopuolelle. Heitto tapahtuu heitoneliöstä, ja kyykät on aseteltu kymmenen metrin päähän pelineliön reunalle. Tavoitteena on saada kyykät pois vastustajan pelineliön alueelta. Pelin idea muistuttaa hieman keilausta.

Perinteisesti kyykkä on ollut miesten joukkuepele. Nykyisin sitä pelaavat yhtä lailla myös naiset. Joukkueiden sijasta kyykkää voidaan pelata myös pari- ja yksilöpelinä. Kyykkää pelataan lähinnä vain Suomessa, ja sen suosio yliopistopiireissä on kasvussa.

Kyykän pohjalta on kehitelty uudempi pele, mölkky.

Lisää kyykän pelaamisesta, säännöistä ja pisteenlaskusta voi lukea Suomen kyykkäliiton sivuilta: www.kyykkaliitto.fi.

❖ HIRVISILLÄ ❖

Ketjutansseja tanssittiin yleisesti Kannaksella ja Inkerinmaalla. Niissä esilaulaja laulaa säkeen ja muut toistavat sen.

Tanssia voidaan pitkässä ketjussa, joka kiemurtelee ja sukeltaa välillä itsensä alta tai niin sanottuja Vironveräjiä, jolloin ollaan kaarella, jonka reunalta yksi kerrallaan lähtee pujottelemaan ketjun käsien alta reunasta toiseen, liittyen siellä ketjuun. Tähän hirvenmetsästyksestä kertovaan lauluun kuuluu loppuun juoksuleikki.

Hirvisillä juoksuleikki

Laulun loputtua ketju muodostuu piiriksi. Ennalta on sovittu, kuka jää hirveksi piirin keskelle ja kuka menee metsästäjäksi piirin ulkopuolelle. Huudetaan: ”Ulos hirvi salosta!”, jolloin metsästäjä alkaa juosta hirveä kiinni. Hirvi saa oikaista piirin läpi, metsästäjä ei.

<i>Astuin siltaa sinistä ;:</i>	<i>kaikkein makeimmat marjat ;:</i>
<i>Maata maksan karvallista ;:</i>	<i>Itse makais metsässä ;:</i>
<i>Kaikon kenkään kuluneet ;:</i>	<i>hakee hänen perässä ;:</i>
<i>Hajonneet on hattaroini ;:</i>	<i>Kuuntele häntä, katsele häntä ;:</i>
<i>näitä teitä käyessäni ;:</i>	<i>Ketä hän tahtoo kermastaa ;:</i>
<i>ahoja ajelessain ;:</i>	<i>Mie oon mies metsän kävijä ;:</i>
<i>Onko hirviä salossa? ;:</i>	<i>Lehokorven kolkuttaja ;:</i>
<i>On tässä ollut aika liina ;:</i>	<i>Ammuin oksalta oravan ;:</i>
<i>liina harja, luppakorva ;:</i>	<i>Suuren linnun suon takana ;:</i>
<i>Täss on ollut tämän vuuen ;:</i>	<i>pienen linnun pientarelta ;:</i>
<i>Tämän vuuen, toisen vuuen ;:</i>	<i>Sirkkusen sian selästä ;:</i>
<i>Tehnyt paljon paha ;:</i>	<i>Onk hirvi salossa, härkää talossa? ;:</i>
<i>Syönyt ryynit, pippuramarjat ;:</i>	ULOS HIRVI SALOSTA!

❖ PIIRILEIKIT ❖

Piirileikit olivat hyvin suosittuja ja yleisiä tansseja vielä 1900-luvun alussa. Niitä tanssittiin usein laulun säestyksellä. Leikin varjolla nuoret saattoivat tehdä tiettäväksi kenestä pitivät ja myös selvittää, oliko tunne molemminpuolinen.

Useimmiten piirileikit ovat yksinkertaisia parinhaku- tai -vaihtoleikkejä. Sota-ajan tanssikielto ei koskenut piirileikkejä, joita sai leikkiä.

Puiro

Puiro on hauska piirileikki Sortavalan seudulta.

ASKELEET: kävely

ALKUASENTO: tyttöjen piiri, jonka sisällä pojat ilman kuviota

1. Säkeistön aluksi tytöt nostavat kätensä ja pojat menevät portista ulkopiiriin Poikien ulkopiiri liikkuu vastapäivään ja tyttöjen sisäpiiriksi jäänyt myötäpäivään.
2. Säkeistön alussa tytöt nostavat kätensä uudelleen porteiksi, josta pojat siirtyvät sisäpiiriksi. Tyt-

töjen ulkopiiri liikkuu vastapäivään ja poikien sisäpiiri myötäpäivään.

3. Säkeistön alussa pojat etsivät itselleen mieluisan parin ja pyörivät paripyörintää kädet käsissä. Kolmas säkeistö lauletaan kahdesti, koko ajan pyöritään valitun parin kanssa. Lopuksi pojat jäävät taas piirin sisään ja leikki alkaa alusta.

*1. Pojat ne menevät puuroon
kaiken joukkons kanssa
kaikesta joukosta katselemaan
omaa armastansa.*

*2. Aukaise tyttö sun aittasi ovi
ja laske pojat sisään
eihän täällä oo pelättävää
äitiä eikä isää.*

*3. Ota se kuin omas on
ja katso kaunihimpi
mene rauhaan, mene rauhaan
oman kultasi kanssa.*

❖ KÄVI PUKKI TIETÄ MYÖTEN ❖

*Kävi pukki tietä myöten, tietä myöten, tietä myöten
löysi yhden sarvettoman, sarvettoman, sarvettoman*

*Sinun kanssa hyppellemme, hyppellemme, hyppellemme
Jalkoja me heittelemme, heittelemme, heittelemme*

*Käsiä me taputamme, taputamme, taputamme
Jalkoja me tömistämme, tömistämme, tömistämme*

ASKELEET: Hyppyaskel, tasahyppy, tömistykset

ALKUKUVIO: Avoin piiri, yksi keskellä.

Kävi pukki... Leikin aloittaa yksi leikkijä, joka sormet sarvina otsalla liikkuu hyppyaskeleella piirin keskellä.

Löysi yhden... Pukki hakee parin mukaansa piirin keskelle. Sinun kanssa. Hyppelevät tasajalkaa käsi kädessä.

Jalkoja me... Heittelevät hyppien jalkoja puolelta toiselle, edelleen käsi kädessä.

Käsiä me... Taputtavat käsiä.

Jalkoja me... Tömistävät jaloilla käsi kädessä.

Leikki alkaa alusta niin, että molemmat keskellä olleet lähtevät sarvet otsalla hakemaan paria. Jatetaan kunnes kaikki ovat päässeet mukaan.

❖ SOKKOLEIKIT ❖

Sokkoa leikittäessä yhdeltä tai useammalta leikkijältä peitetään silmät. Tarkoituksena on silmät sidottuina saada joku kiinni, tunnistaa henkilö tai kilpailla nopeudessa tai taitavuudessa. Sokkoleikkejä on useita erilaisia. Niitä voidaan leikkiä yhtä lailla sisällä kuin ulkona.

AATAMI JA EEVA on hauska sokkoleikki, jossa valitaan yksi leikkijä Aatamiksi eli sokoksi ja toinen Eevaksi eli kiinniotettavaksi. Muut leikkijät käyvät piiriin ympärille. Aatamin tehtävä on ottaa Eeva kiinni, ja hän saa huudella Eevaa, jolloin Eevan täytyy aina vastata sanomalla Aatami.

Kuva: Museovirasto, Pekka Kyytinen

Niin kauan leikitään kunnes Aatami saa Eevan kiinni. Leikkialueen voi piirin sijasta rajata pieneen huoneeseen.

TULKAA LAPSET TULKAA on sokkoleikki, jossa valitaan yksi leikkijä ukoksi eli sokoksi. Ukko asettuu silmät sidottuina keskelle muiden leikkijöiden muodostamaa piiriä. Muut pyörivät piirissä välillä hitaasti ja välillä nopeammin sekoittaakseen ukon suuntavaiston ja lukevat samalla leikkilorun:

Tulkaa lapset tulkaa

Leikkimähän tulkaa

Tuolta tulee vanha ukko kädet selän takana

Kädessä on keppi

Hatussa on nappi

Asettukaa asettukaa kaikki lapset levolle!

Sitten piiri pysähtyy ja ukko yrittää sokkona tunnistaa ensimmäisen käsiinsä saaman leikkijän. Tunnistetusta tulee uusi ukko.

❖ VIIMEINEN PARI UUNISTA ULOS ❖

Tähän ulkoleikkiin tarvitaan pariton määrä leikkijöitä. Leikkijät asettuvat parijonoon. Pariton leikkijä on kiinniottaja, joka menee seisomaan jonon eteen, selkä parijonoon päin ja huutaa ”Viimeinen pari uunista ulos!” Silloin viimeisenä oleva pari lähtee juoksemaan jonon eri puolilta kiertäen jonon etupuolelle. Edessä oleva pariton yrittää saada toisen juoksijoista kiinni ennen kuin takaa-ajettavat ehtivät koskettaa toisiaan. Jos pari ehtii tavoittaa toisensa, he palaavat jonoon ensimmäiseksi pariiksi. Jos kiinniottaja ehtii saada toisen juoksijoista kiinni, heistä tulee uusi pari jonon etupäähän ja yksin jääneestä juoksijasta tulee uusi huutaja.

❖ SUUTARIN SOHIMINEN ❖

Suutarin sohiminen on perinteinen joululeikki, joka sopii ohjelmanumeroksi vaikka pikkujouluihin. Suutarin sohiminen on ollut yleinen joulunajan ja varsinkin Tapaninpäivän leikki.

Leikkiin tarvitaan kaksi leikkijää, toinen sohijaksi ja toinen varjelijaksi. Valitaan jokin sopiva esine, esimerkiksi olkilyhde tai kumisaapas, ”suutariksi” ja asetetaan se keskelle lattiaa. Kaksi leikkijää asettuu seisomaan selät vastakkain niin, että varjelija seisoo lähimpänä suutaria. Vartijalla on kasvot suutariin päin ja sohija on selin. Leikkijöiden harallaan olevien jalkojen välistä kulkee 2–3 metrin pituinen keppi, josta he pitävät kiinni kaksin käsin. Leikkijät aloittavat vuoropuhelun. Nämä vuorosanat on merkitty muistiin Kivennavalta:

Sohija: Onks suutar kotona?

Varjelija: On.

Sohija: Tiet sie miun pojallein kengät?

Varjelija: Tien.

Sohija: Panet sie narskii?

Varjelija: En paa.

❖ HYPPELYT ❖

Nämä klassiset hyppelyleikit elävöittivät entisaikaan koulujen pihoja.

TWIST

Twistiä hypätään kahden henkilön jalkojen varaan pingotetun kuminauhalla avulla. Hypätessä tehdään erilaisia sarjoja: hypätään toisen narun päälle, sitten toisen, sitten molempien. Vaikeusastetta voi korottaa nostamalla narua aina vain ylemmäksi. Jos tulee virhe tai askeleet sotkeutuvat, hyppääjä siirtyy seisojaksi ja hyppyvuoro siirtyy seuraavalle.

Kuva: Museovirasto, Teuvo Kanerva

RUUTUHYPPELY

Maahan piirretään ruudukko (kepillä hiekkakentälle tai katuliidulla asfaltille), jossa on kymmenen laatikkoa. Päässä on kääntöpaikka eli kaksi ruutua vierekkäin. Hyppääjä heittää kiven yhteen ruutuun ja hyppii yhdellä jalalla ruudusta ruutuun. Ei saa astua siihen ruutuun, jossa on kivi. Ruudukon päässä käännetään ympäri ja hypitään takaisin. Paluumatkalla napataan kivi mukaan astumatta siihen ruutuun. Jos astuu kiven sisältämään ruutuun, hyppyvuoro siirtyy seuraavalle. Kilpailun voittaa se, joka on heittänyt kiven jokaiseen 10 ruutuun ja sen jälkeen aina hyppinyt ruudut läpi.

NARUHYPPELY

Kaksi henkilöä pyörittää hyppynarua. Pyörittäessään narua he hokevat lorua. Hyppiä hyppii narun yli niin kauan kunnes hän astuu narun päälle tai sekoaa askeleissaan. Lorun avulla voidaan vaikapa arpoa sulhasen ammattia (pappi, lukkari, talonpoika, kuppari, rikas, rakas, köyhä, varas...) tai voidaan arvuutella, tykkääkö Matti Liisasta (juu, ei, juu, ei...).

❖ FORTUNA-PELI ❖

Fortuna on Suomessa kehitetty puinen lautapeli, jolla on monia ulkomaisia esikuvia. Se sai alkunsa 1900-luvun alussa opettaja ja lelutehtailija Juho Jussilan keksimänä. Massatuotantoon peli päättyi vuonna 1926 Jyväskylässä, ja sitä on myyty paljon myös ulkomaille. Fortuna-peliä valmistetaan edelleen samassa paikassa, voidaan siis syystäkin puhua klassikosta. Juho Jussila on keksinyt myös toisen suomalaisen klassikon, korona-pelin.

Fortuna-peli on valmistettu puusta, useimmiten koivuvanerista, ja nauloista. Peliin kuuluu lasikuulia ja keppi. Säännöt ovat yksinkertaiset. Pelissä työnnetään kepillä kuulaa ja yritetään saada kuula jäämään pistealueelle. Kun kuula pysähtyy, pelaaja saa pistealueen osoittaman määrän pisteitä. Kuula voi myös mennä ohi pistealueesta – silloin ei tule pisteitä. Peli loppuu sitten kun kaikki kuulat on käytetty. Silloin pisteet lasketaan yhteen, ja eniten pisteitä saanut on voittaja.

❖ LAUTAPELIT ❖

AFRIKAN TÄHTI on Suomessa kehitetty lautapeli. Vuonna 1951 julkaistun pelin on suunnitellut Kari Mannerla. Vuosien varrella pelillä on myyty ympäri maailmaa yli neljä miljoonaa. Pelissä kuljetaan noppaa heittämällä pitkin Afrikan karttaa. Aloituspisteet ovat Tanger ja Kairo. Matkan varrelta pelaajat etsivät aarteita, ja tavoitteena on löytää Afrikan tähti -niminen jalokivi.

Karjalainen versio Afrikan tähti -pelistä on Karjalaisen Nuorisoliiton laatima **MATKA KARJALAAN**.

Ensimmäistä kertaa 1990-luvun alussa julkaistusta pelistä tehtiin kokonaan uudistettu versio vuonna 2015. Matka Karjalaan -pelissä pelilautana on luovutetun Karjalan alueen kartta. Pelissä liikutaan noppaa heittämällä pitäjistä toiseen ja suoritetaan kuhunkin pitäjään liittyviä tehtäviä. Voittaja on se, joka on ensimmäisenä vierailut pelin alussa määrättyissä pitäjissä, suorittanut niihin liittyvät tehtävät ja palannut takaisin lähtöpaikkaan Joensuuhun tai Lappeenrantaan.

❖ OLI ENNEN ONNIMANNI ❖

*Oli ennen onnimanni,
onnimannista matikka,
matikasta maitopyörä,
maitopyörästä pytikkä,
pytikästä pöytäristi,
pöytärististä ripukka,
ripukasta rintasolki,
rintasolesta sopukka,
sopukasta Suomen kirkko,*

*Suomen kirkosta kipinä,
kipinästä kirjanmerkki,
kirjanmerkistä meteli,
metelistä meiän herra,
meiän herrasta hevukka,
hevukasta heinäkelkka,
heinäkelkasta kekäle,
kekäleestä kenkiraja,
kenkirajasta rapukka,*

*rapukasta raianhaara,
raianhaarasta harakka,
harakasta hangonvarsi,
hangonvarresta vatikka,
vatikasta vallesmanni,
vallesmannista matikka,
matikasta maitopyörä,
maitopyörästä pytikkä...*

Oli ennen onnimanni on kalevalamitassa kulkeva lastenloru. Loru on kulkenut suullisena perinteenä, ja siitä on olemassa hieman toisistaan poikkeavia versioita. Luettelon lailla kulkevassa lorussa kukin säe alkaa edellisen säkeen viimeisellä sanalla.

Mitä tarkoittaa *onnimanni*? Sanan merkityksestä ei olla varmoja. Sillä on voitu tarkoittaa esimerkiksi onnenpekkää tai oltermannia eli kylän vanhinta. Lorussa on myös muita outoja ja hassuja sanoja, kuten pytikkä, ripukka, rapukka, vatikka ja maitopyörä. Ehkä sanat eivät ole alkujaankaan tarkoittaneet mitään, niistä vain on saanut hauskoja hokemia. Voisi ajatella, että lorun tarkoituksena on hauskanpito ja pikkulasten hauskuuttaminen. Toisaalta on arveltu, että *Onnimanni*-loru olisi ollut alun perin loitsu, joka on kuvailut asioiden syntyä, jopa maailman syntyä. Tutkijat ovat saaneet selville, että loru on syntynyt Länsi-Suomessa, josta se on kulkeutunut itään ja Viroon.

❖ LEIKIN ALOITUSLORUT ❖

Leikeissä, esimerkiksi hipassa, täytyy arpoa aloittaja. Aloittaja voidaan selvittää vaikka laskemalla tiettyyn numeroon saakka tai lausumalla aloitusloru. Loruja on useita erilaisia, eikä mikään estä keksimästä omaa sellaista. Tässä muutama perinteinen leikin aloitusloru.

Tunnetuin aloitusloru on *Entten tentten*, joka on saksalaista alkuperää. Saksaa osaamattomat ovat ”kääntäneet” lorun suomeksi:

*Entten tentten teelikamentten
hissun kissun vaapula vissun
eelin keelin klot
viipula vaapula vot
Eskon saun piun paun.
Nyt sä lähdet tästä pelistä pois*

Ruotsin kautta meille on saapunut *Ulle dulle dof*, jonka sanat eivät myöskään tarkoita mitään:

*Ulle dulle dof,
kinkkelaade kof,
kinkkelaade kokkelaadee
ulle dulle dof*

Silkkaa suomea on puolestaan *Maalari maalasi taloa*:

*Maalari maalasi taloa, sinistä ja punaista.
Illan tullen sanoi hän, nyt mä lähden tästä talosta pois.*

❖ PORTTILEIKIT ❖

HURAHURAHÄITÄ on Suomen levinnein laululeikki. Se kuuluu porttileikkien ryhmään. Porttileikkejä on leikitty kaikkialla Suomessa. Ruotsista saapunut porttileikki *Bro, bro bröllop* on saanut Suomessa monia eri käännöksiä. Se tunnetaan mm. nimillä *Hura hura heijaa*, *Hura hura häitä*, *Huuda huuda häitä*, *Bro bro brella* ja *Rump rump rellaa*.

Leikki menee näin: kaksi leikkijää muodostaa portin seisomalla vastakkain käsi kädessä. Kumpikin keksii itselleen jonkin nimen (esim. mustikka ja mansikka). Muut leikkijät kävelevät jonossa portin alitse samalla laulaen.

C

5 G⁷ C G⁷ C

9 C

13 C F C

17 G⁷ C G⁷ C

*Hura hura häitä, kello löi jo kaksitoista, keisari seisoo palatsissaan.
Niin musta kuin multa, niin valkea kuin lunta. Mitä varten sotamies on parempi kuin herra?
Se, ken tulee viimeiseksi, ompi KUOLEMA.*

Sanan ”kuolema” kohdalla portti sulkeutuu kun porttipari laskee kädet alas. Portin vangiksi jääneeltä kysytään kuiskaten: mustikka vai mansikka? Jos vangittu vastaa ”mustikka”, hän menee mustikan taakse seisomaan. Leikki jatkuu niin kauan kunnes kaikki leikkijät seisovat mustikan ja mansikan takana. Tämän jälkeen tartutaan edessä olevaa vyötäisiltä kiinni ja muodostetaan ihmisketju. Yritetään vetää toinen puoli kumoon. Katkeamiskohtaan syntyy uusi portti.

❖ TAPUTUSLEIKIT ❖

Laulavat ja läpsyttelevät lapset ilmestyivät koulujen pihoilta 1980-luvulla. Ensimmäiset arkistomerkinnot taputusleikeistä löytyvät vuodelta 1983. Lajia on harrastettu jo paljon aikaisemmin Länsi-Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa.

Taputusleikit ovat sukua naruhyppelylle ja twist-hyppelylle. Välituntileikit liittyvät lähinnä alakoululaisten arkeen. Yläkouluun mentäessä muut asiat alkavat kiinnostaa, ja leikkiminen saa väistyä.

Taputusleikin laulu voi olla yleisesti tuttu (esim. *Oli hepokatti maantielä poikittain, jala jallan jala jala vei*), peräisin muista leikeistä (esim. *Hura hura häitä*), tai jostain korvakuulolta kuultu laulu/hokema, mahdollisesti alkujaan englanninkielinen. Tyypillistä leikille on, että tahti kiihtyy kiihtymistään niin kauan, kunnes taputtajat sekoavat kuvioissaan. Taputusleikeille, samoin kuin muulle suulliselle kansanperinteelle, on ominaista jatkuva muuntelu. Sanat kuullaan eri tavoin, ja suusta suuhun kulkiessaan loru saa uusia muotoja. Siksi erilaisia versioita on paljon, ja sanamuodot vaihtelevat koulusta toiseen. Usein sanat ovat melkoista siansaksaa. Vaikkapa näin:

Anneliaana, Anne mai sii pum pum pum,

Anne mai sii mai daaling, Anne mai sii mai daaling.

Klaffoo mii, laav juu gou, uo ah za za za!

Lisätietoa taputusleikeistä voit lukea Ulla Lipposen kirjasta *Din din doora, laululeikkejä*. SKS 1990.

❖ PARIMARSSIT ❖

Parimarsseissa kävellään parin kanssa piirissä, ja välillä vaihdetaan paria. Ne ovat yksi variaatio piirileikeistä, ja niitä on leikitty Suomessa jo 1800-luvun lopulta lähtien. Esimerkki parimarssista on Hevosenvaihto. Sävel ja sanat on tallennettu Saarijärveltä. Tähän versioon on koreografian laatinut Hilu Toivonen-Alastalo vuonna 2014 Karjalaisten kesäjuhlien kansantanssiesitystä varten.

Hevosenvaihto

♩=88

5

ASKELEET: kävely, ”hevoslaukka” eli laukka eteenpäin, ei sivulle

ALKUKUVIO: piirissä parin kanssa käsi kädessä, kasvot keskustaan. parit on numeroitu 1, 2, 3, 4, 1, 2, 3, 4, ...

1. vuoro

Vaihtaanpas hevosta,

Pari 1 menee parin 2 eteen, 4 ask.

anna omas minulle!

Pojat kumartavat toisilleen.

Niin minä annan orivarsan

Poika kättelee vieraan tytön kanssa menen tämän taakse ja ottaa tytön molemmista käsistä kiinni ollen hänen takanaan, 4 ask.

tiukukaulan sinulle.

Käännetään ”hevosvaunu” piirin kehälle vastapäivän suuntaan. 4 ask.

2. vuoro

Tanssitaan samoin kuin 1. vuoro, mutta pari 3 menee parin 4 eteen.

3. vuoro

1-8 Parit 3 ja 4 kiertävät piirin ulkokautta vastapäivään ”hevoslaukalla”.

1-8 Parit 1 ja 2 kiertävät piirin ulkokautta vastapäivään ”hevoslaukalla”.

TANSSIT

✧ TERVAPATAKATRILLI ✧

Lähde: Karjalaisen Nuorisoliiton vuosiohjelma 2015

♩=136 3x

5 10 14

ALKUKUVIO: Piiriotteinen piiri

1. vuoro

8 juoksua piirin keskusta kädet nousten ylös

8 juoksua ulos samalla kädet laskien

Uudestaan vielä 8 sisään ja 8 ulos

2. vuoro

Yksi tanssija lähtee kiertämään 16 askelta piirin ulkopuolella vastapäivään ja juostuaan 16 askelta koputtaa kohdalla olevaa tanssijaa olkapäälle, joka lähtee juoksemaan myötäpäivään ja kilvoittelemaan kumpi ehtii ensin paikalle 16 askeleella.

Tanssi aloitetaan alusta piirissä, myös tervapadan ulkopuolelle jäänyt voi tulla mukaan, mutta seuraavalla kerralla ilman paikkaa jäänyt lähtee kiertämään piirin ulkopuolella.

Tanssi toistetaan vielä kolmannen kerran.

❖ LANTSI ❖

Muistiinmerkitty Präsässä.

♩=58

Cm Fm Cm Fm

3 Cm G Cm

OSANOTTAJIA: parillinen määrä pareja (4, 6 tai 8 paria)

ALKUKUVIO: neliö

ASKELIKOT: puolijuoksua, aloitus aina oikealla jalalla

1. vuoro Tyttöjen käynti

1-4 Pääparien tytöt menevät kuvion keskelle ja pyörivät oikean käden kyynärkourussa myötäpäivään 8 askelta.

5-8 Pääparien tytöt pyörivät vastakkaisen pojan kanssa kädet käsissä myötäpäivään 8 askelta, sivuparit oman paritoverinsa kanssa samoin.

9-12 Pääparien tytöt palaavat kuvion keskelle ja pyörivät oikean käden kyynärkourussa myötäpäivään 8 askelta.

13-16 Kaikki tytöt pyörivät oman parinsa kanssa kädet käsissä myötäpäivään.

1-16 Vuoro toistetaan sivuparien tyttöjen mennessä keskelle.

2. vuoro Vierailu

1-8 Parit 1 ja 2 menevät takatanssiosotteessa vastakkaisten parien eteen 3 askeleella ja pyörivät siinä vyötäröotteessa myötäpäivään 12 askelta.

9-12 Parit 1 ja 2 palaavat omalle paikalleen 4 askeleella ja pääparit pyörivät vyötäröotteessa myötäpäivään omilla paikoillaan 12 askelta.

1-16 Parit 3 ja 4 tanssivat samoin.

3. vuoro Tyttöjen piiri

17-20 Parien 1 ja 2 poika sekä 5 ja 6 tyttö tanssivat vastuun (4 + 4 askelta).

21-24 Kaikkien tyttöjen kierros 16 askeleella avoimessa piirissä myötäpäivään kuvion keskellä kierros ympäri.

17-24 Pääparien päinvastaiset tanssivat vastaavasti.

17-24 Parien 3 ja 4 poika ja 7 ja 8 tyttö tanssivat vastaavasti.

17-24 Sivuparien päin vastaiset tanssivat vastaavasti.

4. vuoro Läpikäynti

1-8 Parit 5 ja 6 menevät takatanssiotteessa vastakkaisten parien eteen 4 askeleella, jossa paripyörintää vyötäröotteessa myötäpäivään 12 askelta jääden lopuksi vastakkaista paria kohti.

9-12 Vastakkain olevat parit tanssivat läpikäynnin tyttö keskeltä ja välittömästi täyskäännös pari kautta (4 ask.), läpikäynti takaisin samoin (4 askelta).

13-16 Parit 5 ja 6 kaartavat takatanssiotteessa paikoilleen 8 askeleella vastapäivään ja lopuksi tytön pyöräytys käden alta.

1-16 Parit 7 ja 8 tanssivat samoin.

5. vuoro Kättely

25-32 x 2 kättely omalle paikalle asti, jossa

25-32 x 2 paripyörintä vyötäröotteessa myötä- ja vastapäivään.

❖ HULLUN POLSKA ❖

Kirvulainen pikkutanssi saa hymyn huulille! Sitä on opettanut Juha-Matti Aronen *Kannaksen tanssien* kurssilla, ja se löytyy myös *Karjalaisen Nuorisoliiton vuosiohjelmasta 2012*.

C F D G C G D G

4 1.2.3. 4.
Dm C G G C

Huttan tuttan leppastuu

jam Sam Seijaa

siiveri vonkka piastuu

jame reme reijaa.

Heksen Setta huttantuu

jam san seijaa

jo on ting ge Vesseli

jame reme reijaa.

ASKELIKOT: vaihtoaskel, kävely ja hyppyaskel

ALKUKUVIO: sola

1. Paritoverit tanssivat toisiaan kohti 2 vaihtoaskelta, vasen käsi vyötäröllä ja oikea vapaana. Tartutaan oikeat kädet käsiin ja 4 kävelyaskeleella kierros myötäpäivään. Läpikäyden 2 vaihtoaskeleella vieraalle paikalle, jossa käännös myötäpäivään ja 4 kävelyaskelta takaisin keskelle parin luo.

2. Pojan oikea käsi tytön vasemmassa tyttö pyörähtää käsien alta mp 2 vaihtoaskeleella, jonka jälkeen poika samoin. Kädet käsissä 4 hyppyaskelta paripyörintää myötäpäivään ja 4 kävelyaskelta alkuperäisille paikoille, jossa käännös myötäpäivään ja tanssi alkaa alusta.

❖ RÖNTYSKÄT ❖

Röntyskät ovat pieniä inkeriläisiä tansseja, joita tanssitaan yleensä kaksi paria vastakkain, koko ajan vastaparia vaihtaen. Niihin saattoi liittyä ja niistä saattoi jättäytyä pois sen mukaan kuin halusi. Niitä saatettiin tanssia koko ilta, jos vain joku jaksoi säestää laululla ja keksi tai muisti uusia säkeistöjä.

Röntysköitä ovat muun muassa Kolmi, Aalistullaa, Siisikka, Tuulistullaa, Silialisaliali ja Raaliaali. Niitä tanssitaan eri melodioihin, mutta kaikissa voi laulaa samoja säkeitä. Myös minkä tahansa suomalaisen rekilaulun säkeet istuvat yleensä röntysköiden melodioihin.

Siisikka

Am E7 Am

3 alkus. E7 Am 8x

Soita, soita sorja poika meidän likkasille.::

Ai sii siisikka, niin se olla taitaa.::

Uusi heila on ko peili katselen mie tuota.::

Ai sii siisikka, niin se olla taitaa.::

myös siun vaivat palkitaa vaik kesän kukkasilla.::

Ai sii siisikka ja niin se olla taitaa.::

Vanhan heilan valehuksiin enempiä en luota.::

Ai sii siisikka, niin se olla taitaa.::

Niin mie tällä iäneläin ko vettä vierettelen.::

Ai sii siisikka, niin se olla taitaa.::

Laulelen ja rallattelen suremaan en huoli.::

Ai sii siisikka, niin se olla taitaa.::

Louhkii poikii mie suvaisen kehnoi kierrettelen.::

Ai sii siisikka, niin se olla taitaa.::

Ei oo tyttö surevainen, viel on tyttö nuori.::

Ai sii siisikka, niin se olla taitaa.::

ASKELIKOT: kävelyä tai puolijuoksua.

ALKUKUVIO: Pareittain kaarella tai piirin kehällä, kasvot keskelle päin.

Alkusoiton aikana paritoverit vaihtavat paikkaa siten, että tyttö jää pojan vasemmalle puolelle. Näin ”väärinpäin” tanssitaan kaikki röntyskät. Kaaren vasemmanpuoleisin pari juoksee vieressään olevan parin eteen sisäpiiriin.

Sisäpiirin koko pari (pari 1) ja ulkopiiriin tyttö 2 tanssivat vastuun: neljä askelta tömistäen kohti ja neljä takaisin.

Parit 1 ja 2 kiertävät oman paritoverinsa myötäpäivään 8 askeleella (tyttö edestä) pitäen rinta-

masuunnan koko ajan toista paria kohti.

Pari 1 siirtyy samalla piirissä eteenpäin yhden parin, 1. siis 3:lle.

Pari 1 tanssii samoin vastuun tyttö 3:n kanssa.

Parit 1 ja 3 kiertävät kuten edellä 1 ja 2. Samaan aikaan pari 2 siirtyy parin 3 eteen.

Seuraavalla kerralla pari 1 tanssii tyttö 4:ää vastaan ja pari 2 tyttö 3:a.

Kierron aikana taas siirrytään seuraavan parin eteen.

Siis vastuussa sisäpiirin pari kokonaisuena ja ulkopiiristä vain tyttö.

Kun sisäpiiri on tanssittanut kaikki ulkopiirin tytöt, he asettuvat kaarelle ja siirtyvät tanssittaviksi.

Aalistullaa

Aalistullaa alkamaan ja tuulistullaa tuomaan. ::

Aalistullaa illallei ja tuuliaali rallaa. ::

Heila hyvä laulamaan ja itse hyvä juomaan. ::

Aalistullaa illallei ja tuuliaali rallaa. ::

Sitä vart mie iltasilla kiitolle läksin. ::

Aalistullaa illallei ja tuuliaali rallaa. ::

jottei joutuis Oma heila toisen ystäväksi. ::

Aalistullaa illallei ja tuuliaali rallaa. ::

Täs kyläs se yksi akka kuivettuu ko leppä. ::

Aalistullaa illallei ja tuuliaali rallaa. ::

Tyttöloin ja poikiin asjoi takkoo niinko seppä. ::

Aalistullaa illallei ja tuuliaali rallaa. ::

Tämäkin röntyskä alkaa paikanvaihdoilla paritoverin kanssa, ja tanssitaan yleensä kaarella edeten kuten Siisikkakin. Yhden tanssivuoron kesto on kuitenkin kolme laulusäkeistöä.

Vastuu: pareittain käsi kädessä 4 kohti ja 4 kääntymättä takaisin. Sama toistetaan.

Paripyörintä vähän kyljittäin kädet käsissä oman kanssa 8 kertaa myötäpäivään ja 8 kertaa vastapäivään.

Läpikäynnit: jokainen ohittaa vastassa seisovan oikealta ja kääntyy välittömästi ohituksen jälkeen yksin itsensä ympäri myötäpäivään (so. oikean kätensä suuntaan). 4 askelta. Samoin läpikäyden ja kääntyen omalle paikalle 4 askelta. Vielä läpikäynti vieraille ja omalle paikalle.

Paripyörintä: vastassa olevan vieraan kanssa kuten alussa oman kanssa (8 kertaa myötäpäivään ja 8 kertaa vastapäivään) päätyen oman paritoverin viereen alkuperäiselle paikalle.

Portti: sisäpiirin parit nostavat portin (pojan vasen, tytön oikea käsi). Sisäpiirin pari menee porttina ulkopiiriin ja samalla ulkopiirin pari tulee käsi kädessä portista sisäpiiriin. Vierailta paikoilla käännös vastakkain. Yht. 4 askelta. Portti samoin takaisin: sisäpiiri nostaa, ulkopiiri portista. Toistetaan.

Paripyörintä oman kanssa 8 kertaa myötöpäivään ja 8 kertaa vastapäivään.

❖ LETKAJENKKA ❖

Letkajenkka eli *jonojenkka* on ryhmätanssi, joka on yhdistelmä suomalaisille tuttua jenkkää ja amerikkalaista Bunny Hop -tanssia, joka saapui Suomeen Yhdysvalloista palaavien vaihto-oppilaiden välityksellä. Letkajenkasta tuli suuri villitys 1960-luvulla, ja se levisi Suomesta ympäri maailmaa aina Etelä-Amerikkaa ja Japania myöten.

Letkajenkan askeleet ovat hyvin yksinkertaiset: tanssijat asettuvat jonoon kädet toistensa vyötäisille tai olkapäille. Vasemmalla jalalla potkaistaan kaksi kertaa, sen jälkeen oikealla jalalla. Sitten hypätään tasajalkaa eteen, taakse ja kolme kertaa eteenpäin. Tätä toistetaan koko kappaleen ajan.

Letkajenkkakappaleita on useita. Ensimmäisen *Letkajenkan* sävelsi Erik Lindström vuonna 1963. Suosituimmaksi hitiksi muodostui kuitenkin Rauno Lehtisen säveltämä *Letkis*, josta on levytetty eri puolilla maailmaa lähes sata eri versiota mm. nimillä *Let Kiss*, *Let's Kiss* ja *Finnjenka*. Musiikkia soittivat pelimanniryhmien sijaan rautalankayhtyeet. Suomessa vallitsi vuosina 1963–1965 suoranaisten letkajenkkakuume.

❖ TIKKURISTI ❖

Lähde: Tanhuvakka

Tähän tanssiin tarvitaan vikkelat kintut. Tikkuristiä tanssitaan kahden ristiin asetetun kepin ympärillä. Sanotaan, että tanssin esikuvana olisi skotlantilainen miekkatanssi, jossa tanssitaan ristiin asetettujen miekkojen välissä. Suomessa tanssi tunnetaan ainakin 1800-luvulta alkaen. Yksin tanssittava tikkuristi on lajissaan harvinainen, koska yleensä kansantansseja tanssitaan ryhmässä tai parin kanssa.

Tikkuristin askeleet menevät tietyn kaavan mukaisesti. Tarkoituksena on, että keppeihin ei kosketa. Säestyksenä oleva musiikki kiihtyy tanssin edetessä, mikä vaikeuttaa tanssia. Tikkuristi on usein kilpailu, ja tanssija, joka kompastuu tikkuihin, joutuu pois pelistä. Viimeiseksi tanssilattialle jäänyt nopsajalka on voittaja.

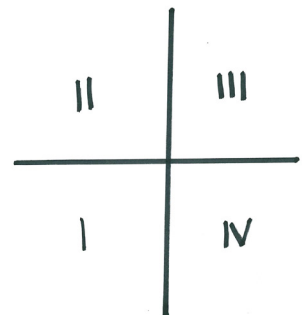
Tikkuristin Suomen mestaruudesta mitellään vuosittain Folklandia-risteilyn yhteydessä tammikuussa.

OSANOTTAJIA: yksi henkilö, tavallisesti mies.

ALKUKUVIO: maahan piirretään risti tai pannaan kaksi keppiä ristiin. Näin syntyneet kuviot numeroidaan myötöpäivään. Alkutilanteessa tanssija seisoo kulmassa I.

ASKELIKOT: kävelyä tai juoksua (3 askelta/tahti)

- 1 Oikea jalka astuu kulmaan II, vasen nousee kulmasta I
- 2 vasen jalka astuu oikean taitse kulmaan IV,
- 3 oikea jalka astuu vasemman viereen kulmaan IV
- 4 1 Vasen jalka astuu oikean editse kulmaan III, oikea jalka nousee,

- 5 2 oikea jalka takaisin kulmaan IV,
 6 3 vasen jalka takaisin oikean viereen
 7 1 Oikea jalka kulmaan I,
 8 2 vasen jalka taitse kulmaan III,
 9 3 oikea jalka vasemman viereen kulmaan III
 10 1 Vasen jalka kulmaan II, oikea nousee,
 11 2 oikea takaisin kulmaan III,
 12 3 vasen jalka oikean viereen

1-4, 5-8.: Näin jatketaan edelleen kuviossa vastapäivään kulkien. Tempo nopeutuu vähitellen tanssin aikana

❖ JAGUJALGA ❖

Ohje löytyy Karjalaisen Nuorisoliiton julkaisuista *Jagujalga* (2005) ja *Hulivili* (2017).

ASKELIKOT: kävelyä ja kanta-varvashyppelyä seuraavasti:

1:1 hypähdys vasemmalle jalalle ja oikean vienti etuviistoon oikealle kanta maahan

: 2 hypähdys uudelleen vasemmalla ja oikea oikealla etuviistossa varvas maahan

2:1 vielä hypähdys vasemmalla ja oikea oikealla etuviistossa kanta maahan

: 2 hypähdys oikealle jalalle ja vasen heitetään koukkuun oikean taakse ilmaan

Sama askelikko peilikuvana vasemmalle etuviistoon: kanta, varvas, kanta ja jalan vaihto hypähtäen paino vasemmalle ja oikea lentää vasemman taakse.

ALKUKUVIO: Pareittain takatanssiotteessa piirin kehällä kasvot keskustaan päin

1 – 4 .,: Tanssitaan 4 yllä kuvattua askelikkkoa (jalan vienti oikealle, vasemmalle, oikealle ja vasemmalle).

5 – 8 .,: 4 kävelyaskelta piirin keskustaan päin, tyttö pyörähtää 4 askeleella käden alta puoli kierrosta myötapäivään seuraavalle pojalle. Poika kääntyy vasempaan ja saa sieltä uuden tytön pariin ja ottaa hänet takatanssiotteeseen. Uuden parin kanssa 4 askelta takaisin piirin kehälle, jossa kaarros 4 askelta vastapäivään. Tanssi alkaa alusta uuden parin kanssa.

Voidaan tanssia myös paripiirissä siten, että hyppelyt paikalla tanssisuuntaan päin seisten ja tytön vaihto niin, että 4 askelta kaikilla piirissä vastapäivään ja sen jälkeen tyttö pyörähtää käden alta ja jatkaa seuraavalle pojalle 4 askelta. Poika saa siis takaa uuden tytön parikseen. 8 askelta paripyörintää takatanssiotteessa vastapäivään.

❖ HULIVILI ❖

Hulivili-tanssi löytyy Karjalaisen Nuorisoliiton julkaisemasta *Hulivili*-tanssioppaasta (2017).

♩ = 130

ALKUKUVIO: parit vapaasti tilassa

ASKELIKOT: polkuja, juoksua, kisapyörintää

Tytöt juoksevat

1 – 4 Pojat jäävät seisomaan paikalleen ja polkevat 8 kertaa oikealla jalalla joka tahdin ensimmäisellä iskulla. Samalla tytöt juoksevat tai tömistelevät vapaasti poikien ympärillä 16 askelta ja etsivät itselleen uutta paria. Lopuksi tytöt jäävät jonkun pojan eteen seisomaan.

Polut vastakkain

Ilman käsiotetta pareittain vastakkain seisten tanssitaan seuraavasti:

a) Hitaat polut kääntyen polkujen aikana hieman oikeaan

1:1 polku oikealla

:2 polku vasemmalla

2:1 polku oikealla

: 2 tauko ja jalat yhteen, nopeat polut ja kääntyminen takaisin suoraan parin eteen

3:1,2 4 nopeaa polkua joka 1/8-nuotille

4:1 polku tahdin ensimmäiselle iskulle, jonka jälkeen tauko.

Hyppeily

5:1 paino vasemmalle ja oikea jalka nostetaan nilkasta koukkuun vasemman polven taakse

:2 hypähdys oikealle ja vasen lentää eteen

6:1 oikealla hypähdys paikalla ja vasen oikean polven taakse koukkuun

:2 hypähdys vasemmalle ja oikea lentää eteen

7:1 vasemmalla hypähdys paikalla ja oikea koukkuun taakse

:2 hypähdys oikealle ja vasen eteen

8:1 tasahyppy kääntyen vähän vasemmalle

: 2 tasahyppy kääntyen vähän oikealle

Tahdit 5–8 voidaan tanssia myös seuraavasti:

5:1 polku oikealla

: 2 polku vasemmalla

6:1 polku oikealla

: 2 polku vasemmalla

7 tauko paikallaan seisten (kahteen laskien)

8 hypähdys 1/8-nuotille ja kaksi polkua, viimeinen 1/8 tauko.

Voi käyttää myös muita polkusarjoja, esimerkiksi synkooppirytmieissä.

11 – 16 :,: Oikean käden suljetussa kyynärkoukussa kisapyörintää 16 askelta myötäpäivään ja vasemmalla 16 vastapäivään.

Tanssi alkaa alusta: tytöt lähtevät etsimään uutta paria ja pojat polkevat paikalla.

❖ SENI ❖

Seni on hauska ja helppo tanssi, jota voi tanssia myös vasta-alkajien kanssa.

The image shows three staves of musical notation for the Seni dance. The first staff starts with a treble clef and a 2/4 time signature. It contains four measures of music with chords G, C, G, and C above them. The second staff starts with a first measure rest (1) and contains four measures of music with chords F, C, F, and C above them. The third staff starts with a fifth measure rest (5) and contains four measures of music with chords G, C, G, and C above them. The notation consists of eighth and quarter notes on a treble clef staff.

ASKELKUVIO: 2 parin piiri

ASKELIKOT: Puolijuoksua ja polkuja

a) Polut

1–8 1 parin piiriotteinen piiri, kädet olkapäiden korkeudella paikalla seisten 8 polkua joka tahdin ensimmäisellä iskulla joko koko ajan oikealla tai vuorotellen oikealla ja vasemmalla jalalla. Polkaiseva jalka vieään vähän eteenpäin muttei toisen jalan eteen ristiin. Tukijalka joustaa polvesta.

b) Piiri

1–8 Piiri pyörii 8 askelta myötäpäivään ja 8 vastapäivään.

c) Portit

1–8 1. pari nostaa portin, jonka alta 2. pari juoksee. Heti käännös oman paritoverin kautta ja käden vaihto. Yhteensä 4 askelta. Molemmat parit liikkuvat eteenpäin. 2. pari nostaa portin, 1. pari juoksee. Kerrataan molempien portit.

d) Kyynärkoukku

1–8 Oman paritoverin kanssa 8 oikeassa kyynärkoukussa myötäpäivään ja 8 askelta vasemmassa vastapäivään.

Tanssi alkaa alusta ja kiihtyy vähitellen. Polkuina voi käyttää myös improvisoituja yhdistelmiä.

❖ HILU, HILU ❖

D Hm G Em A7 D

5 D A7 Em D A7 D

*;; Silkistä, sametista nirunarukengät
oli entisellä heililläni ;;*

*;; Enkä mä häntä riannut
kuin iliman pilkallani. ;;*

*;; Hilu hilu hilu hilu kun tuli vilu
siellä kynttilän valakiällä ;;*

*;; vaikka heili istui polvella keinustuolissa
kammerin lattialla ;;*

*;; Puoleksi palanut se kynttilä oli,
mutta toinen puoli paloi vielä ;;*

*;; Puoliksi sammunut rakkaus mull' oli,
hällä se roihusi vielä. ;;*

*;; Lumisade sekoitti ne varsan jäljet
järvellä ajaessa ;;*

*;; Kynttilä palo, palo loppuun asti
heilii ootellessa ;;*

*;; Tuli tuli tuli tuli harmaja käki
minun mökkini päälle kukkuun ;;*

*;; Silloin ne pojat kylään lähtee,
kun muori ja vaari nukkuu ;;*

ALKUKUVIO: paripiiri

ASKELIKOT: kävely-, juoksu-, sivu- ja jenkaskelikkoja

1. vuoro

1–2 Parittain käsi kädessä 2 jenkaskelikkoa aloittaen ulkojaloilla

3–4 paripyörintä tanssiotteessa 4 hyppyaskelikkoa myötäpäivään

1–4 jenkaskelikot ja pyörinnät kerrataan

5–8 poika kiertää tytön 8 kävelyllä myötäpäivään

5-8 tyttö kiertää pojan 8 kävelyllä vastapäivään

2. vuoro

1-2 Kädet ristissä rinnalla olkavarsista kiinni pitäen tyttö juoksee viluisen näköisenä keskustaan päin ja poika piiristä pois päin menen vasemmalta toistensa ohi 8 juoksulla

3-4 täyskäännös ja juosten takaisin

1-4 juoksut uudelleen, mutta oikealta puolelta

5-8 :, poika asettuu vasemmalle polvelleen ja tyttö istuu pojan oikealle polvelle asettaen vasemman kätensä pojan vasempaan ja oikean kätensä tämän oikeaan käteen

3. vuoro

1-2 tanssiotteessa kaksi jenkan askelikkoa piirissä vastapäivään

3-4 4 kävelyaskelta taaksepäin

1-4 sama kerrataan.

5-6 Kädet käsissä paripyörintä 4 kävelyllä myötäpäivään puoli kierrosta eli toistensa paikoille

7-8 vastakkain seisten yhdistettyjen käsien ojennus suorana vaakatasoon sivulle.

5-8 Sama uudelleen, mutta pyörähdys puoli kierrosta vastapäivään omille paikoille ja siinä käsien ojennus sivulle, kuten edellä.

4. vuoro

1-4 Paripyörintä oikeassa kyynärkourussa 16 juoksua myötäpäivään

1-4 ja vasemmassa vastapäivään

5-8 Kaikki kääntyvät vasempaan ja tyttö kulkee ulkopiirissä 8 kävelyaskelta myötäpäivään kädet selän takana, poika samoin sisäpiirissä vastapäivään

5-8 täyskäännös ja kävely omille paikoille.

5. vuoro

1-4 Parittain vastakkain tyttö kulkee ulkopiirissä myötä- ja poika sisäpiirissä vastapäivään kuusi sivuaskelta ja kaksi polkua

1-4 Sama toiseen suuntaan.

5-8 Parittain rinnakkain vastapäivään kääntyneenä käsi kädessä eteenpäin kumartuneina ulommainen käsi lähellä suuta kuin kuiskaten mennään 8 hiipivää kävelyaskelta eteenpäin

5-8 ensimmäisellä askeleella polkaisten oikeassa kyynärkourussa 16 juoksua myötäpäivään.

KARJALANI RAHVAS

Koreografia: Rami Meling, kansantanssin yhteisohjelmat 2018

KUVIOT: 8 parin kaaret ketjussa

Ensimmäinen säkeistö

Letkat kulkevat joka toinen vasempaan, joka toinen oikeaan 8 puolijuoksua ja samoin takaisin. Paripyörintä kädet käsissä alhaalla 8 puolijuoksua myötä- ja 8 vastapäivään.

Toinen säkeistö

Letkat lähtevät toisesta päästä kerimään tiivistä tukkia 16 puolijuoksulla.

Toinen pää purkaa vastakkaisriviksi yleisöstä katsoen vaakasuoraan 16 puolijuoksulla päätyen vastakkaisriveihin viereisen kuvion muodostaessa toisen rivin.

Kolmas säkeistö

Paikanvaihto 8 puolijuoksulla oikealta ohi kaartaen vieraalla paikalla vasempaan. Samoin takaisin.

Kaksi vierekkäistä paria muodostavat piiriotteisen piirin joka kulkee 8 puolijuoksua myötä- ja 8 vastapäivään.

Neljäs säkeistö

Paikanvaihto kuten edellä, mutta alapuoli nostaa portin 8 puolijuoksulla oikealta ohi kaartaen vieraalla paikalla vasempaan. Samoin takaisin.

Paripyörintä tanssiotteessa (oikeat kyljet vastakkain) 8 puolijuoksua myötä- ja 8 vastapäivään.

LAULUT

❖ KEHTOLAULUT ❖

Tuutulaulut, unilaulut, hyräilyt ja hyssyttelyt – niistä on pienen lapsen ilta tehty. Lapsille on laulettu aina. Laulajan ääni on tullut tutuksi jo odotusaikana, ja tuttu ääni ja rytmi ovat rauhoittaneet lasta. Lasta nukuttaessa on voitu laulaa mitä tahansa kalevalamittaista laulua tai itse keksittyä laulua. Usein laulujen aiheet noudettiin lähiympäristöstä: pihaportista, pihan lintusista ja pihateistä. Unta on maaniteltu, suorastaan loitsittu seuraksi. Kehtolauluja lauletaessa vokaalit pääsevät parrasvaloihin: Tuu tuu. Aa aa. Tii tii. Nuku nuku nurmilintu, väsy väsy västäräkki. Nämä lempeät sanat ovat resonoineet laulajan rintakehässä, ja vauva on voinut nukahtaa vasten pehmeää äänimattoa. Perinteisiä suomalaisia tuutulauluja ovat muun muassa *Aa tuuti lasta*, *Nuku, nuku nurmilintu* ja *Tuu tuu tupakkarulla*.

Kehtolaulut jaetaan sisältönsä vuoksi neljään ryhmään: tuudituksiin, toivomuksiin, uhkauksiin ja surulauluihin. Tuuditusten tarkoituksena on pelkästään saada lapsi nukahtamaan. Se voi olla pelkkää hyräilyä. Toivomuslauluissa esitetään toiveita lapsen tulevaisuudesta (Aa aa mamman piikaa, että se kasvaa suureks, menis sitte lampaisii ja laulais kiven juures). Uhkauslaulujen sävy on tiukka: lasta uhataan väkivallalla tai jopa kuolemalla jos nukkumatti ei suostu tulemaan. Alakuloisissa surulauluissa tulee esiin äidin väsymys:

Kuva:
Sotamuseo, Niilo Helander

*Kun se ei emo poloinen
saane lasta nukkumahan
nukuta, Jumala, lasta,
makauta, Maariainen;
saisin itseki levätä,
lapsen orja olla jouten.*

(Kanteletar II-kirja, 175. runo)

Tuutulaulun sävel on voinut vaihdella laulajan mielen tai muistin mukaan. Laulajan laulutaidolla ei nukuttaessa niin väliä ole, ei pienokainen sitä vielä osaa arvostella. Lapselle kehtolaulussa tärkeintä on aikuisen läheisyys ja huolenpito, jota osoitetaan tuutulaulua laulamalla tai hyräilemällä. Kehtolaulunsa voi mainiosti sanoittaa ja säveltää itse, niin ennenkin tehtiin. Kehtolauluja on säilynyt runsaasti. Arkistoista löytyy noin 10 000 erilaista versiota suomalaisista kehtolauluista. Niitä on tallennettu ympäri Suomea miehiltä, naisilta, nuorilta ja vanhoilta. Idän ja lännen kehtolaulut eroavat toisistaan melodioiltaan ja teksteiltään. Lapissa lapsi on nukutettu joikaamalla.

❖ RUNOLAULU ❖

KÄSITYÖT

✧ ISOÄIDINNELIÖ ✧

Virkattu isoäidinneliö tuli muotiin 1960-luvulla. Virkatuista tilkuista voi koota peiton tai villatakin. Kirjaviiniin tilkkuihin saa näppärästi käytettyä ylimääräiset langanlopot.

TARVIKKEET: erivärisiä villalankoja, virkkuukoukku numero 4

Virkkaa 6 ketjusilmukkaa. Sulje ne renkaaksi 1 piilosilmukalla ensimmäiseen ketjusilmukkaan.

1. krs: tee 3 ketjusilmukkaa (= kerroksen 1. pylväs), tee renkaaseen 2 pylvästä, *3 ketjusilmukkaa, 3 pylvästä *, toista *-* vielä 2 kertaa ja tee 3 ketjusilmukkaa. Sulje krs 1 piilosilmukalla 3:teen ketjusilmukkaan kerroksen alusta ja vaihda samalla väri. Kerrokselle tuli 4 pylväsryhmää.

2. krs: tee 4 ketjusilmukkaa, tee 3 silmukan ketjuun kulmaan *3 pylvästä + 3 ketjusilmukkaa + 3 pylvästä, tee väliin 1 ketjusilmukka*, toista *-* vielä 2 kertaa ja tee viimeiseen ketjuun 3 pylvästä + 3 ketjusilmukkaa + 2 pylvästä. Sulje krs 1 piilosilmukalla kuten 1. kerroksella ja vaihda samalla väri.

3. krs: tee 3 ketjusilmukkaa, 2 pylvästä sivun keskireikään, 1 ketjusilmukka, tee 3 silmukan ketjuun kulmaan *3 pylvästä + 3 ketjusilmukkaa + 3 pylvästä, 1 ketjusilmukka, keskireikään 3 pylvästä ja 1 ketjusilmukka* toista *-* 2 kertaa. Tee kulmaan vielä 3 pylvästä + 3 ketjusilmukkaa + 3 pylvästä, 1 ketjusilmukka ja sulje kerros 1 piilosilmukalla ja vaihda samalla väri. Jatka virkkaamalla piirroksen kerrokset 4-6.

✧ PIRTANAUHAT ✧

Ennen valmisvaatteiden, vetoketjujen ja nepparien aikaa vaatteiden kiinnitykseen käytettiin nappeja ja nauhoja. Yksi nauhatyyppi, jota käytettiin erityisesti esiliinojen, irtotaskujen ja takkien kiinnitykseen, on pirtanauha.

Pirtanauha on niin kutsuttu kuteellinen nauha, joita valmistettiin nauhapirran, irtoniisien tai pieniä kangaspuita muistuttavien nauhapuiden avulla. Pirtanauhaa sanotaan myös loimivaltaiseksi, mikä tarkoittaa, että poikittain kulkevat kudelangat eivät näy lainkaan valmiissa nauhassa.

Suomessa käytetyt pirtanauhat olivat useimmiten kapeita ja melko yksinkertaisia. Virossa ja Baltiassa puolestaan nauhat olivat leveitä, koristeellisia ja näyttäviä, niin kutsuttuja *vironvöitä*, joihin kudottiin monimutkaisia kuvioita loimilankoja poimimalla. Suomesta tällaisia nauhoja käytettiin vain Suomenlahden ulkosaarilla ja eteläisessä Kymenlaaksossa, joilla seuduilla oli läheiset suhteet Viroon.

Pirtanauhan kutominen on helppoa ja hauskaa. Tässä ohjeet helppoon pirtanauhaan, joka on samanlainen kuin Oriveden kansallispuvun taskun nauha.

TARVIKKEET: nauhapirta, kudelaista, 3 eriväristä lankaa (mieluiten tiukkakierteistä villa- tai puuvillalankaa, ohjeessa käytetään esimerkkiväreinä punaista, oranssia ja mustaa), vyö tai vyötärön ympäri ylettyvä nyöri, johon kiinnittää loimi, hakaneula

Katkaise 1,5 m pitkiä pätkiä kaikista väreistä seuraavasti:

8 punaista

10 mustaa

3 oranssia

yht. 21 lankaa

Pujottele langat seuraavasti alkaen nauhapirran keskimmäisestä *reiästä* ja etene siitä ensin oikealle.

KESKIREIKÄ oranssi

Rako musta

Reikä oranssi

Rako musta

Reikä musta

Rako punainen

Reikä musta

Rako punainen

Reikä punainen

Rako punainen

Reikä musta

Palaa sitten keskelle ja pujottele keskireiästä vasemmalle toinen puoli samoin.

Vedä pujottamiesi lankojen päät tasaan ja yhdistä hevosenhäntäsolmulla. Kiinnitä solmu esim. pöydänjalkaan, ovenkahvaan tai muuhun tukevaan alustaan.

Suorista lankojen toiset päät samalle kireydelle ja solmi hevosenhäntäsolmulle. Kiinnitä tämä solmu vyöllesi hakaneulalla.

Kiedo kolmisen metriä kudelankaa (tässä punainen) lastan ympärille.

Asetu istumaan tai seisomaan niin kauas, että loimi on suora ja melko kireällä tuen ja itsesi välissä.

Anna pirran pudota alas. Näin muodostuu ensimmäinen viriö, johon pujotat kudelangon lastan avulla. Jätä kuteen alkupäähän n. 20 cm häntä päättelyä varten.

Nosta pirttaa, jolloin saat toisen viriön, johon pujotat nyt kuteen. Paina se edellisen kuteen viereen tiukasti lastan avulla ja kiristä se tasaisesti.

Jatka kutomista samoin, kunnes loimea on jäljellä niin vähän, että viriö ei aukene kunnolla. Katkaise silloin langat ja jätä 10 cm letitysvара tai solmi hevosenhäntäsolmu aivan kudotun osan viereen.

Pujota parsinneulalla kuteen alku- ja loppupää 5-6 kertaa kudelankoja seuraten nauhan poikki. Tämä estää nauhan purkautumisen.

Ohje: Anu Virolainen

❖ PIVO ELI TASKU ❖

Vielä sata vuotta sitten erityisesti naisten vaatteisiin tehtiin usein taskut irtonaisiksi. Ne kiinnitettiin vyötärölle nauhalla tai koukun tai vastaavan avulla hameen vyötärölle. Yksinkertainen ja arkinen tasku piilotettiin hameen alle, mutta koristeellinen, juhlapukeutumiseen kuuluva tasku pidettiin hameen ja esiliinan päällä.

Tasku oli pieni ja siihen saatettiin käyttää kalliitakin materiaaleja, koska niitä ei tarvittu paljoa. Usein käytettiin myös pieniä, muiden vaatteiden valmistuksesta jääneitä tilkkuja, jotka ommeltiin yhteen.

Taskuja koristeltiin kirjomalla, erivärisillä reunakaitaleilla, kangasruusukkeilla ja jopa peileillä. Kiinnittimenä toimi yleisimmin kapeahko pirtanauha, tai joillain alueilla Kaakkois-Suomessa poimintakuviainen, koristeellisempi pirtanauha. Pohjanmaalla taas saatettiin käyttää metallista valettua tai taottua kokkaa, eli koristeellista koukkuja, jolla tasku ripustettiin hameen vyötärölle.

Tässä taskun peruskaava ja ohje. Tee itsellesi irtotasku vaikka farkkujen kanssa pidettäväksi!

TARVIKKEET: kangastilkkuja, vuorikankaaksi käyvää, venymätöntä ja tukevaa kangasta, esim. pellavaa, vinonauhaa, silitettävää tukikangasta, koristeeksi lankoja, kangastilkkuja, paljetteja, tupsuja, kangastussit, helmiä tms., kiinnittimeksi 1-2 x vyötärön ympäri ulottuva nyöri, pirtanauha tai tukeva ostonauha

Suunnittele ensin taskusi ulkonäkö esim. kaavan päälle piirtämällä. Myös kaavan muotoa ja kokoa voi muokata mielensä mukaan. Katso ideoita kuvista.

Leikkaa taskun takaosa (korkeampi osa) ja etuosa (matalampi) vuorikankaasta, päällikankaasta ja kiinnisilitettävästä tukikankaasta. Tukikankaan voi jättää pois, jos päällikangas on riittävän paksua ja tukevaa. Silitä tukikankaat kiinni vuorikankaisiin. Huom! Saumanvaroja ei tarvita, koska taskun reunat kiinnitetään vinokaitaleen avulla.

Tässä vaiheessa kannattaa tehdä taskuun koristeet ompelemalla, kirjomalla, liimaamalla... vain mielikuvitus on rajana.

Koristelun jälkeen kokoa etukappale: Aseta päällekkäin vuori, (tukikangas) ja päällikangas. Ompele yläreunaan (josta tulee taskun suu) vinokaitale, käännä se nurjalle ja kiinnitä joko päärmepistoin tai näkyvällä tikkauksella.

Kokoa tasku: aseta kappaleet seuraavaan järjestykseen: Takakappaleen vuori, (tukikangas), päällikangas, etukappale.

Harsi tai ompele suoralla koneompeleella tasku ulkoreunoistaan kiinni alle 0,5 cm päästä reunasta. Voit vielä siistiä taskun reunoja leikkaamalla.

Kiinnitä vinonauha koko taskun ulkoreunan ympäri, käännä nurjalle ja kiinnitä päärmepistoin tai näkyvällä tikkauksella.

Kiinnitä solmiamisnauha taskun taakse. Tasku ei tule keskelle nauhaa, vaan siten, että kun nauhat solmitaan keskelle taakse, asettuu tasku vähän sivulle edessä.

Ohje: Anu Virolainen

❖ MUINAISPUVUT ❖

Suomessa keskiaika alkoi viitisensataa vuotta Keski- ja Etelä-Eurooppaa myöhemmin. Muualla rautakauden katsotaan loppuneen ja keskiajan alkaneen vuoden 400 tienoilla, mutta pohjoisessa Euroopassa vasta viikinkiajan jälkeen ja kristinistymisen myötä vuoden 1000 jälkeen. Suomeen keskiaika ja kristinusko tulivat Ruotsin kuningas Eerik Pyhän ristiretkien mukana 1100-luvulla.

Ennen keskiaikaa oli rautakausi, jonka pukeutumisesta ja kulttuurista on mahdollista tehdä päätelmiä lähinnä arkeologisten löytöjen perusteella, koska luku- ja kirjoitustaito tuli vasta kato- lisen kirkon mukana.

Rauta- ja pronssikautisten hautalöytöjen perusteella on rekonstruoitu niin sanottuja muinais- pukuja. Varhaisimmat hahmotelmat olivat melko mielikuvituksellisia, mutta tiedon karttuessa vii- meisimmät ennallistukset ovat epäilemättä melko lähellä esikuviaan.

Muinaispuvun tutkii ja kokoaa aina arkeologi. Suomalaisia muinaispukuja ovat *Perniön, Tuukka- lan, Kaarinan, Euran, Maskun, Mikkelinseudun* ja *Muinais-Karjalan* puvut.

Suomen maaperä on niin hapan, että orgaaniset jäännökset, kuten ihmisruumiit, villa- ja pel- lavakangas sekä nahka, säilyvät todella huonosti. Tekstiililöydöt tuhannen vuoden takaa ovat silti mahdollisia, kiitos sen aikaisen muodin, joka suosi pronssista tehtyjä koristeita. Pronssi nimittäin muodostaa vihertävää pronssihometta, joka tappaa lahottajabakteereita ja estää näin tekstiilien maatumisen. Tiedämme eniten varakkaiden naisten pukeutumisesta, koska heillä oli runsaimmin koruja ja koristeita pukeutumisessaan.

Pronssisten solkien, ketjujen, puukontuppien ja kankaaseen ommeltujen pronssikierrekoristei- den lisäksi on löytynyt myös kolikoista ja lasihelmistä valmistettuja koruja. Sekä helmet että rahat olivat tuontitavaraa, ja siten osoitus kantajansa suuresta vauraudesta.

LASIMASSAHELMIEN tekeminen onnistuu myös savesta tai askartelumassasta. Tätä voi kokeilla kotona!

TARVIKKEET: savea tai kovettuvaa askartelumassaa, akryylimaalaa tai vesivä- rejä, askartelulakkaa, nahkanauha tai punottu lankanyöri

Muotoile vaaleasta savesta tai muusta kovettuvasta askartelumassas- ta haluamasi kokoisia helmiä. Ne voivat olla pyöreitä, pitkulaisia tai nelikulmaisia. Reiän helmiisi saat esim. sukkapuikolla. Anna helmien kuivua kunnolla tai kuivata ne uunissa materiaalin mukaan.

Maalaa ja koristele helmesi. Jos käytät vesivärejä, varustau- du maalaamaan ne ainakin kahteen otteeseen, jotta väreistä tulee riittävän kirkkaat. Muista antaa helmien kuivua maalikerrosten vä- lillä!

Viimeisen maalikerroksen kuivuttua lakkaa helmet kiiltävän, lasimaisen pinnan saamiseksi.

Pujota helmet nahkanauhaan tai punottuun nyöriin.

❖ KÄSILIINA ELI NÄSTYYKI ❖

Nästyky eli käsiliina tarkoittaa itäsuomalaisessa perinteessä naisen kansanpukuun kuuluvaa koristeltua liinaa, joka osoitti tekijänsä käsityötaitoa ja tarkkuutta. Samalla sanalla voi olla monta merkitystä, sillä Länsi-Suomessa nästyky tarkoittaa nenäliinaa ja hantuuki pyyheliinaa. Käsiliina-nästykyin ei todellakaan niistetty, vaan siihen käärittiin esimerkiksi virsikirja tai muu arvoesine kylille lähdeessä. Nästykyä kannettiin käsivarrella tai se ripustettiin hameen vyötärönauhaan tai esiliinan nauhaan.

Nästyky koristeltiin upein kirjailuin, se oli käsityöntekijän “käyntikortti”, ja oli usein reunustettu värikkäin silkkitilkuin tai hapsuin. Tee oma nästyky, johon voit kääriä vaikka kännykän!

Ota neliön tai leveähkön suorakulmion muotoinen yksivärinen kangas, mitat esim. 25 cm x 25 cm. Päärmää sen reunat siististi. Perinteisesti käytettiin useimmiten valkoista pellavapalttinaa, koska se oli hyvä kirjoa.

Koristeluun on vain mielikuvitus rajana! Tee nästykyistä oman näköinen ja käytä sinulle sopivia käsityötekniikoita.

Voit reunustaa nästykyisi pienillä kauniilla kangaspaloilla

Tee reunaan iskuhapsua!

Korista liina ompelemalla siihen kauniita nauhanpätkiä

Kirjaile perinteisiä tai uusia koristeaiheita valitsemallasi tekniikalla.

Käytä kangastusseja ja piirrä liinaan koristeita

Aplikoi

Kuva: Kansallismuseo

❖ KANKAAN VALMISTAMINEN ❖

Tekstiilien valmistaminen oli yksi aikaa vievimmistä töistä ennen teollisen kankaanvalmistuksen aikakautta. Siksi vaatteet ja kankaat olivat kalliita ja niitä oli yksittäisellä ihmisellä melko vähän. Vaurauden merkki oli aitta täynnä vaatetavaraa, peittoja ja kankaita. Keskiajan Islannissa kangasta käytettiin jopa rahayksikkönä.

Kankaan valmistus villasta vaati seuraavia työvaiheita:

Keri lammas, tai harjaa irtoava villa sen turkista (tämä koski vain muinaisia lammassrotuja, jotka pudottivat villansa syksyisin.

Puhdista villasta roskat, lajittele se kuidun pituuden, värin ja karkeuden mukaan

Pese villa ja kuivata se ilmastavasti. Varo ettei tuuli vie!

Karstaa tai kampa villa, jotta saat ilmavia leporeitä kehrättäväksi.

Kehrä villa käsin joko rukilla tai värttinällä. Kokenut ja taitava kehrääjä saa värttinällä aikaan kuutisenkymmentä metriä lankaa tunnissa. Muista tehdä tasaista lankaa! Kierrettä ei saa olla liikaa, tai valmiista kankaasta tulee vinoa, eikä liian vähän, tai lanka saattaa katkeilla.

Kertaa lanka, eli kehrää se uudestaan, kaksi tai kolme säiettä yhteen ja eri suuntaan pyörittäen kuin ensimmäisellä kerralla.

Vyyhteä lanka, sido kiinnityslangat ja pese vyyhdit.

Pureta lanka, eli liota sitä liemessä joka valmistaa sen värjäystä varten.

Värjää lanka. Tätä varten on ensin pitänyt kerätä tarvittavat kasvit, keittää väriliemi ja valmistaa ehkä kyyppi talven aikana kerätystä virtsasta.

Huuhtelee ja kuivata lanka.

Luo loimi esim. hirsiseinään iskettyjen tappien väliin. Vajaa metrin levyiseen tukevaan sarkakankaaseen tarvitaan noin 700 loimilankaa, joiden pituus tietenkin riippuu loimen pituudesta. Kankaan menekki hameeseen on 2-3 m.

Loimita kangaspuut. Nykyisenkaltaisia pyörös- ja vipupuuta alkoi ilmestyä Suomeen ammattikutojien käyttöön keskiajalla. Sitä ennen kankaat kudottiin loimipainoisissa pystypuissa, joilla kudottiin seisten.

Puolaa kudelankaa. Loimipainoisilla pystypuilla kuteen saattoi tosin syöttää suoraan vyyhdiltäkin.

Sitten vain kudotaan ja kas – kangas on valmis!

Pellavasta, hampusta ja nokkosesta on myös valmistettu kangasta. Se on kalliimpaa, koska kuidun saaminen kasveista vaatii useita työvaiheita. Ennen kehräämistä kasvit pitää kerätä, liottaa virtaavassa vedessä tai kasteisella nurmella jopa joitain viikkoja, kuivattaa, loukuttaa eli poistaa puumaiset varren osat, lajitella, pestä ja kammata tai karstata.

❖ JUNASUKAT ❖

Junasukan eli evakkosukan taustalla on kaunis tarina. Tarinan kertoi Eila Turenius neulekoulussa Kaarakkan talossa. Alkuperäiset valkoiset sukat ovat Terttu Latvalalla varmassa tallessa.

Terttu Latvalan äiti Kerttu Latvala oli matkalla 2 kk ikäisen tyttövauvansa Tuulan kanssa sotaa pakoon alkuvuodesta 1940. Junamatka Vaasasta keskeytyi, kun rata oli poikki pommitusten takia. Junassa oli heitä vastapäätä istunut eläkkeellä oleva käsityönohjaaja, jolle tuli sääli pientä vauvaa ilman tossuja. Niinpä hän oli purkanut valkoista, käsinneulottua villatakia ja neulonut langasta sukat vauvalle radan korjaustöiden aikana.

TARVIKKEET: kerä Alpaca-lankaa ja sukkapuikot 2 1/2

Luo 10 silmukkaa jokaiselle puikolle ja neulo 12 krs 2 oikein, 2 nurin joustinta.

Neulo 4 krs oikein, 4 krs nurin ja 12 krs 2 x 2 joustinta. Toista *-*.

Neulo kantalappu 12 krs puikoilla 1 ja 4 ja tee kantapohjan kavennus: jaa silmukat kolmeen osaan niin, että keskellä on 6 ja reunoilla 7 silmukkaa.

Poimi kantalapun sivuista 7 lisäsilimukkaa ja neulo terän suora osuus: *4 krs puikkojen 2 ja 3 silmukat nurin (jalkaterän päälle) ja loput oikein.* Toista *-* 2 kertaa.

Neulo vielä 4 krs yläpuolen silmukat nurin ja alapuolen silmukat oikein. Tee sukan kärkeen nauhakavennus: ensimmäisen ja kolmannen puikon lopussa kolmanneksi ja toiseksi viimeiset silmukat oikein yhteen ja toisen ja neljännen puikon alussa toisen ja kolmannen silmukan kavennus ylivenäen.

Kun jäljellä on 4 silmukkaa, katkaise lanka ja pujota se 2 kertaa silmukan läpi. Päättelä langat ja höyrytä kevyesti.

❖ KANSALLISPUKU ❖

Suomessa on yli 500 kansallispuhumallia. Ne perustuvat talonpoikaisväestön 1700- ja 1800-luvulla käyttämiin alueilleen tyypillisiin juhlapukuihin, joissa näkyi vaikutteita monista eri muotivirtauksista. Kansallispuhukuja alettiin käyttää 1800-luvun lopulla kasvaneen kansallisuusaatteen myötä. Silloin koottiin ensimmäiset kansallispuhumallit ja kannustettiin pukujen käyttöön juhlatilaisuuksissa.

Suomalaisen kansallispuhuvun syntymäpäiväksi mainitaan 5.8.1885, jolloin Venäjän keisari pari vieraili Lappeenrannassa. Keisarinna Maria Feodorovnalle annettiin lahjaksi soutuvene, jonka souti juhlapaikalle kahdeksan kansallispuhuista neitoa. Puvut edustivat Suomen eri säätyjä ja maakuntia. Nykyisin elokuun 5. päivänä järjestetään kansallispuhujen tuuletuspiknikkejä, joissa kansallispuhujen omistajat tapaavat toisiaan.

Kansallispuhujen mallit perustuvat tarkkoihin tutkimuksiin ja lähteisiin. Jokaisella kansallispuhulla on esikuvansa menneisyydessä. Nykyisin tehdään tarkistuksia jo olemassa oleviin kansallispuhumalleihin sekä virallistetaan tarpeen tullen kokonaan uusia esimerkiksi jonkun kotiseutuyhdistyksen toivomuksesta.

Kansallispuhu on juhlapuhu. Se soveltuu juhla-asuksi kaikkiin arvokkaisiin tilaisuuksiin aina perhejuhlista presidentinlinnan itsenäisyyspäivän vastaanottoon. Kansallispuhuvun on kuitenkin oltava asianmukainen kokonaisuus kaikkine osineen. Naisen pukukokonaisuuteen kuuluvat yleensä paita, hame, liivi, esiliina, päähine, korut, sukat ja kengät. Miehen puvussa on paita, liivi ja housut, jotka voivat olla joko polvipituiset tai täyspitkät. Lasten kansallispuhuvat muistuttavat aikuisten pukuja. Lasten pukuihin ei kuulu päähinettä.

Kansallispuhuvat eroavat toisistaan alueellisesti. Karkeasti ne voidaan jakaa itä- ja länsisuomalaisiin. Miesten pukujen alueelliset erot ovat pienempiä kuin naisten pukujen. Aikuisen naisen tulee aina peittää päänsä. Länsi-Suomessa naisen päähine on tykkimys-sy tai tanu. Karjalaisissa puvuissa käytetään huntua tai sorokkaa. Tyttöjen päähineenä on idässä tinanastoin koristeltu säppäli tai kovitettu pinteli. Länsi-Suomessa tytöt käyttävät silkkinauhaa. Kengät ovat mustat nahkakengät, itäisiin pukuihin käy myös nahanväriset lipposet ja kurpposet.

1900-luvun alussa Helsingissä järjestettiin kansallispuhujen ompelukursseja, joilla saattoi omella oman kansallispuhuvun. Pukuja on valmistettu myös Hämeenlinnassa Wetterhoffin käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksessa. 1910-luvulla Lahdessa perustetussa Helmi Vuorelman kutomossa valmistettiin kansallispuhukuja vuoteen 2014 saakka. Sen toimintaa jatkaa nykyään Suomen Perinnetekstiilit Oy.

Kansallispuhuvat ovat olleet erityisen suosittuja 1930- ja 1950-luvuilla. Nyt kansallispuhukuja arvostetaan taas ja työväenopistojen kansallispuhukurssit täyttyvät. Vuonna 2017 Suomeen perustettiin kansallispuhuharrastajia varten kansallispuhuyhdistys Raita ry.

Tietoa kansallispuhuista: www.kansallispuhuvat.fi

❖ RYIJY ❖

Ryijyjä on alkanut näkyä viime aikoina sisustuslehtien kuvissa. Ryijyt olivat muodissa suomalaisissa kodeissa 1920- ja 1930-luvulla, ja nyt, lähes sadan vuoden jälkeen, nämä mummolan seinältä tutut seinävaatteet ovat jälleen trendikkäitä. Ryijy on villavaate, jonka värityksessä ja kuvioinnissa on rajana vain mielikuvitus. Ryijy valmistetaan joko kutomalla kangaspuissa tai ompelemalla käsin villalankoja pohjakankaaseen. Käsityöalan liikkeitä voi ostaa tähän tarkoitukseen valmiita ohje- ja tarvikepaketteja.

Kuva: Lahden kaupunginmuseo

Suomalainen ryijyperinne on lähtöisin länsirannikolta. Ensimmäisiä ryijyjä käytettiin peittoina sängyssä, veneessä tai reessä. Niitä käytettiin niin, että nukkapuoli oli nukkujaa vasten. Ryijyt olivat kotikutoisia, oman aikansa kansantaidetta. Myöhemmin syntyivät morsius- ja seinäryijyt, joiden tehtävänä oli toimia koristeena ja joiden avulla ilmaistiin talon varallisuutta.

Monet tunnetut taiteilijat ovat innostuneet suunnittelemaan ryijymalleja. Kaikkien tuntema malli on Akseli Gallen-Kallelan suunnittelema *Liekki*. Vanhoissa ryijyissä näkee monia eri taidesuuntia: jugendia, kansallisromanttikkaa, art decoa, funktionalismia...

Suosittuja kuvioita ryijyissä ovat ruusut, tulppaanit ja muut kukat, puut, sydämet ja erilaiset eläinaiheet.

❖ RISTIPISTOT ❖

Ristipistoihin on moni tutustunut koulussa. Muistathan: tylppäkärkinen neula, vohvelikangas ja muliinilanka?

Kahdesta ristikkäin ommellusta neulanpistosta syntyy kirjain x. Kun niitä jaksaa ommella riittävän monta vieretysten, syntyy hienoja kuvioita. Ristipistoilla voi kirjailla muun muassa tauluja ja pöytäliinoja. Niitä varten voi ostaa kaupasta valmiin pakkauksen, joka sisältää tarvikkeet ja ohjeet. Ristipistoilla voi myös nimikoida kauniisti pyyheliinoja, lakanoita ja muita kodin tekstiilejä. Koska ristipistojen teko on helppoa eivätkä tarvikkeet maksa paljon, niitä voi tehdä kuka vaan osaamiseen ja varallisuuteen katsomatta. Voidaan puhua todellisesta kansantaideteestä.

Tarvitset ristipistojen tekemiseen kangasta, lankaa ja tylppäkärkisen neulan. Aloittelijan on helpointa käyttää valmiiksi ruudutettua kirjontakangasta tai vohvelikangasta. Ristipistot aloitetaan ompelemalla ensin alapistot ruudun vasemmasta alakulmasta oikeaan yläkulmaan. Tämän jälkeen ommellaan yläpistot oikeasta alakulmasta vasempaan yläkulmaan.

2000-luvulla ristipistoja on alettu käyttää laajemminkin kuin vain lakanoiden kirjailuun. Aktivistipiireissä ristipistoin kirjottuja tauluja on alettu käyttää kantaaottavien viestien välittämiseen esimerkiksi politiikasta tai feminismistä. Ristipistoilla voidaan kuvioita huoneentauluja, rintanapeja ja takin selkämkyksiä. Facebookin ”Radikaalit ristipistot” -ryhmästä löytyy esimerkkejä kirjonta-aktiivisuuden eri muodoista. Vaikka viestit ovat muuttaneet muotoaan vuosien saatossa, ristipistotaulut ovat säilyttäneet asemansa tavallisen kansan itseilmaisun muotona.

RUOKAKAPPALEIKKE

❖ KARJALANPIIRAKKA ❖

Yksi suomalaisten suosituimmista perinneruoista on karjalanpiirakka. Karjalasta lähtöisin oleva herkku levisi sotien jälkeen evakoiden mukana koko maahan. Perinteisessä karjalanpiirakassa on ohut ruistaikinakuori, joka täytetään riisillä, ohralla tai perunalla. Kuori pulikoidaan piirakkapulikalla niin ohueksi, että sen läpi katsottaessa voi nähdä seitsemän kirkkoa. Piirakat paistetaan nopeasti mahdollisimman kuumassa uunissa, ja voidellaan lopuksi voisulalla tai voisulan ja veden sekoituksella.

OHJEET (n. 25 kpl):

Piirakan kuoritaikina: 2 dl vettä, 4 dl ruisjauhoja, 1 tl suolaa, kaulimiseen ruisjauhoja, voiteluun voisulaa

Sekoita kylmään veteen jauhot ja suola. Tee taikinasta kiinteä ja tasainen. Kauli haluamasi muotoisia, ohuita kuoria. Levitä keskelle täyte, ja rypytä reunat sormin. Kuoret voi tehdä jo edellisenä päivänä valmiiksi. Lisää silloin niiden väliin leivinpaperia ja laita kuoret tiiviissä pussissa yöksi jääkaappiin. Piirakat on helpompi rypyttää, kun ne ovat vetäytyneet yön yli. Piirakat paistetaan kuumassa uunissa (275–300°) rapeiksi, voidellaan voisulalla ja peitetään leivinliinalla.

Riisitäyte: 2 ½ dl vettä, 7 ½ dl maitoa, 1,5 dl puuroriisiä, ½ tl suolaa, 30 g voita

Kaada kattilaan vesi ja voi. Veden kiehuessa lisää riisi. Keitä noin 10 minuuttia, lisää maito ja anna puuron kiehua hiljalleen puoli tuntia. Ota kattila liedeltä, peitä kannella ja anna hautua. Mausta lopuksi suolalla ja voilla. Jäähdytä.

Ohratäyte: 2 dl vettä, 2 dl ohrasuurimoita, 1 ½ l maitoa, 1 tl suolaa

Kuumenna vesi kiehuvaaksi. Lisää suurimot ja anna veden imeytyä niihin. Lisää maito, kiehauta sekoittaen ja keitä noin 45 min välillä sekoittaen. Hauduta miedolla lämmöllä kannen alla noin 15 min. Mausta suolalla.

Perunatäyte: 1 kg jauhoisia perunoita, vettä, 3 dl maitoa, suolaa, 2 rkl voita

Kuori perunat ja keitä ne suolalla maustetussa vedessä kypsiksi. Kaada vesi pois. Kuumenna maito, survo perunat soseeksi ja lisää maito, voi ja suolaa. Jäähdytä.

❖ PAPPILAN HÄTÄVARA ❖

Kuinkahan monesta kodista löytyy yhä kuivaruokakaapista vierasvaran paikka? Vieraanvaraisuus on ollut itsensä sivistyneeksi luokitelleen kansan tapa kohdata toinen ihminen. Kun maalaistaloon tai pappilaan poikkesi kulkumies, muukalainen tai kyläläinen, oli vieraalle tapana tarjota jotakin: lasillinen raikasta vettä, kupillinen kahvia sokeripalan kera tai pidemmästä matkasta tulleelle yösjä aterioineen. ”Talo elää tavallaan, vieras tulee ajallaan.” Jos talossa ei ollut ruoka-aika, vieraan oli tyytyminen kahvikupposseen.

Siihen aikaan, kun monet virka-asiat hoidettiin pappilassa, sieltä haettiin myös tietoa maatalanhoidosta, kasveja hyötypuutarhasta, käytiin pyhäkoulussa ja haettiin lääkintäapua. Pappilan vieraanvaraisuus antoi mallin myös muille kylän taloille. Maaseudulla välimatkat olivat pitkiä, ja pihapiiriin tulleelle muukalaiselle tai vieraalle otettiin tavaksi tarjota jotakin. Jos vieras oli merkittävä henkilö, kuten opettaja tai tohtorinna, vierasvara loihdittiin vaikka olemattomista. Näin sai alkunsa kuuluisa Pappilan hätävara.

Talon vieraanvaraisuuteen on voitu joutua luottamaan paljonkin. Vieraalle on pedattu pedit, tarjoiltu parasta ja vierailut saattoivat kestää viikkojakin. Vierailusta ei ollut soveliasta tarjota rahaa, vaan vieraanvaraisuus korvautui myöhemmin ehkä vastavierailulla. Vastavuoroinen vieraanvaraisuuteen nojaaminen saattoi tapahtua myös toisen talon väen vierailulla kuin mihin itse oli jäänyt kiitollisuudenvelkaan. Vieraanvaraisuus oli ikään kuin lahja, jonka antaminen saattoi kiertää.

Kun emäntä valmisteli illallista, oli koko talon mahdollinen apuväki mukana valmisteluissa. Hienoimmat jälkiruoat ja leivonnaiset valmisti emäntä itse, olihan niiden taituruudessa ja onnistumisessa kiinni emännän maine. Nykyisinkin arvostetaan ”jauhopeukaloita”, luetaan prikulleen stailattuja kakkublogeja ja tie sydämiin käy monesti vatsan kautta – erityisesti herkkujen kautta. Reseptejä saatiin ja vaihdettiin vieraiden ja kanssa, ja niitä säilytettiin itse kootuissa reseptivihkoissa.

Kaupungistumisen myötä yllätysvierailut ovat vähentyneet. Vierasvaraisuuden ulkoiset seikat ovat useimmiten kuitenkin säilyneet: vieraalle ryhdytään toimittamaan kahvia, teetä tai virvokkeita hänen saapuessaan. Vierasvaran paikka löytyy yhä kaapeista.

Pappilan hätävara on herkullinen kerrosjälkiruoka, johon voi käyttää niitä aineita, mitä kaapista sattuu löytymään: kuivahtanutta pullaa, leivänpaloja, keksinmuruja... Makuun saa vaihtelua erilaisilla hilloilla ja marjoilla. Jouluversion voi tehdä luumuhillosta.

OHJEET: 100 g keksejä tai kakkupaloja, 250 g mascarpone-juustoa tai 2 dl kuohukermaa, 250 g maitorahkaa, 0,5 dl sokeria, 1 tl vaniljasokeria, 5 dl pakastemarjoja, 1 dl sokeria

Murustele keksit tai jauha ne tehosekoittimessa. Vaahdota kerma tai mascarpone. Lisää joukkoon rahka, mausta sokerilla ja vaniljasokerilla. Lusikoi annosmaljan pohjalle keksimurua ja sen päälle rahkaseosta. Ripottele päälle lisää keksimurua. Mausta marjat sokerilla ja sekoita ne lopun rahkan joukkoon. Jaa marjarahka kulhoihin. Koristele annokset piparilla ja marjoilla.

Ohje: Kotiliesi

❖ MARJAMÄMMI ❖

Karjalainen perinneruoka marjamämmi valmistetaan imeltämällä ruisjauhoista ja survotuisista puolukoista. Marjamämmin nimi vaihtelee paikkakunnan mukaan. Se tunnetaan myös nimillä puolahuttu, marjatirri, marjariexsa, marjalempsu, marjaläpäkkä, marjavelli sekä marjarepsikka, -retsikka ja -retsukka.

1 l lämmintä vettä, 4 dl ruisjauhoja, 1 dl puolukkasurvosta (vajaa 2 dl kokonaisia puolukoita survottuna), 1 l kiehuva vettä, ½ tl suolaa, (0,5 dl sokeria)

Vispilöi ruisjauhot lämpimään veteen. Peitä ja anna imeltyä lämpimässä paikassa (esimerkiksi tiskialtaassa lämpimässä vedessä tai patterin vieressä) vähintään 3 tuntia. Sekoita välillä. Lisää survotut puolukat, suola, (sokeri) ja kiehuva vesi. Anna kypsyä uunissa 200 asteessa 2–3 tuntia.

❖ RUISLEIPÄ ❖

Ruisleipä valittiin äänestyksessä Suomen kansallisruoaksi. Se on perusruokaa, jonka avulla Suomen kansa on selvinnyt hengissä läpi vuosisatojen. Ruisleivän koostumus on vaihdellut hieman alueittain: lännessä on syöty kovempaa ja idässä pehmeämpää leipää. Länsi-Suomessa leivottiin kerralla suuri määrä reikäleipiä, jotka ripustettiin kuivumaan orrelle lähelle tuvan kattoa. Idässä leivottiin kerran viikossa paksuja, pehmeitä limppuja.

Leivän raaka-aineet ovat kuitenkin kaikkialla olleet samat: vettä, suolaa ja ruisjauhoja sekä hapanjuuri. Yksinkertaista, mutta hyvää. Ruisleivän juju on taikinajuuressa, joka voi olla hyvinkin vanha. Vanha taikinajuuri on aarre, josta kannattaa pitää hyvää huolta. Kun olet saanut joltakin palasen taikinajuurta, voit aloittaa ruisleivän leipomisen. Se on itse asiassa aika helppoa, joskin valmistamiseen täytyy varata kolme päivää. Tavallisessa sähköuunissakin saa syntyään hyvää ruisleipää, ei ole pakko omistaa hienoa leivinuunia.

(4–5 reikäleipää tai 2–3 limppua), taikinajuuri, 2 litraa kädenlämpöistä vettä, n. 3 kg ruisjauhoja, 1,5–2 rkl suolaa

Päivä 1. Kaada vesi isoon kulhoon. Lisää taikinajuuri ja 4 dl ruisjauhoja. Hämmennä, peitä liinalla ja anna seistä seuraavaan päivään välillä hämmentäen.

Päivä 2. Lisää seokseen suola sekä 1 litra ruisjauhoja. Sekoita tasaiseksi. Anna seistä noin 1 vuorokausi välillä hämmentäen.

Päivä 3. Vaivaa taikinan joukkoon niin paljon jauhoja, että syntyy napakka ja kimmoisa taikina. Peitä taikina liinalla ja anna kohota kaksinkertaiseksi. Ota talteen pieni pala taikinan juurta ja laita se pakastimeen odottamaan seuraavaa leivontakertaa.

Ota taikinasta parin nyrkin kokoinen möykky ja muotoile se palloksi. Jos teet limppua, pyöritä pallo kartioksi ja laita pellille leivinpaperin päälle. Jos teet reikäleipiä, taputtele pallo litteäksi noin 2 cm paksuiseksi leiväksi leivinpaperin päällä. Tee keskelle reikä ja pistele haarukalla tai piparimuotilla kuvioita leivän pintaan.

Kohota leipiä liinan alla n. 45 minuuttia.

Paista leivät uunissa 200 asteessa. Reikäleipää paistetaan 40–45 minuuttia, limppua 5–10 minuuttia pidempään. Leipä on kypsä silloin kun sen pohja kumisee sitä napauttaessa ja leivän yläpuoli ei anna periksi kevyesti painettaessa.

Kääri kuumat leivät leivinliinaan, jotta niistä ei tule kovia. Nauti lämmin leipä voin kera.

Resepti: Riitta Rantanen, Varpulan luomutilan emäntä

Jos sinulla ei ole ruisleivän juurta, sen voi valmistaa itse:

JUUREN VALMISTAMINEN: 0,5 dl ruisjauhoja, 0,5 dl haaleaa vettä

Sekoita ruisjauho veteen. Peitä kulho lautasella mutta älä liian tiiviisti, jotta ilmaa pääsee sekaan. Anna tekeytyä 2 vrk huoneenlämmössä. Lisää 2 rkl ruisjauhoa ja 2 rkl haaleaa vettä. Anna tekeytyä 1 vrk. Neljäntenä päivänä juuri on valmis.

❖ OHRAPUURO ❖

Puuro, huttu, putro. Kautta aikojen Suomessa on syöty puuroa. Pitkään haudutettu puuro – on se sitten kauraa, spelttiä tai ohraa – maistuu taivaallisen hyvältä. Ja mitä olisi jouluaatto ilman riisipuuroa ja sekametelisoppaa!

Riisi on melko tuore tulokas suomalaisten ruokataloudessa. Koska riisi ei kasva Suomessa, se on aina tuontitavaraa. Siksi perinteisten ruokien ystävä korvaa riisin ohralle. Ohra on sitä paitsi ekologisempaa kuin riisi, koska sitä ei tarvitse lennättää tänne kaukomailta. Kaikki puurot paranevat mitä pidempään niitä hauduttaa. Ohrapuuro on parhaimmillaan yön yli haudutettuna.

Ohrapuuro uunissa

6 HENKILÖLLE: 2,5 dl kokonaisia ohrasuurimoita, 1,5 l maitoa, 1 tl suolaa

Mittaa ohrasuurimot voideltuun uuninkestävään vuokaan. Lisää maito ja suola ja anna kypsyä 200-asteisen uunin alimmalla tasolla vähintään 1,5 tuntia. Ohrapuuron voi keittää myös liedellä.

Ohrapuuro liedellä

6 HENKILÖLLE: 2 dl vettä, 1,5 dl ohrasuurimoita, 1,3 l maitoa, 1 tl suolaa

Kiehauta vesi ja lisää suurimot. Kun vesi on imeytynyt, lisää maito ja anna kiehua noin 45 minuuttia, kunnes puuro sakenee. Sekoittele ahkerasti varsinkin kypsymisen alkuvaiheessa, jotta puuro ei pala pohjaan eikä kuohu hellalle. Anna hautua kannen alla miedolla lämmöllä vähintään 15 minuuttia. Mausta valmis puuro suolalla.

Puuro valmistuu nopeammin, jos suurimoita liottaa vedessä yön yli. Jos puuroa jää yli, lopusta voi leipoa ohraapiirakoita.

❖ GRAAVIKALA ❖

Ennen kuin jääkaapit yleistyivät, ruoan säilymisen eteen oli nähtävä erityistä vaivaa. Talvisaikaan ruokaa saattoi säilyttää ulkona vaikka maakuopassa, mutta lämpimällä ilmalla erityisesti liha ja kala pilaantuivat nopeasti. Jotta ruoka saatiin säilymään, täytyi keksiä erilaisia säilömismenetelmiä, kuten kuivaaminen, hapattaminen ja suolaaminen. Erityisesti kalan kohdalla käytettiin suolaamista. Sillit, silakat ja muikut säilyivät tönkkösuolattuina puisissa tynnyreissä.

Vaikka nykyisin jokaisessa kodissa on jääkaappi, syömme yhä suolattua kalaa. Tuoresuolattu lohi ja siika ovat suurta herkkua, erityisesti ruisleivän päällä. Kun suolaamme kalaa, puhumme graavaamisesta. Graavaaminen tarkoittaa suolaamalla kypsentämistä, jolloin kalaa ei tarvitse lainkaan kuumentaa. Tarvitaan vain hieman suolaa, ripaus sokeria ja muita mausteita maun mukaan.

GRAAVIKALAN OHJE: noin kilo kirjolohta, lohta tai siikaa, nippu tilliä, 1-2 tl rouhittua valkopippuria, 2 rkl kärkeä suolaa, 1 tl sokeria

Halkaise kala pitkän selkäruotoa. Nypi ruodot pois, mutta älä poista nahkaa. Pyyhi fileet talouspaperilla puhtaiksi. Hiero mausteet kalan lihapuolelle. Ripottele vadin pohjalle tilliä ja karkeaa suolaa. Nosta kalafileet astiaan siten, että niiden lihapuoleet ovat vastakkain. Päälle ja väliin tillitupsuja. Pidä kalaa viileässä peitettynä ja painon alla yön yli tai vuorokausi. Kääntelee paloja kerran tai pari välillä. Raaputa pinnalta mausteet ja leikkaa kala ohuiksi, vinoiksi viipaleiksi nahkaa myöten.

Ohje: Martat

❖ PORKKALA ❖

Graavilohi on suurta herkkua, ja se on osa suomalaista joulupöytää. Vegaanit valmistavat oman ”joulukalansa” porkkanasta. Kylmäsavuporkkana eli ”porkkala” muistuttaa erehdyttävästi lohta sekä ulkonäöltään että maultaan. Kokeile, huomaatko eron!

PORKKALAN OHJE: 1 l vettä, 0,5 dl karkeaa merisuolaa, 500 g isohkoja porkkanoita, 2 tl nestemäistä savuromia (esim. Poppamies Jalosavu), 2 tl valkoviinietikkaa, 1 rkl rypsiöljyä

MARINADI: 2 tl nestemäistä savuromia, 2 tl valkoviinietikkaa, 1 rkl rypsiöljyä

Pese ja kuori porkkanat. Höylää juustohöylällä siivuiksi. Mittaa kattilaan litra vettä ja 0,5 dl karkeaa merisuolaa. Lisää porkkanasiivut kiehuvaan veteen, johon suola on liuennut ja keitä n.10 minuuttia. Anna porkkanasiivujen jäähtyä suolaliemessä.

Valmista marinadi: sekoita ainekset kulhossa. Kaada porkkanoiden keitinliemi pois ja lisää jäähtyneet porkkanasiivut marinadiin. Laita valmis porkkala ilmatiiviiseen astiaan jääkaappiin ja anna maustua seuraavaan päivään. Nautiskele porkkalaa esimerkiksi saaristolaisleivän päällä.

❖ TIKKUPULLA ❖

Tikkupulla on nuotiolla paistettava helppo ja herkullinen retkievä. Se kuuluu nauttia metsäretkellä raittiissa ulkoilmassa. Taikinan voi tehdä jo etukäteen kotona valmiiksi. Nuotiopaikalle tultua sytytetään nuotio, paistetaan pullat ja nautitaan. Kyytipojaksi sopii lapsille kaakao ja aikuisille nokipannukahvi.

3 dl jauhoja, 1/2 tl suolaa, 2 rkl sokeria, 2 tl leivinjauhetta tai 1 tl kuivahiivaa, 1 tl kardemummaa, ripaus vaniljasokeria, 1 1/2 dl maitoa tai vettä

MUUT TARVIKKEET: paistokepit ja mansikkahilloa

Sekoita kuivat aineet keskenään. Lisää neste. Pakkaa taikina reppuun ja lähde metsään. Jos ulkona on pakkasta, kääri taikinan ympärille villapaita, jotta se ei palellu. Pue myös itsesi lämpimästi.

Tee nuotio ja malta niin kauan, että syntyy hiillos. Pyöritä taikinasta n. 20 cm pituisia ja sormenpaksuisia pötköjä, jotka kierretään puisten makkaratikkujen ympärille. Paista pullaa hiilloksella ainakin 10 minuuttia kunnes kypsä pulla irtoaa tikusta. Älä laita pullaa suoraan liekkeihin ettei se pala. Nauti kypsä pulla mansikkahillon kanssa.

TAVAT

✧KAHVINJUONTI✧

Suomi on kahvin kulutuksen ykkösmaa. Vuonna 2016 kulutimme 9,9 kiloa paahdettua kahvia henkeä kohden. Kahvin juominen on sosiaalinen tapahtuma, johon liittyy runsaasti erilaisia perinteitä, tapoja ja sosiaalisia sääntöjä. Tavat ovat aikojen saatossa muuttuneet: tuskinpa enää nähdään tas-silta (=aluslautanen) juomista, vaikka vielä muutama vuosikymmen sitten se oli aivan tavallinen tapa nauttia kahvia. Juomisen päätteeksi oli kuppi käännettävä nurin tassin päälle, jotta emäntä tiesi vieraan saaneen tarpeeksi.

Kahvipöytään käydessä oli tärkeä muistaa kursailla. Kursailulla tarkoitetaan epäsuoraa kiel-täytymistä kohteliaisuuden osoituksena. Ei sovi syöksyä heti tarjottavien kimppuun, vaan täytyy odottaa toista käskyä pöytään, mikseipä kolmattakin. Pöytään käydessä on myös tavattu käydä keskustelua siitä, kenelle tulisi ensinnä tarjoilla. Jos seurueessa on pappi, hänelle tarjotaan kahvia ensimmäisenä. Muutoin tarjoilujärjestys vaihtelee maantieteellisesti: Itä-Suomessa tarjoillaan en-simmäiseksi seurueen vanhimmalle naishenkilölle, Länsi-Suomessa kahvinsa saa ensimmäisenä joukon varakkain henkilö.

Kahviin liittyviä sosiaalisia tapoja, sen luomaa taukoa kesken työpäivän ja kahvikulttuurin yl-läpitoa jatkettiin Suomessa silloinkin, kun kahvia ei ollut saatavilla. Toisen maailmansodan aikaan viranomaiset säännöstelivät kahvinsaantia ja siitä tuli haluttu tuote: sitä salakuljetettiin tai vaih-dettiin vaikkapa oravannahkoihin ja metsälintuihin. Kesällä 1943 oli myytävänä enää kahvinvasti-ketta, jossa ei ollut prosenttiakaan aitoa kahvia mukana. Kahvin säännöstely jatkui vuoteen 1954. Nykyisinkin kahvipaketti on taloon vieraille mentäessä hyvä tuliainen, sillä taitaapa jossain kansa-kunnan muistissa yhä kangastella säännöstelyn aika.

Korviketta, jolla kahvia korvattiin, valmistettiin paahdamalla esim. rukiin tai ohran jyviä ja jau-hamalla ne jauhoksi. Jauhoista leivottiin leipää, kakkaroita, jotka murskattiin ja jauhettiin kahvi-myllyllä. Paahdettu sikurin juuri oli suosittu korvikkeen raaka-aine. Muita korvikkeen raaka-ai-neita olivat herne, sokerijuurikas, katajanmarjat ja tammenterhot.

Kun kahvipöytään sitten päästiin, oli kahvileipä olennaisessa osassa kahvittelua. Pöytään saa-tettiin todella valmistaa ”sen seitsemää sorttia”. Kahvileivän tarjoaminen oli tärkeä sosiaalinen rituaali, sillä sen kautta aterioitiin yhdessä, mikä vahvistaa ja ylläpitää yhteenkuuluvuutta. Pulla oli yleinen tarjottava ja sitä oli tapana ”topata” eli kastaa kahviin. ”Olkaa hyvä ja ottakaa, pankaa sekaan ja kastakaa” kehoitettiin Pohjanmaalla.

Myös astiasto antoi viitteitä kahvihetken merkityksestä. Kun vie-raalle katetaan kahvikuppi ja asetti, on kyseessä huomattavas-ti tärkeämpi juhla, kuin pelkästä mukista kahvia juodessa. Mukista juotu kahvi on arkikahvia, juhlaa varten katetaan asetit ja servetit. Mukien käyttö on yleistynyt vasta vii-me vuosikymmeninä. Olipa kuppi, aikakausi tai kahvin paahtoaste mikä hyvänsä, kahvinjuonnin sosiaaliset merkitykset säilyvät.

❖ NIMIPÄIVÄT ❖

Tämä nimipäiväleikki tunnettiin eri puolilla Karjalaa ja Itä-Karjalaa.

Liisan nimipäiville

Suuren kakun paistamme

Piiriotteinen piiri pyörii päiväsankarin ympärillä

Se on näin korkea!

Piiri nostaa kätensä korkealle ilmaan

Se on näin matala!

Piiri menee kyykkyy

Se on näin leveä!

Piiri suurenee niin paljon kuin kädet antavat myöten

Se on näin kapea!

Piiri juoksee keskelle päiväsankarin luo

Kakkumme, kakkumme!

Päiväsankari tanssii keskellä ja piiri taputtaa tahtia.

Tanssi meidän kanssamme!

Tanssi meidän kanssamme,

kunnes uuden löydämme

Tapa viettää nimipäivää juontaa juurensa katolisen kirkon pyhimyskalenteriin, jossa kullakin pyhimyksellä oli oma juhlapäivänsä. Saksan ja Ruotsin kautta nimipäivien vietto levisi Suomeen 1700-luvulla, ensin kaupunkeihin säätyläisten keskuuteen ja länsirannikolle. 1800-luvulle tultaessa nimipäiviä vietettiin jo koko maassa. Oli syntynyt oma, suomalainen nimipäiväkalenteri.

Alussa nimipäivien vietto oli yleisempää kuin syntymäpäivien, koska aina ei varmuudella tiedetty kunkin tarkkaa syntymäpäivää. Suomessa nimipäivät ovat rytmittäneet vuodenkiertoa: Erkin päivänä kylvettiin herneet, Eskon päivänä nauriit, Vilhelmiinan päivänä päästettiin karja ulos, Jaakko heitti kylmän kiven veteen ja Liisa toi liukkaat kelit. Vieläkin vietämme mm. tapaninpäivää ja nuutinpäivää.

Vanhoihin nimipäiväperinteisiin kuuluu päiväsankarin herättäminen aikaisin aamulla laululla, torvi-soitolla tai pistoolin laukauksella. Naamiaispukuiset onnittelijat heittivät päiväsankarin yläilmoihin huraa-huutojen säestyksellä. Naimattomia voitiin kiusoitella tuomalla sänkyyn seuralaiseksi suuri olkinukke.

Aikuisten nimipäiväkutsuilla on nautittu perinteisesti kahvia ja vehnärinkeliä, lasten ja nuorten juhlassa on ollut muuta tarjoilua. Erilaiset piirileikit ja tanssit ovat olleet suosittuja, tanssiminen saattoi jatkua aamuun asti. Lahjoiksi annettiin kortteja ja pieniä tauluja, joihin oli kirjailtu runoja. Nimipäiväsankarille koristeltiin usein pieni nimipäiväpuu tai nimipäiväsalko, kesällä tehtiin kukkaseppeleitä.

Nimipäiväsankarille on laulettu esimerkiksi näin:

*Kuuleppas Liisa ja aukase se ovi!
Täältä tulee sisälle se nimipäivähovi.
Tuuli se puhaltaa ja puiden latvat liehuu
jokos sinun Liisa kulta kahvepannus kiehuu?*

❖ MUISTOKIRJAT ❖

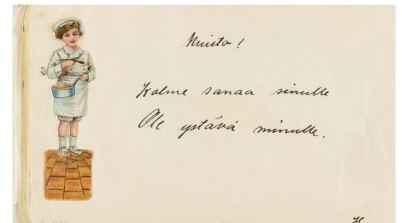
Isovanhempien nuoruudessa, aikana ennen tietokoneita, muistokirjat olivat suosittuja. Koululaiset keräsivät muistokirjoihinsa pieniä runoja eli värssyjä (esim. Kun kirppu puree sinua / muista silloin minua / Jos se puree kovasti / sinusta tulee rovasti). Tarkoituksena oli kerätä mahdollisimman monta erilaista runoa. Kirjat kuvitettiin liimaamalla niihin kauniita kiiltokuvia. Runoja pyydettiin koulukavereiden lisäksi myös aikuisilta.

Suosituimmillaan muistokirjat olivat 1900-luvun alkupuoliskolla. Muistokirja oli esikuva myöhemmin syntyneelle ystäväkirjalle, jollaisia kiersi koululuokissa erityisesti 1980-luvulla. Ystäväkirja sisältää valmiita kysymyksiä, joihin kavereita pyydetään kirjoittamaan vastaukset. Kysymykset käsittelevät lempiruokaa, parasta tv-ohjelmaa ja elokuvaa, toiveammattia, inhottuja asioita jne. Kirjassa on myös paikka valokuvalle. Myöhemmin markkinoille on tullut aikuisille tarkoitettuja ”aikuisten ystäväkirjoja”.

Tänä päivänä sosiaalinen media on syrjäyttänyt muistokirjat ja ystäväkirjat. Ystäviä kerätään virtuaalisesti Facebookiin. Yhä edelleen käytössä on kuitenkin vauvakirja, jota täytetään vanhanaikaisesti kynällä. Vauvakirjaan merkitään muistiin asioita vauvan elämän alkutaipaleelta: pituuden kasvaminen, opitut sanat jne. Kirjaa täyttävät yleensä vauvan vanhemmat, mutta myös isovanhemmat tai muut läheiset voivat täyttää kirjaa. Kirjan koristeluun voi käyttää valokuvia ja siihen voi liimata esimerkiksi hiustupsun muistoksi vauva-ajasta.

VAUVAKIRJOJA myydään kirjakaupoissa. Vauvakirjoja on paljon erilaisia, ja niistä voi valita omien mieltymysten mukaisesti. Karjalainen Nuorisoliitto on julkaissut karjalaiseen kansanperinteeseen pohjautuvan karjalaisen vauvakirjan eli vunukkakirjan. Kirjan täyttämisen ohessa opitaan samalla karjalaisia perinteitä.

Muistoja täynnä olevat muistokirjat, ystäväkirjat ja vauvakirjat ovat henkilökohtaisia aarteita, jotka kannattaa säilyttää muistoina lapsuudesta. Niitä on hauska selata myöhemmin aikuisena.

Kuva: Museovirasto

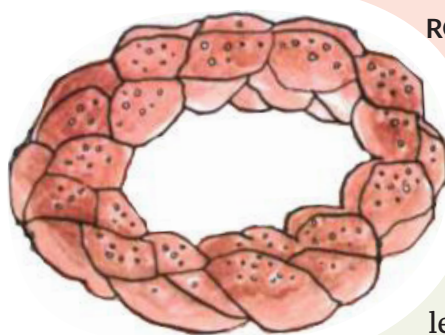
❖ ROTINAT ❖

Rotinat on alkujaan karjalainen tapa viedä ruokalahjoja vastasyntyneen vauvan perheeseen. Tapa on myöhemmin levinnyt karjalaisten mukana koko maahan. Nykyään ”rotinoiksi” voidaan viedä myös vaatteita, mutta alun perin ”rotinat” ovat olleet ruokalahja. Hyvin tavallinen tuliainen on pullataikinasta tehty pullakranssi eli *rotinarinkeli*, jonka sisällä voi olla pikkuleipiä, kananmunia, piirakoita, kahvikakkua tai muuta syötävää. Joissain paikoin Karjalaa on leivottu erityisiä rotinapiirakoita tai -kukkoja, joissa on vehnätaikinalla sisällä riisiä ja rusinoita. Nykyään lahja voi olla mainiosti esimerkiksi herkkukori. Tarkoituksena on, että viemällä synnyttäneelle äidille ruokatarpeita hän saa aikaa lepäämiseen ja toipumiseen. Rotinoilla käydään mahdollisimman pian synnytyksen jälkeen. Onpa jopa kilpailtu, kuka ehtii viedä ensimmäisenä tuoreita leivonnaisia vauvaperheeseen.

Kuva: Museovirasto, Pekka Kyytinen

Sana rotinat tulee venäjän kielen sanasta rodiny (=synnytys). Rotinoiden vieminen on perinteisesti ollut naisten tehtävä. Miehet ovat antaneet vastasyntyneelle kolikon eli hammasrahan.

ROTINARINKELI (keskikokoinen): 5 dl täysmaitoa, 50 g hiivaa, 1 tl suolaa, 1-2 dl sokeria, 2 tl kardemummaa, 2 munaa, 12-14 dl vehnä jauhoja, 1 dl rusinoita, 50-100 g voita, voiteluun muna, pinnalle raesokeria

Lämmitä maito kädenlämpöiseksi. Liota maitoon hiiva, lisää sokeri, suola, kardemumma ja osa jauhoista. Anna kohota. Lisää munat, rusinat ja loput jauhot. Alusta viimeksi voi. Anna kohota. Taikinasta otetaan pieni osa erilleen ja lopusta leivotaan rinkeli kolmella paksulla säikeellä. Rinkelin päälle keskelle lettiä kierretään erotetusta taikinaosasta rengas, joka leikataan saksilla koristeelliseksi. Toinen tapa on letittää kolmella säikeellä ohut letti alemman letin päälle, mutta päällimmäinen palmikko pannaan kiertämään päinvastaiseen suuntaan: tällöin leikataan saksilla alimmaista lettiä ”korville”. Leipomisen jälkeen rinkelin annetaan kohota hyvin, ja ennen uuniin panoa voidellaan kananmunnalla, päälle ripotellaan sokeria ja paistetaan kauniin ruskeaksi. Paista 180-200 asteessa 30-40 min.

❖ ILTASATU ❖

Iltasatuja on luettu lapsille niin kauan kuin lukutaitoa on suomalaisilla ollut. Iltasatujen lukeminen on avannut portit mielikuvituksen maailmaan ja tukenut kiinnostusta kirjoitettuun maahan. Lukutaito on ollut tärkeä taito suomalaisille, sillä ilman lukutaitoa ei saanut vihkilupaa. Tämä arvo on juurtunut suomalaisiin useiden sukupolvien aikana.

Eläinsadut ovat olleet hyvin suosittu satulaji Suomessa. Tavallisimpia saduissa esiintyviä eläimiä ovat olleet kettu, karhu, susi, jänis, hevonen, kissa, pässi (tai pukki tai lammas), koira, hiiri ja sika. Satujen tapahtumapaikkana on usein suomalainen metsä, asumaton korpi. Eläimet esiintyvät saduissa tavallisesti pareittain, niin että parin toinen osapuoli on vahva ja tyhmänpuoleinen, ja toinen voimiltaan heikko, mutta sen sijaan viisas ja nokkela. Yleensä sadun nokkelampi sankari voittaa väkevän kumppaninsa erilaisissa mitteloissa. Tuttujen eläinhahmojen kautta lapsia opetetaan olemasta liian hyväuskoisia, varomaan viekaita ja pohtimaan arvomaailmaa. Eläinsatujen avulla saatetaan myös selittää asioita, kuten miksi ketulla on valkoinen hännänpää ja miksi jäniksen huulet ovat ristissä. Eläinsadut ovat säilyneet pisimpään lasten perinteinä.

Kerran karhu, susi ja kettu kävivät riittä puimaan. Ennakolta he neuvottelivat saaliin jaosta. Kettu ehdotti, että

suurimmalle suurin läjä, joten hän pienimpänä tyytyy pienimpään läjään. Toiset suostuivat tähän. Ja kun riihi oli puitu, jaettiin niin, että karhu suurimpana sai olkiläjän, susi ruumenet ja ketulle jäivät jyvät.

Rautu. Valkonen, Elvi. KRK 139:1.

Satuihin sisältyy usein selvä opetus: tyhmä ja hyväuskoinen saa rangaistuksen, kun esimerkiksi karhu joutuu jatkuvasti ketun juonittelun kohteeksi. Eläinsatujen maailma on toisinaan hyvinkin julma ja raadollinen. Petoksella rikastuu helpommin kuin rehellisellä työllä ja kiittämättömyys on maailman palkka. Eläinsaduissa ei aina voi erottaa saduille tyypillistä hyvää ja pahaa, vaan kaunistelematta saatetaan esittää myös kyseenalaisia keinoja, joilla pärjätä maailmassa.

Kerran kettu ja jänis keskustelivat keskenään. ”Sinua ei kukaan pelkää,” sanoi kettu. – ”Saatpa nähdä,” vastasi jänis. Airan lähellä oli lammaskatras. Silloin jänis juoksi lampaiden luo, lampaat säikähtyneinä lähtivät karkuun. Jänis tuli niin hyvin, että rupesi nauramaan, niin että suu meni ristiin. Siitä asti ovat kaikki jänikset olleet ristisuisia.

Rautu. Valkonen, Elvi. KRK. 139:37

Oman eläinsatunsa voi kirjoittaa vaikka näin:

Valitse vanhan kansan sananlaskuviisaus ja mieti mitä se voisi tarkoittaa.

Esimerkiksi näistä:

Se koira älähtää, johon kalikka kalahtaa.

Joka syyttä suuttuu, se lahjatta leppyy.

Ei tyhjä säkki seisoallaan pysy.

Kyllä aika tavaran kaupitsee.

Kyllä takaa-ajavalla matkaa on.

Ei koira koiran hännälle polje.

Hyvällä nimiä paljon, pahalla tapoja paljon.

Ei häjy hävetä taida.

Nosta koira avannosta – saat vettä silmillis.

IMPROVISAATIO KÄSINUKEILLA

Kokeilkaa näytellä käsinukeilla valitsemanne sananlaskun viisaus. Älkää vielä sopiko juonesta, vaan antakaa ideoiden pulputa.

DRAAMAN KAARI

Sopikaa nyt mitä tarinassa tapahtuu. Poimikaa improvisaatiosta parhaat palat juoneen. Vanhoissa tarinoissa toistuu usein jokin tapahtuma kolmesti, ennen kuin tilanne ratkeaa. Loppu voi kääntää tilanteen täysin pääläelleen. Muistakaa esitellä hahmoja aluksi riittävän kauan, jotta katsoja ymmärtää, millaisia hahmoja tarinassa on luvassa.

ARTIKKELIT

Kaasinen, Sari: Rikas kehtolauluperinteemme. Pirta 2/2009.

Lampela, Kati. Juhannus, lemmen ja mystiikan juhlaa. Pirta 2/2009.

KIRJALLISUUS

Aalto, Satu (toim.). Suuri perinnekirja – suomalaista juhlaperinnettä ennen ja nyt. Karisto 1999.

Aulio, Olli. Suuri leikkikirja. Gummerus 2004.

Helakisa, Kaarina & Lumme, Leena 2012. Suomen lasten juhlaKirja. Otava 2012.

Karjalainen Nuorisoliitto. Hulivili, karjalaisia kansantansseja lapsille. 2017.

Karjalainen Nuorisoliitto. Jagujalga, karjalaisia kansantansseja. 2005.

Karjalainen Nuorisoliitto, kansantanssin vuosiohjelmat 2012–2018.

Kokbok för alla. Finlands svenska Marthaförbund rf 2005.

Korolainen, Tuula & Tulusto, Riitta. Lasten oma vuosikirja. Lasten keskus 2014.

Koskelainen, Elina & Saure, Heikki (toim.). Perinnetaidot – käsikirja kaikille. SKS 2014.

Koski, Mervi: Suomalaisia haltijoita ja taruolentoja. Karisto 2007.

Kuusi, Matti (toim.): Vanhan kansan sananlaskuviisaukset. WSOY 2002.

Lihavainen, Lea (toim.). Virpomaperinne ja virpomaloruja. Joensuun Kalevalaiset Naiset ry 2015.

Lipponen, Ulla. Din din doora, laululeikkejä. SKS 1990.

Malmi, Viola: Juhla ja tanssi. Petroskoi 2005.

Ojanen, Virpi. Laskiaisesta Luttuun. Kirjapaja 2007.

Saarinen, Tuija. 2011. Pannu kuumana. SKS 2011.

Saarelma, Minna: Nimipäiväjuhlat. Kirjapaja 2006.

Sallinen-Gimpl, Pirkko. Karjalainen keittokirja. Tammi 2009.

Sané, Outi. Otti soiton sormillensa: kantelesovituksia pienkanteleille. Helkanuorten liitto 2017.

Simonsuuri, Lauri (toim.). Myyttillisiä tarinoita. SKS 1975.

Surojegin, Pirkko-Liisa (toim.). Suomen lasten eläinsadut. Otava 1997.

Vilkuna, Kustaa. Vuotuinen ajantieto. Otava 2012.

Ät med hela mun – Traditionell åländsk mat. Ålands Marthadistrikt rf 2002.

INTERNET

Graavikalan ohje. www.martat.fi/reseptit/tuoresuolattu-eli-graavikala/

Juhannuksen vietto. Elävän perinnön wikiluettelo. wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Juhannuksen_vietto

Kahvin kulutus, Kahvi- ja paahtimoyhdistys. www.kahvi.fi/kahvi-lukuina/tilastot/kahvin-kulutus.html

Käppi, Petra & Leisiö, Henna: Loruillen, liikkuen, laulaen. Materiaalipaketti kehto- ja leikkilauluista. http://llpaketti.blogspot.fi/p/blog-page_15.html

Mykkänen, Eeva. 10 juhannustaikaa tulevan puolison selvittämiseen. www.terve.fi/artikkelit/10-juhannustaikaa-tulevan-puolison-selvittamiseen

Ollila, Onerva. Nukuttaako? Unikeonpäivän vietosta ja taustasta. almanakka.helsinki.fi/fi/publikationer/blogi/422-nukuttaako-unikeonpaivan-vietosta-ja-taustasta.html

Pappilan hätävara. kotiliesi.fi/resepti/pappilan-hatavara/

Rotinaperinne. Elävän perinnön wikiluettelo. wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Rotinaperinne

SKS:n vuotuisjuhlapaketti: Jouluku. www.finlit.fi/fi/tietopaketit/vuotuisjuhlat/joulu

SKS:n vuotuisjuhlapaketti: Juhannus. www.finlit.fi/fi/tietopaketit/vuotuisjuhlat/juhannus
SKS:n vuotuisjuhlapaketti: Kekri. neba.finlit.fi/juhlat/kekri/index.html

SKS:n vuotuisjuhlapaketti: Pääsiäinen. www.finlit.fi/fi/tietopaketit/vuotuisjuhlat/paasiainen

Suomen saunaseura. Vihdantekoa mestarin ottein. www.sauna.fi/saunatietoa/saunavihta/vihdantekoa-mestarin-ottein/

KUVAT

Finna.fi -hakupalvelu ja Karjalaisen Nuorisoliiton valokuvakokoelmat